

A2

KULTURNÍ ČTRNÁCTIDENÍK
9. 5. 2018 ROČNÍK XIV
ADVOJKA.CZ
CENA 39 Kč

10

KRIZE BYDLENÍ

nad knihami Raymonda Queneaua, Petry Hůlové a Petra Krále
Měsíc Jupitera Kornéla Mudruczóa / středoevropské tělo
v současném tanci / světy romského fotografa Andreje Pešty
Ku-klux-klan v knižní reportáži Katarzyny Surmiak-Domaňské
nová řada American Crime Story

Eva Maceková, 2018
ISSN 1803-6635

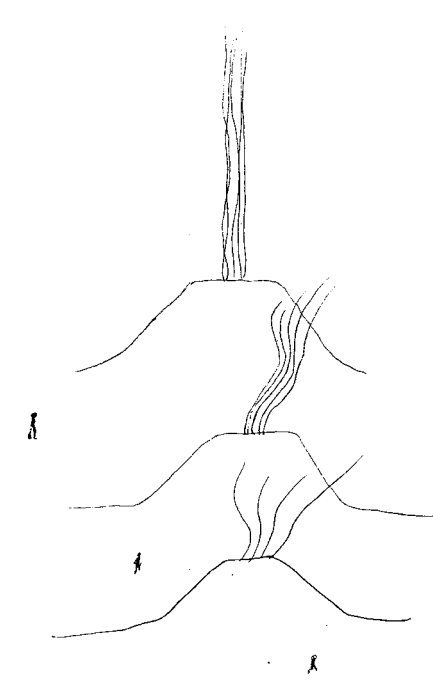

Příliš dostupná katastrofa

SAŠA UHLOVÁ

„Zase se budeme stěhovat,“ volali mi snad poosmé Červeňákovi, kteří bydleli se třemi dětmi tu na ubytovně, tu v azylu, tu v nějakém předraženém bytě v rozpadajícím se domě. Stěhování byla hračka, protože nic neměli. Naložila jsem všechny jejich věci do osobního auta a přestěhovala je do dalšího nejistého bydlení. Ani jsme to nemuseli obracet. Několikrát zaplatili kauci nějakému podvodníkovi, který zneužil jejich zoufalé situace a pak jim byt nepronajal. Bránit se neuměli, soudit se nemohli a možná ani nevěděli, že je to možné. Nebyla to jediná rodina, které jsem pomáhala se stěhováním. Jiné romské kamarádce jsem jednou vypomohla s hledáním bytu. Přišla jsem k ní a ona brečela, že celý den telefonuje, a když řekne, že jsou Romové, tak ji ani nepozvou na prohlídku bytu. Jméno sice měla české a neměla přízvuk, ale chtěla se vyhnout tomu, že přijde na prohlídku zbytečně. Nabídla jsem se, že to chvíli vezmu za ni. Začala jsem postupně obvolávat nabídky jejím jménem a nestačila jsem se divit. Všechno bylo v pohodě, dokud jsem neřekla, že „jsme Romové“. Někteří realitní makléři se mi do telefonu omlouvali, že oni proti Romům nic nemají, ale jejich klienti si dali jasné podmínky. Jiní mi to radši hned položili. Telefonovala jsem několik hodin, až jsem sama měla slzy na krajíčku. Styděla jsem se. Bylo to koncem devadesátých let a bydlení jsem tehdy vnímala jako romský problém. Podílela jsem se coby romistka na tvorbě nejrůznějších koncepcí sociálního bydlení. Diskutovalo se o vzniku ubytoven a chudinských ghett. Výsledek je dostatečně známý: dvacet let poté řešíme to samé.

Uplynulo jen pár let od mých jízd autem a telefonátů a také já jsem si založila rodinu. Stěhovali jsme se během sedmi let pětkrát. Nevýhodou bylo, že naše věci se

Kresba Silvie Vavřinová

rozhodně nevešly do osobního auta. Červeňákovi a jejich další příbuzní mi několikrát pomohli zabalit všechny krámy do banánovek. Byla jsem jim vděčná. Bydlení jsem pořád považovala za romský problém. S přibývajícími dětmi se ukázalo, že nevdí jen etnicita, ale i děti jako takové. Inzeráty s dovětky jako „zvířata ano, děti a cizinci ne“ jsem přeskakovala jako pro nás nevhodné. To, že žijeme z průměrného platu a rodičovského příspěvku a nemůžeme si v Praze jen tak zaplatit komerční nájem v normálním bytě, jsem vnímala jako naše vlastní selhání. A kamarádi, kteří bydleli v privatizovaných bytech, kde nájem neplatili, mi to jen potvrzovali. Málo se snažíme, to dá rozum.

Dnes bydlím v krásném velkém bytě v centru města u neuvěřitelně hodné paní majitelky. Za bydlení dávám zhruba třetinu našich příjmů. Jiní to ale tak idylické nemají. Nájem stoupají a bydlení se stává nedostupným pro čím dál větší počet lidí. V minulé vládě nebyla ze strany sociální demokracie dostatečná politická vůle prosadit zákon o sociálním bydlení a zákon, který chystá současná vláda, je výsměch. Jeho hlavní idea je jasná: zaonačit to tak, aby bydlení bylo co nejvíc zásluhové. Aby se snad nenašel někdo, kdo by státní pomoci zneužíval. Pomáhat chceme přece jen těm, kteří se do nouze dostali, aniž by dělali v životě chyby. Není těžké pochopit, co za tím je. Společnost pořád vnímá bydlení primárně jako romský problém. A nemůžeme přece dopustit, aby cikáni jen tak „dostali“ byty. Nic podstatného se nezměnilo. V situaci, kdy stát vydává miliardy na příspěvky a doplatky na bydlení a kdy náklady na bydlení představují neúměrnou zátěž pro rozsáhlé skupiny obyvatel, je takový rasismus až směšný. My všichni, kdo jsme celé ty roky přemýšleli o potížích s hledáním bydlení jako o romském problému, nebo jsme je přinejlepším vnímali jako záležitost chudých a sociálně vyloučených, jsme dělali velkou chybu. Pomáhali jsme vytvořit svět, v němž není místo pro nižší střední vrstvy a jejich potíže. Neomlouvá nás ani to, že jsme se zastávali těch úplně nejslabších s vědomím toho, jak odporná je diskriminace. Jak ale nazvat to, co se děje teď?

Už je celkem jasné, že nedostupnost bydlení může přejít v katastrofu. Stát i obce se přitom chovají, jako by se nic nedělo. Pořád ještě se rozprodává obecní majetek a případný zákon o sociálním bydlení nebude nedostatek bytů řešit. Tvářit se, že vlastně nemusíme dělat nic, dnes už není chyba. Je to čiré šílenství.

Autorka je redaktorka internetového deníku Alarm.

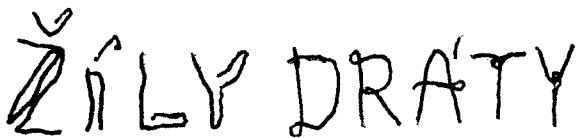
editorial

V posledním roce se něco změnilo. Zatímco dříve se o problematice bydlení téměř nediskutovalo, dnes je tohoto tématu s ohledem na vzrůstající ceny nemovitostí i nájmu a s tím spojenou gentrifikací všude plno, tedy aspoň v médiích. Pokud hledáte důkazy o tom, že se nerodíme do spravedlivého světa, v němž máme všichni přibližně stejné šance, pak je bydlení aktuálně jedním z pádných argumentů. V Česku to platí dvojnásob a dnes už to zdaleka nepocítují jen Romové a nejchudší vrstvy, ale většina dvacátníků či třicátníků, kteří neměli to štěstí, aby po babičce zdědili byt, ani nepocházejí z rodin porevolučních zbohatlíků. Nerovnost v přístupu k uspokojivému bydlení nám dnes zkrátka zcela jasně ukazuje, že sice všichni jsou si rovni, ale někteří jsou si rovnější. A tak zatímco jedni žijí na ubytovnách nebo vydávají většinu příjmu za nájem, pro jiné bydlení znamená výhodnou spekulaci a lehký výdělek. Občané ohrožení bezdomovectvím zatím marně čekají na funkční zákon o sociálním bydlení (více o tom píše Pavel Šplíchal), čím dál více lidí se z vesnic stahuje do měst (o tom se mimo jiné dočtete v esejí sociologa Michala Lehečky) a odborníci otevřeně mluví o globální krizi bydlení (jak se dozvíte z rozhovoru s antropoložkou Eliškou Černou). Že však funkční a sociální bytová politika je přece jen možná, se dozvíme v článcích o praxi ve Vídni nebo o aktuálním návrhu radikální proměny bytové politiky v Berlíně. Je třeba si konečně uvědomit, že bydlet znamená především žít, anebo pro to mít aspoň základní předpoklad. Karel Kouba

z obsahu

- 4 Jak se hraje keno. Poslední dny Raymonda Queneaua / Ondřej Pomahač
- 7 Petr Král milující. Kniha Láska k Benátkám a chuť na Pordenone / Ladislav Šerý
- 9 Měsíc jménem Evropa. Létaující migrant ve filmu Kornéla Mundruczóa / Antonín Tesař
- 13 Ze života státního vinylu. Kniha o historii československého gramofonového průmyslu / Vladimír Kouřil
- 14 Proč nemáme romské fotografie? Jiné obrazy Romů na výstavě Andreje Pešty / Daniela Křížanová
- 18 Otevírání černé skříňky. Co napáchala ve městech privatizace bydlení / Michal Lehečka
- 27 Hypoteční úvěrový večírek. Jak překonat krizi bydlení? / Tomáš Samec

Anja Golob

Zdá se mi tohle: zvíře má prsty.
Leží na boku, koukám mu na záda,
hlavu naklání dopředu, jako by bylo
plaché, a lehce se rytmicky pohupuje.
Mechanickými, prázdnými pohyby
se hrabe v trhlíně, prsty pozorně
přebírají tkáň a hledají žíly.
Jednu po druhé vytahují, aby je mohly snáz uchopit –
žíly jsou tenké, ale pevné, jako dráty v elektrickém obvodu –
a s námahou je přetrhávají, jednu po druhé.
Zvíře pracuje neslyšně, je skoro nehybné, pomalu
a důkladně přerušuje přívody tepu srdci,
jež se sténavě zavírá, jako se zvířeti zatahují záclony zornic.
Místo kolem něj je vyprázdněné, ponořené do kaluže
stékající krve, nad kterou nemá a už nechce mít moc.
Kabát jeho kůže je rozprostřen na skeletu jako ochablý
stan v jarním větru, před nímž leží
jako rozházená zavazadla uvázlé orgány.
Chroptivě dýchá zvíře (tělo je mašina), zbystrí sluch,
schoulí se, vysílí, roztáhne zaťaté prsty
a vítězně ztuhne.

Báseň v překladu Tiny Klauz vybral Michal Špína

PŘÍŠTÍ ČÍSLO A2
VYJDE VE STŘEDU
23. KVĚTNA 2018

Bílé kápě a hořící kříž

Polská reportáž o rasismu v Americe

Kniha Ku-klux-klan s podtitulem Tady bydlí láska je zatím nejrozsáhlejším titulem české ediční řady Prokletí reportéři slovenského nakladatelství Absynt. Její autorka, polská novinářka a spisovatelka Katarzyna Surmiak-Domańska, v ní píše nejen o členech klanu, s nimiž se setkala v Arkansasu, ale také o dějinách a současnosti rasismu v Americe.

MATĚJ METELEC

Katarzyna Surmiak-Domańska začíná svou knihu *Ku-klux-klan. Tady bydlí láska* (Ku Klux Klan. Tu mieszka miłość, 2015) příběhem o smrti tří aktivistů Kongresu rasové rovnosti v roce 1964, jenž inspiroval film *Hořící Mississippi* (Mississippi Burning, 1988). Její líčení smutně proslulé policejní vraždy je až kinematografické. Ostatně polská reportérka se filmové dynamice přibližuje v celé knize. Užívá techniku záběru (na americký rasismus) a protizáběru (na Afroameričany), po kapitolách střídá detaily a celky. Detail zde představuje pastor Thomas Robb, ředitel organizace Knights of the Ku-klux-klan, a jeho rodina a přívrženci, celek dějiny klanu, a vlastně i dějiny rasismu v Americe. Kniha proto není jen reportáží. Nutnost vypořádat se pro porozumění dnešním přívržencům nadřazenosti árijské rasy s jejich předchůdci a vůbec s mezirasovými vztahy v amerických dějinách rozšiřuje záběr knihy výrazně nad rámec freak show, kterou jinak setkání s Robbem a spol. připomíná. Surmiak-Domańska se nicméně v některých svých analýzách místy nechává trochu unést a vydává se do poněkud pochybných vod – zvláště tam, kde uvažuje o proměně mezirasových vztahů v posledních dekádách.

Tři klany

Ku-klux-klan založila v Tennessee roce 1865 šestice jižanských veteránů občanské války. Údajně pro zábavu. Název vychází ze starořeckého slova *kuklos*, které znamená kruh, nonsensová podoba jména je ale úmyslná a vyvěrá ze stejné motivace jako tituly hodnotářů klanu „Velký čaroděj“ či „Velký kyklop“ nebo bizarní přijímací rituály – z touhy jižanských gentlemanů, frustrovaných porážkou a rozkladem předválečného způsobu života, trochu se pobavit. Že zábava v podání poražených elit otrokářských států není tak úplně nevinná, ovšem naznačuje už to, že klan vznikl společně s dalšími skupinami hájícími nadřazenost bělochů, jako byly organizace Southern Cross nebo Knights of the White Camellia. Přes svou popularitu ale neměl tento první Ku-klux-klan dlouhé trvání a koncem sedmdesátých let 19. století zanikl.

Druhý Ku-klux-klan odstartoval film D. W. Griffitha *Zrození národa* (Birth of a Nation, 1915), mytologizující historii toho prvního. Nový klan, založený v roce vzniku filmu, měl po deseti letech šest milionů členů a byl čímsi jako celonárodní korporací. Ideologicko-obchodní propletenec s řadou členů z politických i podnikatelských elit přinesl jako zásadní inovace hořící kříž, prosazování tuhé protestantské morálky a rozšíření nepřátel o Židy a katolíky. Nastalo období největší slávy hnutí, po sérii korupčních skandálů ale přišel úpadek a do konce druhé světové války klan opět zanikl. Třetí verze KKK už nebyla jednotnou organizací, ale fungovala rozdrobená na mnoho skupin bez centrálního vedení a byla spojena hlavně s odporem proti hnutí za občanská práva a rasistickým terorismem. Nejznámějším z jeho zločinů je zavraždění čtyř černých

dívek při bombovém útoku na kostel v alabamském Birminghamu roku 1963.

Vedle historie klanů se Surmiak-Domańska věnuje i historii černé populace v USA a jejího trvalého socioekonomicky ubohého postavení. K nejpůsobivějším stránkám knihy patří ty věnované lynči, což byla hrůzná, ale vlastně nedávná praxe. Autorka ukazuje, že nešlo jen o svévolné, rasismem motivované vraždy konané muži v bílých kápích, ale o veřejné atrakce, jejichž součástí často bylo kruté mučení, včetně kastrace, vydlobubávání očí nebo stahování kůže z obličeje. Autorka v souvislosti s lynči mluví o pokrytectví Američanů, třesoucích se při vyslovení jména Ku-klux-klan, když přitom obětí lynčů bylo mnohonásobně víc než obětí samotného klanu.

Vidláci a Bible

Ve středu zájmu Surmiak-Domańskiej však stojí hlavně ti, kdo se při myšlence na klan strachy rozhodně netřesou, naopak spíš blaženě tetelí. Proto přijíždějí do městečka Harrison v Arkansasu na sjezd Robbových Rytířů Ku-klux-klanu. Harrison je „sundown town“, tedy město, v němž se po setmění nesmí na ulici objevit žádný Afroameričan. Nachází se v takzvaném biblickém pásu na území bývalé konfederace, kde rasismus trvá od občanské války a pro něj je charakteristická obseze evangelikálním protestantismem.

Surmiak-Domańska mluví s obyvateli města i návštěvníky sjezdu (ve skutečnosti se jedná o hrstku lidí), od řadových podporovatelů až po elity. Působí dojmem nešťastných příslušníků white trashu, plných strachu ze ztráty svého světa. Věří, že běloši jsou potomci deseti ztracených kmenů Izraele, Židé potomci Chazarů a Afričané potomci Chámovi. Věda i víra jim slouží jako argumenty pro rasismus a neotřesitelnost Pravdy vždy vítězí nad fakty. Jak říká dcera pastora Robba: „Pokud nepochopíme, že celá Bible je o rasách, tak všechno ztrácí smysl.“ Robb sám je následovníkem Davida Dukea, zakladatele Knights

Party, který se pokusil změnit image hnutí. Duke namísto tradiční rétoriky white power postavil evangelikální propagaci lásky k vlasti, Kristu a rodině, ovšem s doplňkem bílé nadřazenosti. To je důvod, proč se Robb netituluje tradičně „Velký čaroděj“, ale v duchu firemní kultury si říká ředitel. Je ovšem vcelku zřejmé, že posun od teroru ke konzervativní politice protkané rasismem nestačí. Poslední léta sice klan podle Surmiak-Domańskiej zažívá revival, ve srovnání s dobou jeho největší slávy to ale velký dojem nečiní – o pět až osm tisíc členů se dělí asi čtyřicítka samostatných klanů.

Žerty s policií

Když se Surmiak-Domańska ve svém vyprávění o americkém rasismu přiblíží dnešku, po líčení násilností KKK náhle ostře změni perspektivu a věnuje se případu O. J. Simpsona. Z jejího podání jako by vyplývalo, že se doba změnila, a jestliže dříve odešli od soudu bílí vrazi bez trestu, zde byl kvůli touze odčinit minulý rasismus propuštěn vrah černý. Když ale uvážíme, že Afroameričané tvoří jen 13 procent populace, a přitom 40 procent amerických vězňů, je jasné, že v případě O. J. Simpsona sice rasová karta hrála významnou roli, ale sotva by mu pomohla, kdyby nebyl bohatý a slavný.

Dějiny Afroameričanů jsou vůbec zásadní slabinou knihy. Autorka na jednom místě například tvrdí, že byli i „tací, kteří si vybrali oportunistický postoj, a ten časem plynule přešel ze strategie do povahových rysů“. Černí otroci se tak údajně začali podobat svým rasistickým karikaturám – což vlastně není nic jiného než Lysenkova teorie dědičnosti přijatých vlastností. Jedním z důvodů, proč právě tato rovina kulhá na obě nohy, je, že autorčiným hlavním a skoro jediným pramenem pro dějiny Afroameričanů je kniha Wiktora Osiatyňského *Kořeny* (1981, česky 1988). Ta sice ve své době patřila k tomu nejzajímavějšímu, co se dalo ve východním bloku o tématu číst, z dnešní perspektivy jsou ale hlavně Osiatyňského zdroje z doby před rozvojem

postkoloniálních studií a black studies beznadějně zastaralé. Surmiak-Domańska měla nahlédnout do něčeho novějšího. Občas by ale stačilo, kdyby pozorněji četla svůj hlavní zdroj, nebo aspoň použila Google. V knize se totiž objevují i nesmyslná tvrzení – třeba že Černí panteréři byli separatisté, jejichž ideologem byl Malcolm X, který ale zemřel dva roky před založením Black Panther Party a byl nanejvýš jejím inspirátorem. K vyložení pochybným závěrům autorka dochází, když se zamýšlí nad kauzami posledních let, jako je smrt Michaela Browna a následné nepokoje ve Fergusonu. Nejenže případ zjednodušuje na prosté „policie zastřelila zloděje“, ale úvaha „všichni vědí, že s americkou policií nejsou žerty, je však otázka, jestli je stále rasistická, nebo si prostě jen nebere žádné servítky vůči zločincům“ je v kontextu střílení neozbrojených lidí přece jen až příliš zovíralní. Bodycount americké policie zajisté není v pořádku bez ohledu na barvu kůže, vzhledem k rasovému profilování a trvalé chudobě Afroameričanů je ale daleko pravděpodobnější, že terčem budou právě oni (loni se obětmi americké policie stalo 457 bělochů a 223 černochů). Je také příznačné, že v komentovaném výčtu příkladů se Surmiak-Domańska vyhne smrti dvanáctiletého Tamira Rice, kterého policisté zastřelili, když si hrál na hřišti s airsoftovou replikou zbraně.

Autorka sice v knize mluví o trvalém socioekonomicky podřadném postavení Afroameričanů, když ale dojde na současnost, jako by na něj a jeho důsledky náhle zapomněla. Zmíněné pasáže, jež lze vysvětlit snad jako nepodařenou snahu o vyváženost, knihu zbytečně devalvují. Jako by se Surmiak-Domańska až příliš upjala k bílým kápím, jež ji do Spojených států přivedly, a nedokázala bez nich vidět strukturální rasismus, který v americké společnosti stále přetrvává.

Katarzyna Surmiak-Domańska: Ku-klux-klan.

Tady bydlí láska. Přeložila Jarmila Horáková. Absynt, Bratislava 2017, 304 stran.

Členové organizace Knights of the Ku-klux-klan sledují v roce 1977 na farmě v Louisianě hořící kříž. Foto timeline.com

Dívčí surreálna

Krátký román *Kassandra a vlk* řecké autorky Margarity Karapanou vychází po čtyřech desetiletích v češtině. Jeho dětská vypravěčka je v permanentním střetu se světem dospělých, jehož konvencím nerozumí, zatímco její okolí zapomíná, jak často se dětství ocitá mimo dobro a zlo.

DANIELA POLÁKOVÁ

Margarita Karapanou nás ve své první próze zavádí zpět do času dětství. Nečekejme ovšem retrospektivní skladbu barevných idealizovaných střipků – *Kassandra a vlk* (I Kassandra kai o Lykos, 1976) nás nutí znovu zažít cosi, co se vymyká světu dospělých, vrací nás do světa, který se s okolní realitou tu více, tu méně míjí a je plný bizarních obrazů. Jsme přitom odkázáni na porozumění dané, ale také omezené dětským rozhledem. Nevinnost a naivitu Kassandřina pohledu ovšem doprovází temná, pro většinu z nás již dávno zapomenutá a vytěsňovaná pudovost.

Alenka, Valérie, Kassandra

Z mnoha příběhů, v nichž se osamělá dívka ocitá v nepochopitelném či snovém prostředí, vytanou na mysli aspoň ty nejznámější – Carrollova *Alenka v říši divů* (1865, česky 1931) nebo Nezvalova *Valérie a týden divů* (1935). U rozvržení „dívka versus surreální svět“ ale podobnosti končí. Na rozdíl od Alenky a Valérie, které se pohybují kdesi ve snových dimenzích, je Kassandřiným prostorem svět aktuální, jehož podivnost vzniká pouze perspektivou dítěte, jež postrádá schopnost viděné vřazovat do patřičných kategorií. Surreálnost knihy je tak daná nespolehlivostí Kassandřina vyprávění: divný není svět, v němž se Kassandra nachází, ale způsob, jakým se na něj společně s dětskou hrdinkou díváme. Vypravěč tu není převětivým průvodcem, který dříve nebo později čtenáři osvětlí alespoň základní obrysy příběhu a zobrazovaného prostoru.

Karapanou svůj text vystavěla ze samostatných krátkých útvarů, které na sebe navazují jen volně – je na čtenáři, aby jednotlivé obrazy poskládal do kompletního příběhu. Fragmentárnost a nelogičnost dětské perspektivy, na niž se ale chtět nechťe musíme spoléhat, ovšem čtenáři orientaci v příběhu vůbec neulehčují. Nejsme si tak nikdy zcela jistí, co se opravdu děje, a co je pouze výplodem dětské obrazotvornosti. Kassandra je v neustálém střetu se světem dospělých, který pro ni se svými konvencemi zůstává zcela nepochopitelný, a její okolí naopak nedokáže uchopit divokou bohatost jejího vnitřního světa. Stěžejním tématem knihy je tedy jakýsi návrat do doby před přijetím konvenční morálky a sebekontroly. Jsme vyzváni k výletu do „předetického“ univerza plného pudů, sexuality a zvláštní imorality, jež stojí proti společenským normám a vědomému světu dospělých. V tom Karapanou do jisté míry připomíná surrealisty obdivující blázný a děti jako narušitele pořádku a subverzivní činitele.

V říši Id

Trhlina mezi Kassandřiným vnímáním světa a realitou vzniká z nepochopení nejrůznějších vazeb a důsledků lidských činů – jako když se Kassandřin strýc pokouší oběsit a dívka mu při jeho „hře“ pomáhá. S Kassandrou se tak čtenář mnohdy dostane dál, než se mu může líbit. Jedním z nejtemnějších obrazů je umučení Půjčeňátka, zvířátka, které Kassandra raději zbaví života, než aby se ho po týdnu vzdala. Celá situace přitom podléhá zvláštní logice: zvíře je na konci týdne připraveno v košíku k vrácení, jen mrtvé. Stojíme zde před jakousi esencí psychoanalytického Id s jeho radikální dvojznačností, jak o ní mluví Slavoj Žižek. Dětská nevinnost a zároveň pudové zlo zde pracují v nekonfliktní součinnosti. Soud o „zkaženosti“ daného jednání do tohoto mikrosvěta vnášíme až my. Fatálně se tato mentální rozvolněnost střetává s realitou dospělých v poslední kapitole, kde jde příznačně o nástup do školy. Budeme-li číst celou knihu se zřetelem k surrealismu, končí Kassandřino vyprávění až děsivě, když ji rodinná kuchařka utěšuje: „Zvykneš si, zvykneš si.“ Dětství končí, začíná čas ohybání představivosti a myšlení do podoby konvenující okolí.

Vykročíme-li od knihy k jejímu společenskému kontextu, bylo by jistě zajímavé zohlednit, jak *Kassandra a vlk* zasáhla do řecké

společnosti sedmdesátých let – ta byla vždy poměrně konzervativní, zároveň však kniha vyšla jen několik let po volbách, které ukončily vládu vojenské junty. Je tedy škoda, že širší kontext řecké literatury a historie není přiblížen třeba v doslovu, podobně jako příčiny, pro něž se právě tato kniha v Řecku stala moderní klasikou.

Autorka je bohemistka.

Margarita Karapanou: *Kassandra a vlk*. Přeložil Denis Kostomitsopoulos. Malvern, Praha 2017, 119 stran.

Jak se hraje keno

Na první pohled nenápadná próza Poslední dny francouzského spisovatele Raymonda Queneaua skrývá mnohá intelektuální překvapení. Vyprávění o životě pařížského studenta těsně po první světové válce není o nic méně rafinované než autorovy pozdější a slavnější texty.

ONDŘEJ POMAHAČ

Poslední dny (Les derniers jours, 1936) se v celku díla Raymonda Queneaua tváří poněkud nevinně. Nenajdeme v nich třeskutý jazykový humor pozdějších autorových próz, na který už si publikum patrně zvyklo. Sám jsem byl překvapen, jak se příznivci Queneaua na jednom čtenářském serveru shodovali v tom, že tohle není ještě ten opravdový autor *Zazí v metru* (1959, česky 1969) a *Modrých květů* (1965, česky 1992). Pokusím se to v několika málo větách vyvrátit, protože si naopak myslím, že právě v *Posledních dnech* už *Modré květy* začínají pučet. I zjevné jazykové a stylistické hříčky jako by teprve rašily, ovšem z už velmi propracovaného kořenového systému, který se skrývá pod povrchem.

Doopravdy, nebo jenom jako?

Tématem knihy je zdánlivě banální historie univerzitních studií jednoho mladého

spisovatele a jeho kolegů propletená s několika paralelními životními osudy postav starší generace, odehrávající se skoro přesně před sto lety. Na první pohled je zřejmé, že jsou tu staří a mladí, dvě generace, které se míjejí. Jedna život končí, druhá začíná. Jenže přes všechny rozdíly je něco zásadního spojuje. Starý profesor Tolut hořekuje nad tím, že celý život učil zeměpis, aniž by vycestoval z Le Havru. Trýzní ho představa, že tak dlouho učil něco, co je zcela virtuální, nic než slova. Jenže líčení filosofických studií autora alter ega Vincenta Tuquedenna jako by spělo k analogickému zjištění. Queneau tyto paralelismy ztvárňuje i syntakticky: třináctá a patnáctá kapitola začínají v podstatě stejnou větou, jen poprvé je subjektem Vincent a podruhé Tolut. Generace přecházejí jedna v druhou v neustálém kolotoči.

Pozoruhodná stavba textu se dá dobře ukázat na detailech – například na zmínkách o popravě vraha Landrua. K ní dochází v roce 1922, což je datum, které pevně zasazuje příběh Vincenta a jeho studií do historického kontextu. Ve výloze knihupectví pak hlavní postava vidí Joyceova *Odyssea*, který vyšel ve stejném roce. Queneau tím nenápadně vtahuje do hry Joyceův *Potrét umělce v jinošských letech* (1916, česky 1930) – Vincent, který se rovněž zabývá scholastickou filosofií, jako by říkal: tohle je zase můj portrét, takhle to bylo, než jsem se rozhodl stát spisovatelem. A zároveň si dává závazek přestít třicet dva svazků *Fantomase*. Hříčka na tyto motivy *Obly a Pelech* (vyšlo posmrtně v roce 2008, česky 2009), byla jedním z prvních Queneauových literárních experimentů. Landruův příběh se zase skoro nepostřehnutelně zrcadlí v epizodě, kde si postavy pletou, zda jeden z mladíků odjel do Brazílie, nebo do Argentiny. Právě tyto dvě země totiž Landru při výsleších zaměňoval. Text *Posledních dnů* je tedy jako tkanina. Zdálky vypadá hladká a možná i fádne jednobarevná. Jenže čím jste blíží, tím víc zjišťujete, že to je pečlivě utkaná textura mnoha vláken a mnoha barev. A to je podle mě i podstata Queneauovy hry: říká, že je to všechno doopravdy, postavené na faktech, a zároveň že je to jenom jako.

Polyhistor číšníkem

Tím opravdovým se mi už v *Posledních dnech* zdá být jakési kolo dějin, které se explicitněji projeví až v *Modrých květech* – kolo, na kterém se odehrávají stále tytéž příběhy, generaci co generaci. K takovému čtení vybízí třeba postava číšníka Alfréda, kolem níž jako by se celý text točil. Alfréd je astrolog, který chce dopředu spočítat výsledky dostihů, aby sám vyhrál, a zároveň dává svému okolí předpovědi. Cyklické a spočitatelné pohyby planet tu určují osudy lidí, kteří se potácejí ve svých osudech jako koule na kulečníku, jež postavy pravidelně hrají v Alfrédově kavárně. Alfréd popisuje svou pozici v příběhu takto: „Já stojím pevně ve středu podšálků a lahví aperitivu a lidé se točí kolem mne; kolem dokola, jako roční období a měsíce.“

Knihu by šlo číst i jako literární zhmotnění Queneauovy četby a studia ve třicátých letech – žádná zmínka o knize nebo citát zde prostě není jen tak. V Alfrédovi pak můžeme zahlédnout i jakousi reinkarnaci polyhistora a hazardního hráče Girolama Cardana. Je to sofistikovaná intelektuální hra, která vám nedá nic zadarmo a k níž se musíte doslova pročíst. Sem tam budete tápat a zastydíte se, že něco neznáte, ale i Vincent se nad seznamem titulů přečtené scholastické literatury přiznává, že je vlastně všechny nečetl. Psaním *Posledních dnů* jako by Queneau bilancoval a procházel obdobným přechodovým rituálem jako jeho postavy, ať už dospívají nebo umírají.

Jak tedy hrát keno? Návodný je třeba Queneauův citát z Goetha: „Chceš-li v nekonečno vejít,/ v konečném hled se sejít./ Chceš-li potěchu z celku mít,/ musíš celek v nejmenším zřít.“ Vincent chce v nekonečno vejít a vchází v něj skrz konečný literární text společně se svým autorem. Do míst někde mezi Parmenidovým jsoucím, které jest, a nejsoucím, které není.

Autor je komparatista a student biologie.

Raymond Queneau: *Poslední dny*. Přeložila Marie Příbylová. Volvox Globator, Praha 2017, 240 stran.

Giorgio de Chirico: Koně, okolo 1930

Klesá hodnota ženy s věkem?

Stručné dějiny Hnutí Petry Hůlové

Spisovatelka Petra Hůlová se ve své nejnovější knize zabývá otázkou, zdali se mohou ideologie prosazující dobro pro všechny vyhnout totalitním koncům. Lze na ni odpovědět ve stručném formátu novely a nesklouznout k banalitám?

MARTA MARTINOVÁ

Čtyři roky od vydání poslední novely *Macocha*, v jejichž recenzích se nešetřilo superlativy, přišla Petra Hůlová s knihou se zařatou pěstí na obálce a mnohoslíbeným názvem *Stručné dějiny Hnutí*. Hůlová ovšem v mezičase nezahálela – vyplnila ho spoluprací hned s několika divadelními scénami: pro Švandovo divadlo adaptovala *Betonovou zahradu* (2016), pro MeetFactory připravila pokračování adaptace vlastní novely *Strážci občanského dobra 2* (2017), pro Studio Hrdinů hru *Buňka číslo* (2017) a v koprodukcii Studia Hrdinů a HaDivadla vznikla i adaptace zmíněné *Macochy* (2017). Její snaha využívat přímější formy komunikace s veřejností, než je poněkud introvertní spisovatelský monolog, se otiskla i do komentářů k aktuálnímu společenskému dění, publikovaných v celé řadě médií (Respekt, Hospodářské noviny, Radio Wave, Echo 24). Nepřekvapí tedy, že apelativní je i námět čerstvého beletristického textu, který dovádí ad absurdum feministické požadavky na rovnost pohlaví, jež byly v minulosti častým motivem jejich článků.

Vstříc novosvětu

Autorka představuje dystopii, v níž ženy přestalo bavit, že je první pohlaví vnímá jako bytosti, jejichž „hodnota klesá s věkem“, a v níž ženy díky podzemní organizaci zvané „Hnutí“, charismatické vůdkyni Ritě a několika

uvážlivě zacíleným atentátům převzaly veškerou moc nad blíže neurčeným evropským prostorem. Život v tamní, na první pohled nijak vábné společnosti je skrz naskrz institucionalizovaný – v boji s přirozeností to ani jinak nejde. Muži jsou svázeni manželkami do „Institucí“, v nichž jsou během několika fází převýchovy připravováni o libido, především pak o touhu po mladých a krásných ženách. Vypravěčkou je jedna z pracovnic, které muže-klienty „provázejí“ vzdělávacím procesem, v němž jsou dobrovolně i nátlakem vedeni k tomu, aby chtíč vyměnili za fascinaci duševní krásou. Stereotypizovaná náplň pracovního dne pomáhá přebudovat „starosvět“ v kýžený „novosvět“, kde jsou zrcadla reakční rekvizitou, všichni se oblékají do bezpohlavních teplákovek a make-up je záhodno nechat si maximálně na doma.

Autorka si usnadňuje práci volbou antihrdinky – oddaná stoupenkyně Hnutí, která to chce dotáhnout až na „sekční“, totiž uvažuje a vyjadřuje se jednoduše, protože to je nevyrazná osůbka, jejímž životu dal systém s jasnými pravidly konečně smysl. Jenže Hůlová překvapivou volbu rezignovat na svou nejsilnější stránku – schopnost zacházet s jazykem – uplatnila i ve světě, který hlavní postavu obklopuje. Tam, kde by sciista čekal výmluvné novotvary, najdeme jen „Hnutí“, „Instituce“, „klienty“ či „kolegyně“. A náznaky, že svět,

v němž se hrdinka pohybuje, je možná ještě umělejší než ona sama, působí příliš kuse na to, aby se dostavil klaustrofobický pocit absolutní vlády ideologie, jenž se od doby románu *1984* snaží napodobit už generace spisovatelů.

Za navracejícími se motivy *Stručných dějin Hnutí* šustí novinový papír a do nedolepených kulis stačí fouknout, aby se dílo složilo jak domeček z karet. Zatímco v literatuře odkazující na známou realitu stačí pracovat jen na vlastní perspektivě, pro funkční dystopii je třeba vytvořit mnohem víc – především musí být za každým odkazem patrné, že je jen detailem neobsáhnutelného celku. Jak svět řízený Hnutím funguje mimo mantinely pohlavnosti – a jak je vůbec tahle klíčová kategorie definovaná? Zmínky o zmizelém panoramatu New Yorku, řidičkách-androidkách či vynuceném vegetariánství jsou dílky, z nichž nelze vytvořit celkový obraz. I moment, kdy se dozvídáme, že podobným martyriem jako muži musí procházet i ženy, které lpí na svých plastických operacích a vzrušuje je představa jistého Rogera vlastního tryskáč, je bohužel téměř od začátku čekaný. Zkrátka, co mělo být trapné či odporné, je nudné, a co mělo být vtípné – zrovna tak.

Čtenářův diskomfort

„Diskomfort nutně neznamená kvalitu. Diskomfort mi může způsobit i text, který je k uzoufání nudný či strašlivě hloupý.“ Mimo jiné těmito slovy hájila na začátku roku Hůlová na webu iLiteratura.cz provokativnost Zábranského románu *Za Alpami* (2017) a vysvětlovala, že autor není vypravěč a že kritika začíná až ve chvíli, kdy se zeptáme, jaký typ diskomfortu při čtení autor čtenáři způsobuje. Odpovídám tedy: jestliže sebelitostivě i chvástavě blábolení *Macochy* s proudem myšlenek přebíhajícím od čerta k ďáblu posléze povolilo a čtenář se ocitl ve světě vychlastaného mozku stárnoucí alkoholičky, nepříjemně blízkém jako nevyžádané objetí, *Stručné dějiny Hnutí* po stránce využití jazyka, výstavby fikčního světa ani z hlediska sdělení nepřinášejí nic pozoruhodného a navzdory četným pasážím, v nichž se barvitě líčí špekátá břicha, vytahaná rodidla a povadlé penisy, skutečný diskomfort vyvolá až to, je-li čtenář okolnostmi nucen novelu dočíst. Na novinový komentář provokativní nápad stačí, kniha, jakkoli utlá, si žádá víc.

Petra Hůlová: Stručné dějiny Hnutí. Torst, Praha 2018, 182 stran.

Ve Stručných dějinách Hnutí je nejvyšší hodnotou vnitřní krása člověka. Foto The State Library of New South Wales

literární zápisník

Lesk a bída Civilizací

PAVEL KOŘÍNEK

Když britská BBC v roce 1969 představila ambiciózní třináctidílný dokumentární seriál *Civilizace* Kennetha Clarka, sklídila u diváků nevidaný úspěch, o němž svědčí na svou dobu zcela výjimečná milionová sledovanost jak v Británii, tak i za oceánem. Svou roli v tom jistě sehrála i technologická inovace – jednalo se o vůbec první barevně vysílaný televizní cyklus o světovém umění. Především však zapůsobil Clarkův přístupný, ale netriviální výklad dějin a umění západní civilizace. Doprovodná kniha z pera téhož autora, jinak též oxfordského profesora a bývalého ředitele londýnské Národní galerie, se stala bestsellerem a je dodnes reprinted.

Když tedy BBC před několika lety oznámila, že s téměř půlstoletým odstupem chystá

projekt, který chce na ten Clarkův navázat a vstoupit s ním do dialogu, začala se šířit mírně optimistická očekávání i negativistické předpovědi. Jak se ukazuje, devítidílný seriál, který byl premiérově uveden v březnu a dubnu letošního roku a který doprovodily dva elegantně vyvedené, bohatě ilustrované knižní svazky od nakladatelství Profile Books, sbírá zatím o mnoho vlažnější přijetí než Clarkův „originál“. Co do produkce je přitom i tentokrát cyklus na nejvyšší úrovni dobově možného. Autoři a současně průvodci seriálem – povětšinou mediálně zkušení a na slovo vzatí odborníci Simon Schama, Mary Beardová a David Olusoga – se přesouvají z jedné přenáděrně nasnímané lokace do druhé, potkávají se se špičkovými badateli různých oborů a poutavě vyprávějí elegantně podané příběhy z kulturních dějin.

Podoba nových *Civilizací* odráží změny vědeckého i společenského paradigmatu, které nastaly za těch skoro padesát let od natočení Clarkova cyklu. Ten přes veškerou svoji modernost a pokrokovost nabízel v podstatě tradičně monolitický výklad: onou titulní „Civilizací“ zde byla ta jediná pravá, tedy naše (západní, evropská) kultura a hybateli jejího

vývoje byli takřka bez výjimky moudří a nadaní bílí mužové. Nový seriál naopak akcentuje pluralitu (civilizační, rasovou, genderovou), pokouší se nabídnout komplexní pohled na vývojové paralelismy i kontrasty a zaměřuje se na kulturní kontakty, aniž by se diváky snažil přesvědčit o nezpochybnitelné nadřazenosti jedné civilizace nad druhou. Jakkoli alespoň v základních obrysech sledujeme chronologický vývoj, v jednotlivých dílech jsou vždy vytyčena dílčí témata: Mary Beardová se tak například v epizodách *Jak se díváme* a *Oko víry* zaměřuje na úlohu náboženství v umění a na (leckdy zkreslující) roli pozorovatele, David Olusoga v dílech *První kontakt* a *Kult pokroku* předkládá postkoloniálními přístupy inspirovaný výklad prospěšně obohacujících i nelitostně destruktivních podob mezicivilizačních kontaktů a Simon Schama se vrací k počátkům veškerého uměleckého počínání a jeho významu pro ustavení pojmu civilizace.

Minimálně části posuzovatelů postačí k zaujetí apriorně negativního, obranářského postoje už jen výše uvedené shrnutí: ani v britské společnosti bohužel nechybějí Petrové Hamplové a zatemnělá tupost

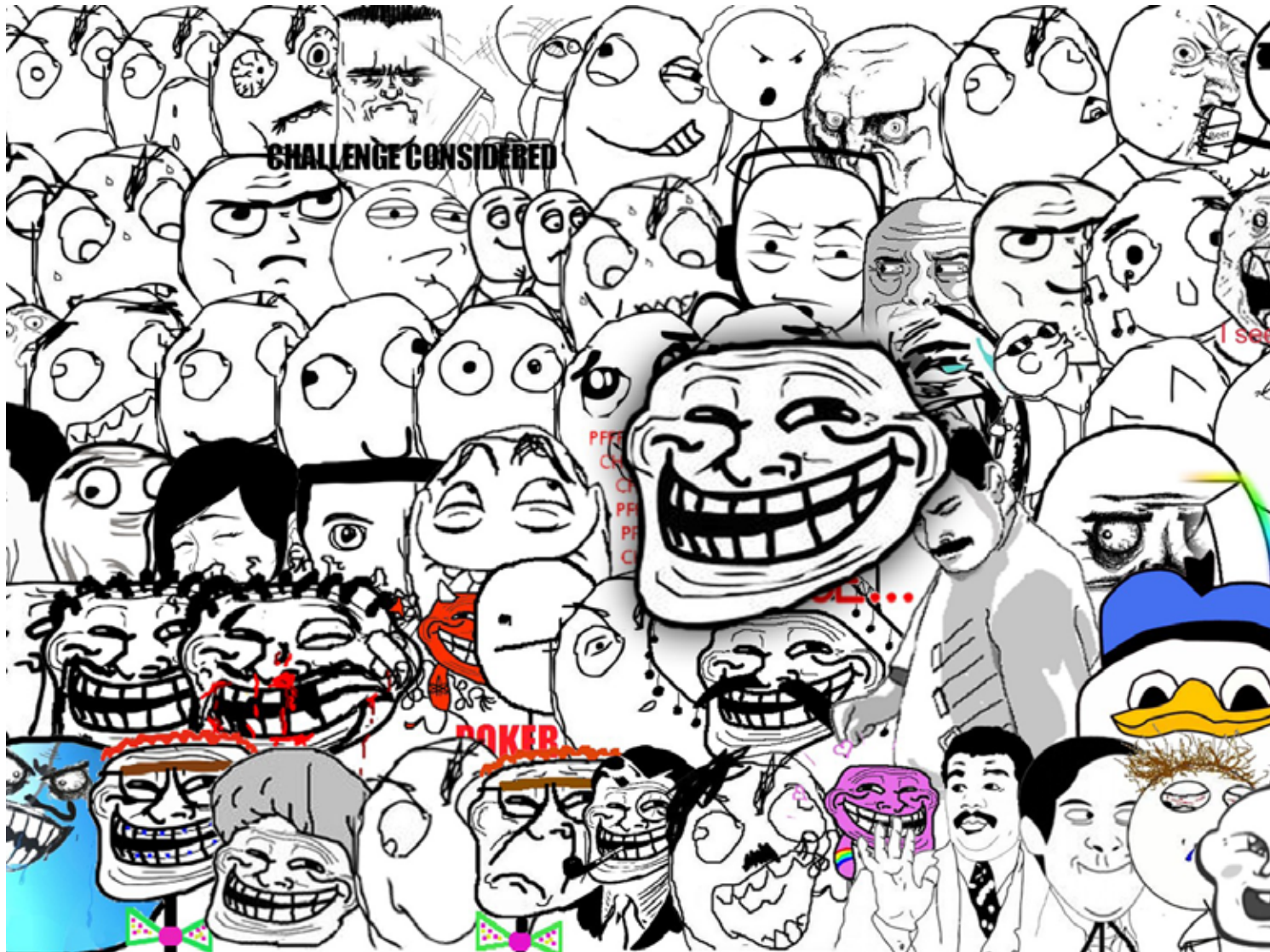
demagoga zdá se být jednou z civilizačních (jakkoli seriálem netematizovaných) konstant. Ozývají se však i pochyby uměřenější: zpochybňována je životnost léta vybrušovaného dokumentárního formátu, vznášejí se otázky o adekvátnosti komentáře, který je pro některé kritiky příliš vzletný a komplikovaný, zatímco podle jiných banální až přihlouplý. V posledních uvedených výhradách nicméně bezděky zaznívá jakýsi inkluzivní humanistický optimismus, jakkoli nám k němu doba neposkytuje mnoho oprávnění. Pro rozbití přesvědčení, že jsou zde předkládány myšlenky a ideje elementární a bezproblémově přijímané či dokonce banální, stačí zamířit za kterýmkoli z lokálních bojovníků s přílivem barbarů. Ideový boj za přežití středostavovského bílého tatky, který tito chrabrí mužové vedou na všech frontách a všemi dostupnými prostředky (například skrze brakové detektivky ze slavné minulosti), se nějakými genderistickými, postkolonialistickými či bergeriánskými výklady jen tak podryvat nenechá. Snad se o to ale Česká televize nákupem nových *Civilizací* přece jen pokusí.

Autor je bohemista.

Hvoreckého literární exkurze na dno internetu

Novela Troll slovenského spisovatele Michala Hvoreckého je dystopií zasazenou do blízké budoucnosti, v níž zuří informační válka mezi Pevností Evropa a východní Říší. Rozdmýchávají ji placení trollové, kteří šíří nenávist a připravují půdu pro hybridní válku mezi Východem a Západem. I když se nejedná o nadčasovou knihu, pro svůj vztah k dnešku si pozornost zaslouží.

KAREL KOUBA

Hvorecký si pozorně nastudoval internetový folklor, konspirační teorie i typologii trollů. Ilustrace Emma Lindsay

Michal Hvorecký se po románu *Plyš* (2005), v němž popsal závislost na internetové pornografii, opět vrací k tématu virtuálního prostoru a snaží se domyslet až do absurdních důsledků jeho vliv na společnost a svět, ve kterém žijeme. Jeho novela *Troll* (2017) je příběhem z nedaleké dystopické budoucnosti. Po poněkud mlhavém nastínění nedávné doby, v níž se střídaly války s režimy diktátorů, oligarchů a mafií, se hlavní postava nechává zaměstnat v agentuře produkující hoaxy a falešné zprávy. Poněkud slabší zápleтка pak zachycuje, jak taková fabrika na nepravdu funguje a jak se původně dobře myšlená snaha infiltrovat nepřátelské prostředí může zvrtnout.

Příliš blízká budoucnost

Hvoreckého psaní bývá vděčným cílem pro kritiku požadující od literatury určitou hloubku, nebo aspoň jistou komplikovanost a komponovanost příběhu. Jistě, je snadné ho kritizovat za jeho lehké pero, klišé, samoučelný či efektní děj i mainstreamové postupy. Ovšem v případě *Trolly* tato nedostatečnost může mít i jisté – jakkoli možná nezamýšlené – opodstatnění, protože se jedná o popis světa, ke kterému stručnost, povrchnost, chytla-vost a jednoduchost prostě patří. Jde o nijak nepředstavitelný svět, v němž čtenář není schopný vnímat víc než titulky s perexem, virální mem nebo status o sto čtyřiceti značích. Tento stav už bohužel nemůžeme brát jako příznak dystopické budoucnosti fikční-ho světa, ale jako okolnost, která se stává sou-částí našich životů. Nejde samozřejmě o uni-verzální odpověď na otázku, jak psát o době, v níž se cení „kontroverzní názor“ místo konsensu vzešlého z diskuse a místo věc-ných argumentů vítězí předsudky a instant-ní „názory“, avšak v *Trollovi* lze na tuto hru relativně bezbolestně přistoupit.

Hvoreckého *Troll* je hyperbolizovaným záznamem, jakousi beletrizovanou kronikou současnosti, kde víří virtuální obsahy, s nimiž se

sice pravidelně setkáváme, ale zároveň se jimi nikdo jen trochu střízlivě uvažující nechce příliš špinit. Hvorecký domýšlí do důsledku možné dopady organizovaných trollů pracujících v bizarní reklamce, kde se produkuje online propaganda krmící sociální sítě všemožnými hoaxy ohledně politiků, nevládek, národnostních menšin nebo uprchlíků. Vyprávěč nastiňuje možné využití těchto manipulativních zpráv v informační válce „Pevnosti Evropa“ s „Říší“, tedy Ruskem, a konstatuje, že síla organizovaných trollů nemusí být malá. I když je základem této instituce čistá fikce, lidé šíří nenávist po sítích dobrovolně a rádi. Kouzlo dneška pak spočívá v tom, že můžeme společně s paranoikními spoluobčany použít oblíbenou dedukci postfaktického světa: „Pravda to sice není, ale mohla by být.“

Přestože se má jednat o dystopii, vylíčená budoucnost se zdá být až příliš blízká a v mnoha detailech už i přítomná. Nacházíme v ní totiž mnohé z toho, s čím se každodenně setkáváme v médiích i kolem sebe a vůči čemu už jsme často nebezpečně otupěli. Hvorecký si pozorně nastudoval internetový folklor, konspirační teorie i typologii trollů. Když do temných kulís krizi zmiňané budoucnosti umístí slavianofilství, boj proti menšinám a uprchlíkům, motivační citáty, esoterické bláboly, přepisování historie, spanilé jízdy nacionalistických motorkářů nebo protiarabské venčení psů, působí to vsuktu mrazivě. Tato beletristická studie obludnosti sociálních sítí je vlastně praktickou odpovědí na stav, kdy jsou umělé identity na sociálních sítích něčím naprosto běžným, jen zatím většinou fungují jako prostředek k vylepšení statistik a dosahů stránek, případně jako způsob snažšího zprostředkování internetového obsahu.

Radikální domýšlení současnosti

Za vedlejší, ale podstatnou linii knihy můžeme považovat střet mezi Východem a Západem i související snahu dobrat se z liberálních

pozice k podstatě společnosti postpravdy, v níž už nezáleží na faktech a důležitá je spíše víra a přesvědčení. To souvisí s citáty, jimiž jsou uvozeny některé kapitoly. Ruské klasiky (především Solženicyna, Berdajeva nebo Dostojevského) kontrastně střídají fragmenty z děl a projevů sovětských a ruských ideologů a politiků, až už je to Leonid Iljič Brežněv nebo Vladimir Putin.

Hvorecký navzdory globálnímu rozšíření postfaktického diskursu nachází kořeny tolerované konsensuální lži v ruské tradici: „Pravda a lež mají v Říši jiný význam než na Západě. Rusové rozlišují mezi *istinou* a pravdou. *Istina* rovná se faktická pravda, založená na shodě tvrzení se skutečností. Za mnohem důležitější a vznešenější se považuje pravda ve shodě s Bohem. Na *istině* až tak nezáleží, když někdo lže, nedělá chybu. Hlavně ať zůstane v souladu s Bohem, církví a Říší.“ Nedá se z toho ale zjednodušeně vyvozovat, že jde o protiruský román. Vzhledem k tomu, že Pevnost Evropa se zde neprezentuje o nic lépe než Říše, jedná se spíše o ohledávání sociopolitických potenciálů dnešní doby a jejich více či méně radikální domýšlení.

Rozuzlení knihy, její smířlivý, symbolicky působící konec, je poněkud chabé, ale kdo je zvyklý na křečovitě, kompozici ignorující finále mnohých současných českých próz, ten se nad tím nejspíš nepozastaví. Mimoto je čtenář celou dobu veden k tomu, aby od děje příliš neočekával. I když jistě nejde o dílo závrtných literárních kvalit, je *Troll* bezpochyby zneklidňující próza, a to především díky domýšlení současných tendencí mezilidské komunikace nebo svým implicitním odkazům na různé již činné pravdu ohýbající instituce, které zaměstnávají krizové mediální manažery a reklamkáře a efektivně slouží nesvatým účelům politiky.

Michal Hvorecký: Troll. Přeložila Martina Bekešová.
Argo, Praha 2018. 162 stran.

Petr Král milující

Básníkovo putování městskou krajinou

Nejnovější kniha Petra Krále *Láska k Benátkám a chuť na Pordenone* je milostným vyznáním dvěma italským městům. Autorovi se daří pojmenovat okouzlení a zachytit prchající okamžiky párových potulek.

LADISLAV ŠERÝ

Rovnou přiznávám, že mám k Benátkám podobnou přichylnost jako Petr Král. I proto jsem sahal po jeho knize *Láska k Benátkám a chuť na Pordenone* s očekáváním. Při četbě jsem měl pocit, jako když se potkají dva kamarádi a jeden z nich popisuje – s láskou a chutí – dámu svého srdce, načež ten druhý zjišťuje, že ji také znal a nemůže na ni zapomenout. Petr Král napsal milostný dopis, v němž jej znovu doceníme jako milovníka krásy ve všech projevech každodennosti. Jeho láska není přechodná známost, ale dlouhý vztah, založený na zbystrěném pozorování fyzického, všedního a přirozeného trvání věcí. Ty však vnímavému turistovi poskytují nevšední až metafyzický zážitek, který autor svým obrazným jazykem často klade do širších souvislostí, v nichž se konkrétní misí s abstraktním a prchavostí s věčností.

Pěší metafyzika

Knihu *Láska k Benátkám a chuť na Pordenone*, velkou tak akorát, aby se vešla do kapsy, vydalo nakladatelství Pulchra v edici Eseje, ale jako všechny Královy texty je i toto poezie, dlouhá báseň v próze, která po Baudelairově vzoru ospravedlňuje svůj žánr. Autor svou metodu „pěší metafyziky“ zpřesňoval už v knihách *Praha* (2000), *Základní pojmy* (2002), *Zpráva o místech* (2008) nebo

Medové kuželky (2011), ale nyní jeho psaní dosáhlo mimořádné sevřenosti a emocionální účinnosti. Král objevuje své město na pokračování, téměř vždy s osobou blízkou, která jeho okouzlení nijak nebrání, naopak prožitky umocňuje, takže se ve spojených nádobách párové potulky přelévá dvojí radost, dvojí štěstí. Nemůžeme přitom nevnímat jistou dávku snobismu, ale bez toho to nejde. Patří to k údělu cizince v dočasném ráji, z něhož bude vytržen odjezdem do jiného místa, do další sumy emocí, záchvěvů a prchavých pocitů naplnění (i nenaplnění, neboť za každou silnou zkušeností číhají jako doprovodné jevy nostalgie a stesky).

Emocionální rozměr Králova psaní vyvěrá z bezprostředního prožitku místa a atmosféry, jako by autor v duchu diktoval svá pozorování do záznamníku implantovaného pod kůži. Kéž by technologický úprk brzy došel k podobným vylepšením lidské schopnosti dělit se o vnitřní svět s ostatními... Nebo vlastně ne, беру zpět. Tato schopnost by naopak měla zůstat jen některým vzácným mistrům. Jen ať je vše pěkně postaru. Umění by možná mělo být poslední oblastí lidské činnosti, která zůstane v lidských rukou.

Přece jen dandy

Není to příliš dobrodružné putování, ale přesto je navýsost vzrušující. Domorodý život je nahlížen s dychtivou empatií. Pěší metafyzika nemíří vysoko, ale do hloubky, která je nevytěžitelná. Rád bych toto přibližování k nedostižitelnému lokálnímu koloritu někdy porovnal se zápisky básnicky srovnatelně vybaveného domorodce: čeho by si všímal, co by obdivoval, co jiného by ukázal čtenáři a jak.

Magii města posiluje, ba přebíjí magie jazyka. Král skládá své obrazy z mnoha odlesků, podobně jako moře v benátské laguně, v němž se Serenissima neodráží, ale rozhojňuje

do proměnlivých střípků, jež pouze naznačují její možnou podobu. Jde o ryze osobní výpověď – ta je ale podána tak cizelovaným jazykem, že dosahuje jisté abstraktnosti, estetizovaného odstupu, který textu dodává další rozměr. Realita je náhle téměř frivolní, lehká jako pápěří. „Bravo, jsi přece jenom dandy,“ píše o sobě Král. „Jdi, přece jen jsi surrealist,“ čteme o chvíli později. Ano, ale surrealista bez doktríny, bez skupiny a bez všech těch okolků, jež tuto denominaci občas činí tak nesnesitelnou.

Není to deník. Král nebanalizuje, nepopisuje, co dobrého si kde dal, až na výjimky cudně zamlčuje detaily soužití se spřízněnými kumpánkami. Je to spíše výzva k cestě – kamkoli, nemusejí to být zrovna Benátky. Nejtěžší je možná sehnat stejně naladěnou duši. Zde nezbyvá než tiše závidět. Nejen partnerky na cestách, „mezi nimiž nechyběla téměř žádná z těch opravdu významných“, ale také schopnost učinit ze života cosi nadčasového, ba věčného.

Kratší text *Chuť na Pordenone* odhaluje ještě více než chůze v atraktivních kulisách Benátek, jak básníkův bdělý pohled uhaduje dvojité dno skutečnosti. Jako by mu pomáhala nějaká droga – droga jazyka, která umožňuje uchovat záblesky města v permanentně okouzlené paměti. V češtině se s podobnou prací se slovem setkáváme jen zcela výjimečně. Stylistická ukázněnost spojená s dlouho tříbeným šestým smyslem pro prchavost chvíle se tak stává opojným zážitkem. O chůzi samotné tu přitom nepadne ani slovo; i zde se Král vyhýbá banalizaci a doslovnosti. Jako by se pohyboval pět centimetrů nad zemí – vše je posvěceno milostí jeho vnitřní senzitivity a jazykové kompetence.

Autor je spisovatel a překladatel.

Petr Král: *Láska k Benátkám a chuť na Pordenone*. Pulchra, Praha 2017, 112 stran.

ANTIKVÁRNÍ REPRODUKCE

Být pozorný k bídě

JAKUB VANÍČEK

Synergie popisného realismu a vyhrocené obraznosti, odčerpané pravděpodobně z tvorby písmáků přiskřipnutých celoživotním pobytem na venkově; takové jsou příběhy Jaroslava Havlíčka, mapy společenských interakcí maloměsta, jejichž obyvatelé vystupují jako typové figurky pouze potud, nezačne-li jejich život podemílat záchovný spodní proud iracionálních tužeb po svobodě.

V *Helimadoe*, próze, kterou Havlíček v roce 1940 uzavírá své románové dílo, se otevírá prostor světa chlapci, jehož život vlastně teprve začíná. Emil si má projít první těžkou nemocí a poprvé se zamiluje; bohužel je přiveden k ženě, která hraje roli v úplně jiné hře, než je láska dvou dospívajících lidí. Všechny tyto události se budou odvíjet na pozadí Emilova melancholického naladění a ve zvláštní sociální konstelaci: otec je mu spíše starostlivým přítelem, matka v klíčových okamžicích nedokáže ovládnout pohrdání vším, co nepřísluší jejímu společenskému postavení, a nad nimi jako monolit ční svérázný venkovský lékař, do jehož ordinace docházejí lidé teprve tehdy, hrozí-li jim bezprostředně smrt. Život Emila, který se musí ve světě teprve rozhlédnout, se třísť v několika nesourodých světech, a to ještě za situace, kdy otec zcela zastihuje autorita člověka neschopného tolerovat cokoli, co vybočuje z jeho představ fyzického i duševního zdraví. Hanzelín léčí Emila primitivními metodami; zatímco matka by si přála, aby synek stonal na úrovni, s tabletami a podle nejnovějších předpisů západní medicíny, lékař si vystačí s ledovou vodou. Nechybuje ten, kdo spor matky s Hanzelínem převede na konfrontaci spektakulárního pokroku a houževnaté tradice, opakovaně praktikované na lidech nejspodnějšího sociálního řádu.

Havlíček v próze znovu obnažuje potenciál společenské determinace, přitom ale postavám ponechává otevřenou možnost úniku. Jakkoli může Hanzelín některými svými projevy budit dojem spravedlivého člověka, skutečnost je taková, že namísto rodinného domu vybuduje kriminál a v něm donutí své dcery k výkonu nekonečné práce, jejíž interval určuje lepenkový kotouček s písmeny He – Li – Ma – Do (Helena, Lidmila, Marie, Dorota). Past ovšem nemůže být nikdy dokonalá: Dora, která se odmítne poddat otcovu diktátu, mizí s kouzelníkem a zanechává za sebou trosky hospodářství, jemuž měla otročit nejspíš ještě po otcově smrti. V obraze rodinné robotárny nelze nezahlednout principy, které jsou nejspíš lidstvu souzené navždy – systém může být narušen jen za cenu utrpení. Tím, kdo Hanzelínovu robotárnu musí vytrpět duchovně, je věčně churavějící Emil – právě nad ním si totiž Dora zjedná převahu, kterou by Hanzelín chtěl mít nad ní.

Ať už je to Emilův lékař nebo matka, oba vlastně nedělají nic jiného, než že se snaží formovat život podle pravidel, která jsou určována z vnějšku. Snobka, která se nedokáže vzdát obrazu sebe samé coby vrcholného článku společenské stavby, není o nic horší než primitiv podržující život papírovému kolotoči. Jeden se obává o svou symbolickou nadvládu a druhý bez okolků určuje, co je realita a kde začíná romantické blouznění chorobného člověka. A je už jen jakýmsi radostným výstřelkem autora obeznámeného s peripetiemi života, přivádí-li do světa těchto dvou hegemonů kouzelníka, který prodává vlastní ženu v eskamotáži.

Svět, jež Havlíček v *Helimadoe* vystavěl, je neblahý, úplný, totální; utěci před jeho bídou lze pouze na chvíli a za cenu nepostizitelných kolaterálních ztrát.

Jaroslav Havlíček: *Helimadoe*. Odeon, Praha 1966, 236 stran.

Jan Zrzavý: San Salvatore, 1928

Hlava Medúzy krví zbrocená

American Crime Story: Versace

Seriálový cyklus Ryana Murphyho věnovaný známým americkým zločinům American Crime Story se vrací. Tentokrát devítidílná série rekonstruuje okolnosti, které vedly k vraždě známého módního návrháře Gianniho Versaceho v roce 1997, a v této souvislosti se zabývá homofobií v devadesátých letech.

JAN BODNÁR

Ryan Murphy od začátku své kariéry testoval hranice televizní zábavy a toho, co ještě běžný divák unese. Na českých televizních obrazovkách se přitom objevil hned jeden z jeho prvních výrazných počinů, seriál *Plastická chirurgie s.r.o.* (Nip/Tuck, 2003–2010), který vznikl jako reakce na americkou posedlost zevněškem a kulturou celebrit. Murphy zde umně kombinoval nejrůznější společensky ožehavá témata a nabourával všeobecně vžitou představu o americkém snu. Jedná se o leitmotiv, který prostupuje celou jeho pozdější tvorbou, stejně jako téma fascinace slávou celebrit a její následné důmyslné rozvracení. Murphyho žánrově pestrá seriálová tvorba osciluje od muzikálového *Glee* (2009–2015) přes prozatímní hororovou heptalogii *American Horror Story* (od roku 2011) až po životopisnou antologii *Zlá krev* (Feud, od roku 2017).

Prostředí gay klubů

Téma celebrit a reflexe jejich světa, který má své specifické zákonitosti a hierarchii, se objevuje i v první seriálové řadě *American Crime Story: Lid versus O. J. Simpson* (The People v. O. J. Simpson: American Crime Story, 2016). Série pojednávající o nechvalně proslulém soudním procesu s afroamerickým fotbalistou a miláčkem americké veřejnosti O. J. Simpsonem, obžalovaným z dvojnásobné vraždy, však představoval mírný úkrok od Murphyho dosavadní tvorby. Žánrové experimentování a snad až příliš eklektický rukopis vystřídal stylisticky vytríbené vyprávění, kombinující autentické dobové záběry s detailně promyšlenými rekonstrukcemi skutečných událostí.

Z tématu druhé řady, která se měla původně věnovat okolnostem kolem hurikánu Katrina, kvůli produkčním komplikacím sešlo a nahradil je příběh o vraždě legendárního módního magnáta Gianniho Versaceho. V roce 1997 ho zastřelil mladý sériový vrah Andrew Cunanan před jeho vilou v Miami a tento čin v druhé polovině devadesátých let minulého století šokoval nejen módní svět.

Z divácky přístupné první série, konstruované jako soudní drama s atraktivní postavou celebrity obviněné z vraždy, se v *American Crime Story: Versace* přenášíme do prostředí gay klubů osmdesátých a devadesátých let. Zatímco proces se Simpsonem byl pod drobnohledem společnosti, provázela ho řada rasových nepokojů a mediální cirkus podnícený Simpsonovými právníky učinil z případu svého druhu reality show, vyšetřování vraždy prominentního homosexuála Versaceho

v druhé sérii reflektuje těžkopádný přístup policistů a naprosté selhání bezpečnostních struktur ve vztahu k specifickému typu zločinu, jakým je vražda spojená s homosexualitou. Jeden z nejznámějších případů selhání FBI, která vyšetřování kvůli sexuální orientaci vraha i jeho obětí odkládala, slouží tvůrcům seriálu nejen k reflexi dobového postavení gayů ve společnosti, ale i k analýze temných stránek lidské psychiky. Pozornost je přitom zaměřena především na vraha Andrewa Cunanana. V retrospektivním vyprávění sledujeme jeho fascinující přeměnu z lehce excentrického mladého muže ve vraždicího sociopata.

Americký sen

Série autenticky rekonstruuje společenský konsenzus v době po vypuknutí epidemie AIDS, který mnohdy odsouval LGBT problematiku až na hranici většinové tolerance. Ještě před dvaceti lety nebylo zvykem, aby společensky vysoce postavený jedinec nebo celebrita prošla coming outem. Homofobie, jejímiž nositeli jsou v seriálu především postavy policejních vyšetřovatelů, byla zapříčiněna hlavně jejich absolutní ignorací existence lidí s odlišnou sexuální orientací, jak to dokládá například scéna výsledku z prvního dílu, kdy Versaceho dlouholetý partner není schopen vyšetřovatelům vysvětlit nejenom milostnou, ale ani partnerskou povahu jejich vztahu. „V tomto případě dojde k odsouzení nejen vraha, ale i oběti,“ předesílá jedna z postav seriálu.

Murphy však homofobii nevyužívá jako nástroj k patetickému polarizování světa na zlé heterosexuály a chudáky gaye. Daleko podstatnější je internalizovaná homofobie u Cunanana, který sice díky své fyzické atraktivitě a mládí využíval benefitů společnosti starších movitých mužů, ale sám gay komunitou do značné míry pohrdal. Jeho utilitární přístup k životu, patologické lhaní a nepřijetí vlastní identity z něho postupem času udělaly monstrum. Gay vraždící jiné gaye – to je premisa, která představuje do značné míry tabu ještě dnes. Série ale pokládá obecnější otázku: tvoří si společnost zrůdy sama, anebo se tyto osoby takové už rodí? Prezентuje příběh jedince, který je kvůli své odlišné sexuální orientaci „uvězněn“ ve světě na okraji a nemožnost dosáhnout vysněného společenského statusu v něm vyvolá iracionální touhu po pomstě. Tvůrci tak předestírají stanovisko, podle něhož na vině není sám Cunanan ani jeho otec, který v něm vyvolal sebeklam. Antagonistou se stává především pokrytecká americká společnost, zapomínající v honbě

za mamonem na jedince, kteří neměli tolik štěstí, aby mohli prožít svůj „americký sen“.

Návrhářova krev

Oproti první sérii se výrazně proměnil také styl vyprávění. Scény jsou komponované do esteticky libivých obrazů, které kontrastují s temným příběhem. Mizanscéna je občas přeplněná symboly a postavy jsou v ní nezdíka stylizovány do ikonických výjevů, například když zastřelený Versace leží v kaluži krve před svou luxusní vilou a vedle něj dopadne mrtvá holubice, která byla zastřelena spolu s ním. Velký prostor dostává Murphyho dvorní herec Darren Criss, kterého režisér před lety objevil pro svůj seriál *Glee*. Criss v roli Cunanana přesvědčivě ztvárňuje jeho přechody od sympaticky prohnáného mladíka k psychicky labilnímu jedinci ztracenému ve svém vnitřním světě. Mimoto je seriál vyšperkován několika hereckými hvězdami – Versaceho hraje Édgar Ramírez, jeho sestru Donatellu Penélope Cruzová. Španělská star tu předvádí jeden z campově nejstylizovanějších výkonů své kariéry, což je u hvězdy filmů Pedra Almodóvara co říct. Její Donatella je trpitelka i silná emancipovaná hrdinka, za všech okolností stylově oblečená a s temperamentem rokenrolové hvězdy. I na malém prostoru na sebe soustředí divákovu pozornost.

Ve scéně odehrávající se na místě činu po vraždě Versaceho vyběhne z hloučku přihlížejících žena s časopisem, ve kterém je reklama na návrhářovy modely. Inkriminovanou dvoustranu vymáchá v jeho krvi a potom si ji na památku uloží do igelitového sáčku. Bylo by troufalé tvrdit, že něco obdobného dělá i Murphyho seriál – ačkoli některé rozhořčené reakce tomu mohou nasvědčovat. Odsouzení zaznívá jak ze strany Versaceho pozůstalých, tak od kritiků pranýřujících fixaci na hledisko vraha. Proti tomu má však seriál věrohodný argument v podobě autentické reflexe doby a tragického činu, který by se při větší pozornosti společnosti býval vůbec nemusel stát. Jak dokládá závěrečná komparace ukládání ostatků Versaceho a Cunanana, je důležité připomínat si nejen skutky hrdinů, ale také pochopit konání antagonistů, jež si možná jako společnost do určité míry sami vytváříme.

Autor je filmový publicista.

American Crime Story: Versace (The Assassination of Gianni Versace: American Crime Story). FX, USA, 2018, 9 dílů (42–60 minut). Vytvořil Ryan Murphy, scénář Tom Rob Smith, hrají Édgar Ramírez, Darren Criss, Ricky Martin, Penélope Cruzová ad.

Darren Criss přesvědčivě ztvárňuje přechody od sympaticky prohnáného mladíka k psychicky labilnímu jedinci. Foto FX

Měsíc jménem Evropa

Létající migrant ve filmu Kornéla Mundruczóa

V levitačních scénách se herec a kamery zvedali do ohromných výšek za pomoci závěsných systémů. Foto Proton Cinema Ltd.

Do českých kin se konečně dostal jeden z nejvýstřednějších titulů uvedených na loňském festivalu v Cannes – Měsíc Jupitera maďarského režiséra Kornéla Mudruczóa. Fantaskní příběh o létajícím syrském migrantovi je akční film i metafora současné evropské civilizace.

ANTONÍN TESAŘ

„Žijeme v horizontálním světě mezilidských sítí. Zapomněli jsme dívat se nahoru.“ Tak zní ústřední myšlenka vyslovená v maďarském filmu Kornéla Mundruczóa *Mésék Jupitera*. Působí to jako nicneříkající pokárání, jež má sugerovat neurčitý pocit viny. Zároveň je to metafora vyvolávající podobně mlhavé náboženské představy o božích sídlících v oblacích nad našimi hlavami. Stejně tak ale uvedený citát může odkazovat k titulnímu měsíci Jupitera, k němuž nás nasměřuje i úvodní text filmu, kde se objevuje další velká metafora celého díla. Jde o měsíc Evropa, kde se pod ledovým povrchem nachází oceán, v němž možná existuje život. Na těchto dvou poněkud hliněných nohách staví Mundruczó jeden z nejrozháranějších, ale také nejvíc fascinujících evropských filmů posledních let.

Zlý policajt, hodný uprchlík

Mésék Jupitera se od kritiky dočkal vesměs vlažných až negativních ohlasů, jež většinou útočily na naivní a těžkopádný symbolismus příběhu. Mundruczó v novém snímku do značné míry pokračuje ve své unikátně podivínské kariéře tvůrce, který na sebe opakovaně bere extravagantní, formálně náročné a obsahově závrtné kontrastní úkoly. Některé jeho filmy směřují až naturalisticky pojatý realismus s fantaskními motivy, stojícími na hraně alegorie a absurdity. Bélou Tarrem produkovaná *Johanna* (2005) kombinuje prostředí současné nemocnice, operní stylizaci a spirituálně laděný příběh o narkomance, která léčí nemocné pomocí sexu. *Bílý bůh* (Fehér isten, 2014) vypráví o zatoulaném psu, který po řadě trpkých zkušeností s lidskou rasou zahájí psí revoltu. *Mésék Jupitera* se ovšem posouvá od těžko zařaditelného

pobývání na okraji současného artového filmu k divácky vstřícnější podívané a byl (velmi přesně) přirovnáván k postkatastrofickému filmu Alfonsa Cuaróna *Potomci lidí* (Children of Men, 2006). Cuarón i Mundruczó si zvolili příběhy o vykoupení z prokletého světa. Ve fantastické zápletky *Potomků lidí* se přestanou rodit děti a civilizace je odsouzena k pomalému rozkladu. Hlavní hrdina ovšem narazí na těhotnou ženu, která představuje naději na pokračování lidstva. *Mésék Jupitera* zase sleduje osudy syrského migranta, kterého při pokusu překročit maďarské hranice postřelila hlídka. Vážným zraněním nicméně mladý Aryan nepodlehne – namísto toho v sobě objeví magickou schopnost levitace.

Oba filmy vyprávějí příběh o vykoupení, ale v Mundruczóově snímku má jít o vykoupení současné Evropy, jež se nedokáže vyrovnat s imigračními vlnami a zabředává do čím dál nebezpečnějších myšlenkových vzorců. Mundruczó se nesnaží o realistické ztvárnění takzvané uprchlické krize, ale o riskantní spojení alegorie, populárního žánrového vyprávění a více méně reálných prostředí. Film nepodává komplexní „obraz“ maďarské společnosti, přitom ji však opakovaně glosuje – například ve výtahu, kde zadlužený doktor Gabor zesměšní dvojici jehovistů ironickou poznámkou, že věří v národ, nebo v komicím monologu staršího homosexuálního barmana. Motivy migrace nebo terorismu se také neřeší v širším společenském měřítku, ale v rámci žánrové zápletky, v níž jde v podstatě o to, že jeden zlý policajt honí jednoho hodného uprchlíka, kterému pomáhá jeden ambivalentní hrdina.

Noční můra rasistů

Vyčítat Mundruczóovi nezájem o reálné souvislosti takzvané uprchlické krize ale není adekvátní. Plochý portrét Aryana jako zázračného mladíka, jehož hlavním charakterovým znakem je láska k hranolkům, může sice řadu diváků dráždit, o moc plastičtější však nebyla ani povaha Syřana Khaleda z jiné loňské „pohádky o imigrantech“, snímku *Druhá strana naděje* (Toivon tuolla puolen, 2017) Akiho Kaurismäkiho. Mundruczóovi ani Kaurismäkimu totiž nejde o empatický pohled na prožitky migrantů v současné Evropě. Předkládají stylizovaný pohled na Evropu samotnou. Dlouhé záběry, v nichž Gabor prochází

obřím labyrintem uprchlického tábora mezi stovkami na sebe natěsnaných osob, se střídají s podobně labyrinticky pojatým prostředím současné Budapešti, jímž kamera bloudí po komplikovaných a neuspořádaných trajektoriích.

Právě Mundruczóovo vizuální zpracování ústřední metafory o horizontálních sítích a vertikálních pohledech je nejuhrančivějším prvkem filmu. Režisér často využívá extrémně dlouhé sledovací záběry s obřímí sety plnými komparsu. To platí nejen pro pasáže z uprchlického tábora, ale i pro exteriéry budapeštských ulic, které budí dojem, že byly natočené za běžného městského provozu. Až neuvěřitelně působí jednozáběrová automobilová honička nasnímaná kamerou umístěnou na jednom z aut, během níž oba vozy projíždějí rušnými silnicemi. Také „vertikálně“ pojaté scény byly natočeny záměrně komplikovaným řemeslným způsobem. Jen v nejnútějších případech tvůrci použili green greeny a většinu záběrů s levitujícím Aryanem natočili tak, že se herec a kamery skutečně zvedali do ohromných výšek za pomoci závěsných systémů.

Vrcholem filmu je scéna, v níž se Aryan vznese uprostřed pokoje rasistického Maďara a celá místnost se následně otočí o sto osmdesát stupňů. Pokoj byl vytvořen v obřím rotačním válci, který se reálně otáčel, zatímco zavěšená kamera se pohybovala kolem (rovněž zavěšeného) hereckého představitele Aryana. Tato scéna je zásadní nejen z řemeslného hlediska, ale také svým významem pro vyznění filmu. Je to nejabsurdnější „zázrak“, který Aryan ve filmu vykoná. Představuje nejen popření gravitace, ale také narušení celé řady pevných časoprostorových souvislostí. Uhrančivý výjev můžeme chápat jako noční můru všech evropských rasistů – představu, že k nim vtrhne cizinec, který jim doslova obrátí domov vzhůru nohama. Scéna vyjadřuje hluboce xenofobní paranoii ze vpádu cizí kultury, která naruší stabilní pořádky a rozvrátí základní jistoty, na nichž stojí „domácí“ kultura.

Příležitost k vykoupení

Někteří recenzenti označili Aryana za superhrdinu, což je ale pouze vnějšková a hodně krátkodechá analogie. Aryan není ztělesněním moci a práva uplatňujících svou sílu

v boji proti zlu. Spíš je zvláštní variantou monstrózního talentu, jak o něm psal Stephen King a točil David Cronenberg a jehož nejnovější inkarnací je dívka Eleven ze seriálu *Stranger Things* (od roku 2017). Je to bytost, skrze níž do normálního světa vpadá abnormalita a obvykle také destruktivita. Svou ničivou sílu Aryan naplno odhalí jen v uvedených klíčových scéně. Mundruczó ale ukazuje, jak zásadní symbolickou moc má i hrdinova schopnost levitovat, když Gabor za peníze předvádí létajícího mladíka nemocným bohatcům.

Mundruczóovi se podařilo vytvořit pozoruhodnou figuru, která ztělesňuje jak pocit ohrožení, tak naději – pohled vzhůru, který je plný očekávání, ale zároveň způsobuje závat. Pro Gabora je Aryan příležitostí k vykoupení, jež nemusí mít náboženskou formu. Spíš jde o motiv typický pro evropskou mystiku, která spočívá ve snaze vytrhnout se z horizontálních myšlenkových plánů a upřít se na stoupání po vertikálních strukturách (ať už myšlení nebo skutečnosti samé). Pro antagonistu, nelítostného policistu Lászla, je Aryan prostě dalším z problémových přistěhovalců, kteří narušují pořádek tím, že překračují hranice, páchají sebevražedné útoky – anebo si klidně levitují nad městem.

Co se naopak Mundruczóovi nedaří, je spojit tyto podnětné a vizuálně uhrančivé aspekty do koherentního celku. Nedůvěra filmové kritiky vůči tomuto v jistém smyslu mistrovskému dílu pramení právě z toho, že *Mésék Jupitera* rozehrává moc velkou hru na moc malém hřišti. Abstraktní mystická myšlenka se tu promítá do společenského problému takzvané uprchlické krize a ta se zase vměstňuje do schémat populárního akčního žánru. Ne, že by Mundruczó nedokázal nacházet spojnice mezi těmito třemi rovinami, ale rozhodně nevytvořil pevně vystavěnou konstrukci. Přesto *Mésék Jupitera* patří ke špičkovým evropským filmům loňského roku. Jen k němu musíme přistupovat jako k dílu, kde součet částí je víc než celek.

Mésék Jupitera (Jupiter holdja). Maďarsko, 2017, 123 minut. Režie Kornél Mundruczó, scénář Kornél Mundruczó, Kata Wéber, kamera Marcell Rév, střih Dávid Jancsó, hudba Jed Kurzel, hrají Merab Ninidze, Zsombor Jéger, György Cserhalmi, Mónika Balsai ad. Premiéra v ČR 26. 4. 2018.

Festival Divadelní svět Brno 2018

Deadtown

Divadlo bratří Formanů
23.–25. 5. 20 h, 26. 5. 14 a 20 h, 28. 5. 20 h, 29. 5. 18 h
Moravské náměstí

24. 5.

Batosnění

Studio Damúza
15 a 16.30 h, Divadlo Polárka

Tisíc tuctů

Plata Company
15 a 18 h, Divadlo U stolu

Společenstvo vlastníků

Vosto5
18 h, Mahenovo divadlo

Pár vzkazů veškerenstvu

Studio Hrdinů
19.30 h, HaDivadlo

Prokletí

Powszechny Teatr
20.30 h, Divadlo Husa na provázku

25. 5.

Jsou místa oblíbená tmou...

Naivní divadlo Liberec
10.30, 17 a 19 h, Reduta

Malé divadlo z konce světa, Opus I

Théâtre de la Massue, Compagnie Ézéquiél Garcia-Romeu
17.30 a 19.30 h, Městské divadlo Brno

Elity

Slovenské národné divadlo
19 h, Mahenovo divadlo

Přes ploty

Slovácké divadlo Uherské Hradiště
19.30 h, HaDivadlo

Jasno lepo podstín zhyna

Meetfactory
20 h, Divadlo U stolu

Moc bezmocných

Divadlo Feste
22 h, roh ulic Leitnerova a Pekařská

26. 5.

Blízko

Centrum Sztuki Dziecka w Poznaniu
10.30 a 15.30 h, Divadlo Polárka

Medová královna

Divadlo Drak
14.30 a 17 h, Městské divadlo Brno

Až na dřeň

Divadlo X10
17.30 h, Divadlo Polárka

Richard III.

Maladype Theatre
18 h, HaDivadlo

Naše násilí a vaše násilí

Mladinsko Gledališče
19 h, Divadlo Husa na provázku

Obrys

Jiří Bartovanec
22 h, Reduta

27. 5.

Koukej, svět!

Divadlo Minor
13 a 15.30 h, Divadlo Polárka

Trójanky

Městské divadlo Zlín
16 h, Městské divadlo Brno

Chyba

Vít Neznal & kol.
17 h, Šapitó v Lužánkách

Ada/Ava

Manual Cinema
17 h, Divadlo na Orlí

Homo Faber

Činoherní studio Ústí n. L.
19 h, HaDivadlo

Poslední večere

Dekkadancers
19 h, Městské divadlo Brno

Něco za něco

Divadlo pod Palmovkou
19 h, Reduta

Macbeth

Bulandra Theatre
19 h, Mahenovo divadlo

Momentum

Miřenka Čechová
27. 5. 19 h–28. 5. 20 h, piazzetta před Janáckovým divadlem

Stalker

Teatro Tatro Štúdio
21 h, u plaveckého stadionu Lužánky

28. 5.

Batolárium

Bábkové divadlo na Rázcestí
11 a 14.30 h, Divadlo Polárka malá scéna

Pozor, děti, přijela k nám pout'!

Divadlo rozmanitostí Most
17.30 h, Divadlo Polárka

Lula del Ray

Manual Cinema
17.30 h, Divadlo na Orlí

Vyrozumění

Komorní scéna Aréna
19 h, Reduta

Višňový sad

Slovenské komorné divadlo Martin
19.30 h, Městské divadlo Brno

Kříž u potoka

Slovácké divadlo Uherské Hradiště
19.30 h, Mahenovo divadlo

Freedom

Bitef Theatre
21 h, HaDivadlo

29. 5.

Guide

Věra Ondrašíková a kol.
20 h, Divadlo Husa na provázku

30. 5.

Švihla

Tereza Hradilková a kol.
20 h, HaDivadlo

NdB

Národní
divadlo
Brno

Za finanční
podpory:

B | R | N | O | I

Jihomoravský kraj

MINISTERSTVO
KULTURY

Mediální
partneři:

mafra

DNES

LIDOVÉ NOVINY

iDNES.cz

Dvojka

Český rozhlas

DSB

Muži v bílých slipech

Středoevropské tělo na České taneční platformě 2018

V letošním ročníku soutěžní přehlídky současného tance zvítězil Martin Talaga s inscenací lapidárně nazvanou *Soma*. Je výtvarně působivou a pohybově originální výpovědí o „středoevropském“ mužském těle. Čím se toto tělo ve slipech vyznačuje?

NINA VANGELI

Martin Talaga v inscenaci *Soma* upozorňuje na absurditu a děsivost tělesných tvarů. Foto Vojtěch Brtnický

Česká taneční platforma, každoroční přehlídka nejzajímavějších děl v oblasti současného tance, se konala tradičně na začátku dubna za účasti mezinárodní poroty a dalších odborníků ze zahraničí. Součástí letošního ročníku byly i debaty o „postsovětském těle“, nicméně vzhledem k tomu, že se naše prostředí jakékoli závislosti na postsovětské estetické rekonvalescenci dávno zbavilo, se zaměření diskusí proměnilo a pozvolna vyvstalo téma těla ve středoevropském prostoru – středoevropského prožívání a exprese tělesnosti.

„Středoevropské tělo“ se na současné taneční scéně nejvlastněji vyjadřuje prostřednictvím takzvaného fyzického divadla. Vzpomeňme na Poláky Tadeusze Kantora a Józefa Szajnu, na Jerzyho Grotowského a jeho četné následovníky – skupiny Gardzienice, Teatr Ósmego dnia, Węajty, Teatr Pieśń Kozła a další. Vzpomeňme na Maďara Josepha Nadje, na tuzemské Studio pohybového divadla v Praze sedmdesátých až devadesátých let a dnes třeba na Farmu v jeskyni či Spitfire Company.

Výrazným představením, které na letošní České taneční platformě nabídlo model fyzického divadla, bylo vítězné *Soma* (2017) mladého slovenského choreografa Martina Talagy. Mezi základními významovými odstíny pojmu tělo, které staří Řekové rozlišovali pojmy *sarx*, *sóma* a *pexis*, je *sóma* výrazem označujícím schopnost tvarovat se, vystávat z plochy a procházet metamorfózami. Toto tělo však ještě není plně oduševnělé, jde o tělo – sit venia verbo – instinktivní, jehož vědomí je tápavé, probuzené jen zčásti.

Urputnost hmyzu

Tomu odpovídá Talagův přístup k performerům (Anton Eliáš, Radim Klásek a Marek Menšík): pracuje s jejich těly jako sochař a přetváří je v nečekané exponáty. První výjev představení je pohledem zezadu na dvě na zemi schoulené postavy. Nevidíme hlavy, a proto nevnímáme individualitu tanečníků, nečteme jejich vůli, pouze obnaženou hmotu a tvary, vidíme, že jsou oblečeni do bílých slípů. Anonymita vede diváky k interpretaci, že postavy jsou objekty – nemá, jakkoli živá hmota. Jejich anonymizovaný, bezhlavý pohyb je pak vnímán spíše jako intuitivní než intencionální, třebaže mu neschází důsledná, byť nevysvětlitelná logika pohybu a urputná

rozhodnost hmyzu. S absencí hlavy přichází divák o obvyklý odkaz, ke kterému by se vztahoval a který by ho orientoval v tom, co se děje. Stává se kořistí absurdity. Bez hlavy se záměry živé hmoty čtou hůře. Pohyb po těle „leze“, je z těla „vypuzován“, dere se jako motýl z larvy. V těchto zvláštních rolích dostali tanečníci netriviální úkoly.

Bílý galerijní prostor Veletržního paláce tluší pokusy o divadelní interpretaci a vrací nás k chápání těl jako exponátů. Martin Talaga si dává od první minuty záležet na ozvláštěné podobě těl – postrádáme nejenom hlavu, ale nemůžeme se dopočítat ani údů, tvary jsou absurdní a ve své absurdnosti i dosti děsivé. Nejsou to však exponáty nehybné, nýbrž záluďně pohyblivé a metamorfózuující. A právě metamorfóza je motiv hluboce středoevropský. Byl přítomen už v místních pověstech o vampýrech a vlkodlacích a je i v Kafkově *Proměně* (1915), generálním mýtu střední Evropy. Fyzické divadlo ve střední Evropě má metamorfózu v genech.

Odvaha nehrdinů

Až spatříme tváře aktérů, až se vztyčí, zůstane nečitelné, netečné, jako naprogramované. Obnažená tělesná hmota – at vědomá či nevědomá – s sebou ale nese svou zranitelnost. Ta je nepřekonatelným způsobem vystižena a umocněna bílými slípy, do nichž jsou tanečníci oblečeni. Muž ve slipech není Hrdina. Slipy jsou hanbatější než nahota (která hrdinská být může).

Na současné taneční scéně nejsou novinkou. Objevily se jako taneční kostým společně s poslední vlnou současného tance a vynořením mužského tanečníka v ní. Bílé spodky začaly být frekventované v devadesátých letech – sloužily tenkrát tak trochu jako jakási zpovědní uniforma. Velmi působivé byly totiž při konfesivních tanečních představeních, zejména při scénických coming outech homosexuálů, kteří tenkrát začali důrazně, upřímně a smutně o sobě promlouvat. Ikonické bylo představení Nigela Charnocka (člena skupiny DV8 Lloyda Newsona) v one man show *Hell-Bent* (1997). Bílé spodní prádlo performerů odstiňovalo i scénu myšlenek na sebevraždu z představení *Requiem* (1987) pražského Studia pohybového divadla: skupina performerů v prádle sedí na židlích, každý

uzavřený do své samoty, zahleděný do nicoty hlediště, v ruce břitvu. Pomalým pohybem krouží břitvou kolem svého zápěstí – co kdybych třeba...

Melancholie i sebeironie

Martin Talaga dnes, o dvacet let později, nehledá v nahotě bílých spodků žádnou tragiku, spíše mu jde o postmoderní absurditu a šálivou paletu možných interpretací jevištních metamorfóz. Dociluje efektu relativně jednoduchými prostředky, když třeba zamění paže jedné z postav párem nohou z vitrínového manekýna (jak zdánlivě prosté), a čtvernohé zvíře z imaginárního bestiáře se hned rozeběhne prostorem – je to čistá trefa do podvědomí publika. Jako vzdálené echo se nám vybaví kentauri proměny tanečníků Sashy Waltz v představení *Körper* (Tělo, 2011).

Inscenace *Soma* má rovněž svou skupinovou verzi. Pózuující a proměňující se seskupení mladíků v bílých slipech mění poněkud náladu představení hraného v triu. Zde se nerodí tvar, už jsou to hotové živé sochy, které si však stále zachovávají rozpornost vlastní existence. Působí kolektivní energií, motiv proměny chybí. Je to depozitář, v němž sochy tékavě čekají na své sokly. Trio, které vyhrálo letošní Českou taneční platformu, je naopak obsažnou, výtvarně působivou a pohybově originální zprávou o mužském těle, které prochází metamorfózami a je podrobeno detailnímu průzkumu ze všech stran a úhlů.

Jak se tedy sub specie Talagovy vítězné choreografie jeví středoevropské tělo? Je stoudné a zdrženlivé, jakkoli někdy překvapivě upřímné, poněkud provinilé, se sklonem k melancholii. Nepostrádá však sklon smát se pod fousy a silný smysl pro sebeironii. To vše je s neomylnou intuící vyjádřeno subtilními detaily choreografie, jakož i ambivalentním „oblečením“, které sice kryje krajní nahotu, ale je i zahanbující, trapné. Resumé: středoevropské tělo má problém s identitou všeličeho druhu a má vlkodlačí komplex.

Autorka je taneční publicistka.

Martin Talaga: *Soma*. Choreografie Martin Talaga, performeři Radim Klásek, Anton Eliáš, Marek Menšík, hudba Myko, světelný design Karlos Šimek, scénografie Kateřina Soukupová. Psáno z představení na festivalu Česká taneční platforma, 6. 4. 2018, Veletržní palác, Praha.

MUSIC INFINITY 2018

RIVAL CONSOLES /UK
+ STROON /SK

29. 5. 2018 / 19:30

LARAAJI /US
+ HIOR CHRONIK /GR

6. 6. 2018 / 19:30

PALÁC AKROPOLIS

PALÁC AKROPOLIS
 ART FRAME

GENERÁLNÍ PARTNER
innogy

HLAVNÍ PARTNER
Staropramen

COOL NEALKO

HLAVNÍ PARTNER
HROŠKOVSKÝ PRAŽSKÝ PIVOVAR, a.s.

ZA PODPORY
PRAHA PRAGUE PRAG PRAG

VE SPOLUPRÁCI
|B|

14 SCÉN – 120 ÚČINKUJÍCÍCH
26.–27. 5. 2018

Předprodej
TICKETSTREAM
od 320 Kč

Vojtěch Dyk & B-Side Band / Tomáš Klus
Horkýže Slíže No Name / Xindl X / Mucha
Monika Načeva & Michal Pavlíček / N.O.H.A.
Divadlo Bolka Polívky / Vosto5 / Na stojáka a mnozí další

120 kapel a divadel?

Spočítej si je na
www.meziploty.cz

thelynching

A story of black struggle, racism and Jeremy Corbyn

"In October 2016 I was removed as vice Chair of Momentum and suspended from the Labour Party. It was the second time in a year I had been suspended, each time for anti-Semitism and 'bringing the Party into disrepute'. But that's only half the story. Threats, abuse, smears and suggestions – I should be burned, sent to a Muslim rape gang, lynched – it was a deluge!"

19/5 20:00
Cross Attic (Cross Club)
Plynární 23, Praha 7
vstupenky: goout.net

Ze života státního vinylu

Kniha o historii československého gramofonového průmyslu

Taneční orchestr Československého rozhlasu nahrává v roce 1960 v rozhlasovém studiu na jeden mikrofon

Historická práce Jana Müllera a Petra Prajzlera sleduje budování státního hudebního průmyslu v poválečném a posléze stalinistickém Československu. Konkrétně se věnuje vydávání hudebních nosičů, tedy gramofonových desek. Čtenář se z výpravné publikace dozví, jak se vyvíjelo monopolní státní vydavatelství, jaké tituly u něho vycházely nebo kdo rozhodoval o jejich výběru.

VLADIMÍR KOUŘIL

Dá se říct, že s vydáním publikace Jana Müllera a Petra Prajzlera *Budování československého gramofonového průmyslu po druhé světové válce 1945–1963*, jež je prvním svazkem edice Acta phonographica, bylo v podstatě završeno knižní mapování gramofonového průmyslu na území někdejšího Československa. Časy před znárodněním privátních českých

a německých značek působících u nás za první až třetí republiky podrobně zachytily práce *Fonogram* (2001) a *Fonogram II* (2006) sběratele šelakových desek a badatele na vydavatelském poli Gabriela Gössela, který navíc zviditelnil vybrané čelné interprety dané doby nejen slovem, ale také řadou kompilačních CD. Gösselovy knihy se s obsahem nové publikace časově překrývají obdobím od vydání Benešova dekretu o zestátnění gramofonového průmyslu vyhláškou číslo 100 z 24. října 1945 do vzniku národního podniku Gramofonové závody 1. ledna 1946. Dále je zde magisterská diplomová práce Daniela Matouška z roku 2013, která pod názvem *Gramofonový průmysl v komunistickém Československu se zaměřením na dobu tzv. normalizace* vznikla na Filozofické fakultě Ústavu hudební vědy Masarykovy univerzity v Brně a která – doufejme – bude rozpracována do knižní podoby. Mimoto podtitul nové MüllEROVY a Prajzlerovy knihy naznačuje, že se chystají ještě Acta phonographica II.

Jazzový únor 1948

Úvodní kapitola *Budování československého gramofonového průmyslu* podrobně a v datech

popisuje doslova kvapný proces znárodnění. Fascinující je postava Josefa Háši, někdejšího provozního ředitele Osvobozeného divadla, těsně před válkou ředitele gramofonové firmy Esta a za války majitele obchodu s deskami, jenž měl za úkol „ovládnout všechny složky gramofonového průmyslu, někdy i silně nevybíravými prostředky“. Pokud jde o majetek německých značek, napomohly k tomu prezidentské dekrety o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy z října 1945.

Autoři se zabírají reorganizací nově vzniklých Gramofonových závodů v roce 1949 – šlo o předchůdce Státního hudebního vydavatelství a konečně, po roce 1967, národního podniku Supraphon. Zabývají se postupnou strukturalizací vydavatelské dramaturgie, problémy s nahráváním, fungováním nahrávacích studií nebo třeba zájmovými edicemi. Připomínají mimo jiné, že znárodněná vydavatelství ještě nějaký čas nahrávala pod „kapitalistickými“ etiketami Esta a Ultraphon nebo že chráněná značka Supraphon pochází z poloviny dvacátých let, kdy byla registrována u koncernu Deutsche Ultraphon. Dozvíme se o mezinárodních kontaktech Gramofonových závodů, seznámíme se s kádry komunistické strany, které ovládaly tuzemský hudební trh. Jazzové publikum jistě zaujme, že v roce 1947 navštívil Prahu známý producent John Hammond jakožto zástupce americké značky Decca, takže redakce časopisu Jazz byla ještě v únoru 1948 natěšená, že bude recenzovat první várku desek, jež u nás měly v tento slavný měsíc vyjít.

Dále se dočteme, jak se připravovala výroba dlouhohrajících desek, jež byla započata v roce 1949 a vyžadovala si přechod z přírodní šelakové hmoty na vinyl. Autoři popisují technické problémy po zahájení lisování vinylových desek v roce 1953 a věnují se i následnému zavedení malých SP a EP desek. Svou kapitolkou má v knize také zrod Gramofonového klubu při Gramofonových závodech v roce 1957, jehož licenční tituly se v šedesátých letech staly jediným, byť velmi skromným tuzemským zdrojem jazzových a později i rockových LP desek, přístupných alespoň členům klubu, jenž měl na konci padesátých let téměř dvanáct tisíc členů.

Rušení znárodnění

Publikace, vytištěná na křídovém papíru, nabízí bohatou obrazovou dokumentaci – podobně jako u knih Gösselových můžeme například obdivovat pestrost grafického ztvárnění středových etiket desek, jimž se odlišovaly různé edice. Logo Supraphonu – český lev sápalící se na třístrunnou lyru – je dílem grafika a heraldika Václava Zajíčka, jenž se svým návrhem zvítězil v soutěži vypsané roku 1949. Mimochodem, stojí za povšimnutí, že poválečnou podobu etiket Esta navrhl v roce 1945 malíř a člen Devětsilu František Muzika. Fotodokumentace nám dále kromě portrétů šéfů a technických pracovníků vydavatelství a tváří hvězd hudebního i hereckého nebe zprostředkuje z dnešního pohledu úsměvné pohledy do studií, kde se leckdy nahrávalo na jediný mikrofon.

Müllerův a Prajzlerův příspěvek k dějinám tuzemského gramoprůmyslu významně rozšiřuje stávající znalosti o technickém a institucionálním zázemí zásadního odvětví kulturního života poloviny minulého století. Období od konce války do nástupu liberalizace v šedesátých letech, které kniha zachycuje, bylo i v dané oblasti výjimečné – a to zejména v záporném smyslu: stát se bez skrupulí ujal výroby důležitého kulturního statku, aby mohl řídit a ovlivňovat hudební průmysl nejen ekonomicky, ale také ideologicky a cenzurně. Občas kvůli tomu někoho uvězní, jako třeba obchodníka s gramodeskami Vladimíra Chmela za „rušení znárodnění“ nebo hudebního nakladatele a swingáře R. A. Dvorského za „vlastizradu“, spočívající v plánování emigrace. Ideologická měřítká pak určovala i oblibu, nebo naopak míru zatracování jednotlivých hudebních žánrů a interpretů a v součinnosti s ekonomickými zřeteli také výběr a distribuci licenčních titulů. Autoři knihy přitom ukazují, že supraphonský katalog populární hudby představoval střet vlivů ideologické povahy se skutečným vkusem posluchačů. Nicméně komunistický režim měl vlastní představu o výchovné funkci populárních forem hudby.

Autor je hudební publicista.

Jan Müller a Petr Prajzler: Budování československého gramofonového průmyslu po druhé světové válce 1945–1963. Statutární město Ústí nad Labem 2017, 112 stran.

hudební zápisník

Urbánní řecké blues

VOJTĚCH JÍROVEC

Když se na konci loňského roku turecký prezident Recep Tayyip Erdoğan rozhodl navštívit Řecko, bylo to vnímáno jako pozitivní signál a známka zlepšování vztahů mezi oběma zeměmi. Přece jen se Erdoğan k cestě k sousedům, s nimiž se pře o vymezení vzdušného prostoru a teritoriálních vod, odhodlal jako první turecká hlava státu po pětadesáti letech. Co mělo být přátelskou návštěvou, se však povážlivě zvrtilo. Erdoğan totiž v Athénách vyslovil požadavek na revizi Lausannské smlouvy, kterou byl v červenci 1923 formálně ukončen konflikt mezi bývalou Osmanskou říší a zeměmi Dohody a která znamenala konec řecko-tureckého válečného konfliktu. S touto smlouvou přitom úzce souvisí úmluva, jež zcela změnila život zhruba dvěma miliónům lidí. Vedla totiž k vystěhování řeckých muslimů do Turecka a naopak ortodoxních křesťanů z turecké Smyrny (dnešního Izmiru)

do Řecka. Mnoho z nich transport nepřežilo a ti, co dorazili až do řeckých přístavů Pireus a Soluň, jen těžce hledali práci a bydlení. Po válce na okrajích velkých řeckých měst vznikaly komunity s vysokou mírou kriminality, prostituce, bezdomovectví a užívání drog. Mnozí hledali útěchu u vodních dýmek v hašišových doupatech na předměstích měst, v jejichž přítmí se hrála hudba vyprávějící o životě na hraně či za hranou zákona – rembetiko.

Zpěváci a hudebníci často pocházeli z řad přistěhovalců, kteří museli opustit své domovy pouze s tím, co unesli, a nyní začínali znovu v cizí zemi, demoralizované válečnou porážkou. Vyvrženci, k nimž se řecká společnost otočila zády, svou frustraci zvětšili v písních o chudobě, závislosti na drogách, nespravedlivosti policie a bolesti, kterou dokážou na chvíli utlumit jen hašišové oblázky. V předměstských slumech začaly znít orientální hudební nástroje, jako loutny saz, cimbály santúr či citery kanonak. Vesničané přicházející z řeckého venkova do této hudby vnesli vlastní hudební tradici – hráli na strunný nástroj buzuki, případně na jeho menší variantu zvanou baglama (ta byla díky svým rozměrům zvlášť oblíbená mezi vězni). Obě tradice se smísily a vznikl styl, který lze označit za urbánní řecké blues. „Jsem rváč z ulice a jdu ven/ protože jsem zkouřenej, nikoho nepoznávám/ a protože

jsem opilej, nemám zábrany/ jsem rváč z ulice a jdu ven,“ zpívá neškoleným chraplavým hlasem v jednom ze svých největších hitů Markos Vamvakaris, jehož píseň Alaniaris se mezi světovými válkami stala jakousi hymnou drogového podsvětí: „Dones mi můj fet, sestro/ a až se tu všichni zkouříme/ zahraju na svou buzuki.“ Vamvakaris, který se poprvé dostal do vězení už ve dvanácti letech a poté se živil v docích jako přístavní dělník, se brzy stal největší řeckou hudební hvězdou své doby – tedy třicátých let minulého století. Dnes je mu na jeho rodném ostrově Syros věnováno muzeum a existuje řada antologií a kompilací jeho písní. Mnozí z jeho soupeřů ovšem zemřeli v chudobě a zapomnění. Ostatně jeden z Vamvakarisových bratrů umřel na předávkování, druhý strávil většinu života za mřížemi. Drogové závislosti podlehl také jeho spoluhráč Anestis Delias, který vystupoval pod jménem Artemis. Několik let před svou předčasnou smrtí v roce 1944 nahrál skladbu Apo tote pou archisa (Feťákův nářek), v níž zpívá: „Nejdřív jsem heroín jenom šňupal/ potom jsem zkusil jehlu/ a moje tělo se mi začalo/ ztrácet před očima.“

Ve třicátých letech vystupoval také novinař a karikaturista Kostas Bezos, který zpíval pod pseudonymem A. Kostis. Jeho skladby jsou plné historek ze spodiny společnosti,

ať už jde o zloděje, kapsáře a vězně (Žalář, to je dobrá škola), nebo drogově závislé (Janis, kuřák hašiše). Bezos se od svých současníků odlišoval tím, že namísto populární buzuki často používal obyčejnou kytaru. Ještě pozoruhodnější jsou však jeho nahrávky inspirované havajskou hudbou a jódlováním. Jak se Řek pocházející z okolí Korintu dostal k havajské steel kytáře a ukulele, není zcela zřejmé. Jisté však je, že jeho White Birds byli v období mezi světovými válkami oblíbenou kapelou, která často hrála na večírcích.

Originální hudebník, který se snadno pohyboval mezi žánry, zemřel v roce 1943 na tuberkulózu. Jeho havajské nahrávky, plné vybrnkávaných duetů a jódlování, zavál prach a pozornosti se jim dostalo až nedávno – loni je vydal americký label Olvido Records a skladbu nazvanou Pojedme na Honolulu do reklamy na jeden ze svých výrobků dokonce zařadila společnost Apple. Zda podobný osud potká i rembetiko, se ukáže. Prozatím bylo připsáno na listinu Světového nemotného dědictví UNESCO. Řecké blues zažilo svůj vrchol těsně po druhé světové válce a následovala jeho postupná proměna v levnou turistickou atrakci. Autenticita, kritičnost a sebeironie původní tvorby mají ovšem co říct i dnes.

Autor je publicista.

Proč nemáme romské fotografie?

Jiné obrazy Romů na výstavě Andreje Pešty

Aktuální výstava v brněnském Muzeu romské kultury představuje dílo Andreje Pešty, jediného známého romského fotografa z období socialistického Československa. Tento amatérský umělec vytvořil dokument zcela jiného ražení, než odpovídá exotizujícímu pohledu na Romy, vlastnímu třeba snímkům Josefa Koudelky, ale i mnohých jiných.

DANIELA KŘIŽANOVÁ

Když v roce 2002 romský fotograf, literát a výtvarník Andrej Pešta adresoval Muzeu romské kultury dopis, v němž mu nabídl darem své práce, skromně se představil nikoli jako autor tisíce snímků, ale jako tvůrce několika uměleckých děl a bývalý redaktor. Následujícího roku pracovníci muzea po několika návštěvách u Pešty doma v Borové u Letovic získali archiv fotografií čítající téměř tisíc pět set negativů. Pešta je věnoval muzeu jako doklad činnosti Svazu Cikánů-Romů a brněnského periodika Románo l'il. Nejspíš si vůbec neuvědomoval, jak zásadní výpovědi se jeho autobiografické fotografie stanou. V roce 2009, dříve než muzeum zahájilo zpracovávání jeho fotografií, Andrej Pešta ve věku osmdesáti osmi let zemřel.

Světy Andreje Pešty

K výstavě Peštova fotografického díla byl externě přizván fotograf a teoretik Tomáš Pospěch, který spolu s kurátory muzea výstavu rozvrhl po vzoru autorovy tvorby do tematických celků, tedy „světů“ Andreje Pešty. Místnost v přízemí představuje první snímky ze sjezdů Svazu Cikánů-Romů a výjezdů na Slovensko, jež vznikly pro zmíněné periodikum Románo l'il. Ty nejranější se vyznačují kruhovým obrazem a nepříliš velkou kvalitou, jelikož je autor pořizoval na kinofilmový nebo boxový fotoaparát s jednoduchým objektivem. Poté si pořídil Flexaret s klasickým formátem 6 × 6, s nímž pořídil většinu snímků. Můžeme na nich vidět situace ze života Romů, které fotografie vždy lákaly: od svateb,

také jeho další výtvořky, v zásadě lidového charakteru: naivní olejové malby, malovaný porcelán či výrobky z pivních zátek. Zastoupena je tu také autorova časopisecká literární tvorba a básně. O Peštově životě zároveň hovoří jeho vnuci v dokumentu doplněném o groteskní animace fotografií. Součástí instalace jsou i plakátové reprodukcce monumentálních formátů na stěně, jež podtrhují autobiografický charakter snímků. Záměrná neučesanost instalace přitom sama o sobě evokuje Peštův fotografický deník.

Exotický objekt zájmu

Jak procházíme expozicí a nahlížíme do Peštova života, vidíme před sebou činnorodého člověka, neobyčejně zapáleného do všech svých zálib a profesí. Byl mimo jiné řidičem, zámečníkem či zedníkem, vedl romský pěvecký kroužek, psal a maloval. Se stejným zaujetím se pustil i do fotografování – přestože techniku fotografie nikdy nestudoval, nesledoval dobové fotografické výstavy či periodika ani nebyl členem žádného z mnoha amatérských fotografických klubů. Kompozice na střed a úsměvy do fotoaparátů evokují výzvu: „Děti, nehýbejte se, fotím.“ Smyslem Peštovy práce bylo bez větších uměleckých ambicí zaznamenávat a uchovávat vzpomínky. Ale Pešta míří fotoaparát také sám na sebe. Nejčastěji jej můžeme spatřit na pracovním výjezdu nebo u některé z jeho vášní, ať už to byl rybolov, auto, zahrada, jezírko či děti a přátelé. Předpoklad o lenosti a nepracovitosti Romů vyznívá při pročitání jeho dení-

dokázali uspět ve většinové společnosti a stali se lékaři, právníky či vlastníky firem. Wyatt vystoupil ze zaběhlých kolejí i svým ojedinělým přístupem k fotografování Romů. Z jeho portrétů – stejně jako z rodinných snímků Peštových – číší klid a jsou vzpomínkou na konkrétní osoby, nikoli zachycením etnika jako celku. Přitom většinu fotografií po celé 20. století lákala naopak kulturní a etnická odlišnost Romů, jejich exotičnost a chudoba, ale také nespoutaná živelnost či nemožnost zapustit kořeny.

Bez předsudků

Příkladem toho je paralelně probíhající výstava Josefa Koudelky v Uměleckoprůmyslovém muzeu v Praze. Koudelka zvěčňoval na sněhově bílém fotografickém papíru krásu snědých tváří Romů z čistě estetických důvodů. V dokonalých, až divadelních kompozicích zachycoval nejen krásu a exotičnost, ale i patos a jistou dávku stereotypů. Byl v roli pozorovatele pohlízejícího na romskou komunitu jako na celek. Samozřejmě nalezneme v minulosti i autory, kteří se dokázali včlenit do komunit romských osad a sledovat osudy Romů zevnitř, jako například etnografka Eva Davidová. Andrej Pešta byl ovšem sám Rom, a byl tak schopen ve svých fotografiích přesáhnout hranice dosavadního způsobu zobrazování svého etnika. Přetrvávající limity přitom nejsou primárně věcí fotografie, ale předsudků – znázorňujeme Romy tak, jak si představujeme jejich životy a jak je máme rádi: bavící majoritu tancem, hudbou a svou spontánností.

Většina Peštových fotografií nám oproti tomu umožňuje nahlédnout do života Romů, aniž by se držela stereotypního obrazu lidí žijících na okraji společnosti. Za jeho fotografickou činností stál všeobecný zájem o umění a také angažovanost v boji za zlepšení životních podmínek lidí v rámci Svazu Cikánů-Romů. Obávám se nicméně, že nedokážu zcela odpovědět na otázku, kterou jsem si položila v názvu. Je jisté, že z období, kdy vznikly Peštovy fotografie, dosud neznáme žádného dalšího romského fotografa. Tomáš Pospěch přišel s tezí, že je to důsledek určité netradičnosti fotografického média. Není nicméně příliš pravděpodobné, že by v dané době skutečně žádný jiný český Rom nefotografoval. Můžeme tedy jen čekat na výsledky budoucí badatelské práce, která nám může podhalit více z historie fotografie, ale také romské menšiny. Její obraz se vytvořil poměrně rychle, jeho proměna je však proces náročný a zdoluhavý. A to platí jak pro obraz v přeneseném slova smyslu, tak pro ten fotografický. Autorka je historička umění.

Andrej Pešta: Mire sveti / Světy Andreje Pešty.
Muzeum romské kultury v Brně, 23. 3. – 30. 9. 2018.

Tvorba Andreje Pešty vychází z romské každodennosti

schůzí a hudebních vystoupení až po nutně podmínky v osadách nebo smuteční pohřební sešlosti. Po čtyřech letech činnosti byl ovšem roku 1973 Svaz Cikánů-Romů normalizujícím vedením ČSSR rozpuštěn a Andrej Pešta, angažovaná postava romského obrození, se uchyluje z Brna do ústraní moravského venkova.

Další tvorba tak má čistě autobiografický charakter. Již v průběhu svého života v Brně zaměřoval Pešta svůj Flexaret i na své známé, rodinu, všední den. Spolu s těmito fotografiemi se v druhé výstavní místnosti nacházejí

ku zcela nemístně. I to bylo ostatně cílem výstavy. Jak podotýká ředitelka muzea Jana Horváthová: „Andrej Pešta je příkladem svérázného životního příběhu, jakých se v romských reáliích bez vědomí veřejnosti skrývá spousta a jaké se dennodenně bez našeho vědomí odvíjejí dál.“

Stereotypy o neúspěšné menšině se snažil nabourat již fotografický projekt *Roma rising: Romské obrození* (2005). Americký fotograf Chad Evans Wyatt mezi lety 2001 a 2004 nafotil desítky portrétů Romů, kteří i přes všudypřítomnou diskriminaci a nedůvěru

Budoucnost je invalidní

Rozhovor s indonéskou umělkyní Khairani Barokkou

Khairani Barokka. Foto z osobního archivu

O světech a kulturách lidí se zdravotním postižením toho obvykle víme příliš málo na to, abychom dokázali přejít od soucitu k empatii. Indonéska umělkyně, spisovatelka a aktivistka Khairani Barokka ve své tvorbě usiluje o nacházení síly, důstojnosti a dokonce předností spojených se situací postižených.

**ZUZANA JAKALOVÁ
HANA JANEČKOVÁ**

Zabýváte se tématy, jako jsou invalidita, zdraví, feminismus, ekologie, dekolonizace nebo bílý šovinismus a jeho dopady na nenormativní těla. Jak se ve vaší práci prolíná osobní s politickým? Osobní je vždycky politické a představuje zkrátka to, čím jsem. Žít v mém těle znamená být feministkou a Indonésankou, která se chápe jako invalidní a zároveň sama na sobě poznala, že ekologie a životní prostředí jsou silně provázány s otázkami invalidity. Kdybych vyrůstala jinde, asi bych tyto zkušenosti neměla. Jsou to ale zároveň moje neurózy – přemýšlím nad těmito tématy ve světě, který chci měnit. Někdy je ale prvním krokem ke změně prostě jenom reflexe a rozhovor o daném problému. Interdisciplinárním umělcům a spisovatelům dává umění spoustu možností, jak různé otázky zkoumat zcela novými způsoby.

Vyrůstala jste v Indonésii, vzdělání jste získala ve Spojených státech a v současnosti žijete ve Velké Británii. Jak se to odrazilo ve vaší intelektuální cestě? Všechny zkušenosti nás jakožto umělce nějakým způsobem formují a je na nás, jak s tím naložíme. Jako dítě jsem částečně vyrůstala ve Spojených státech a zdálo se normální mít pocit, že jsem doma všude a nikde. Propojení globálního trhu, kapitalismu, ekologie a feminismu díky tomu vnímám velmi osobně, protože zatímco se v Jakartě topím ve všem tom smogu, znečištění a záplavách, v Londýně zase vidím konzumerismus, který klimatickou změnu vytváří a zhoršuje záplavy, jež pak zažívám v Indonésii. Jedním z důvodů, proč jsem vděčná za to, že jsem Indonésanka, je fakt, že jsem díky tomu získala možnost promlouvat k ostatním. Což je zajímavé, protože v mnoha ohledech není můj hlas zrovna privilegovaný: jsem žena, nejsem Evropanka a jsem invalidní.

Ve své knize *Indigenous Species*, kterou jste představila i v Praze, velice komplexně analyzujete invaliditu, environmentální témata, feminismus a domorodé kultury. Mohla byste nám o knize říct něco víc? Původně se jednalo o performance mluvené poezie, ale nakonec jsem se rozhodla z ní udělat knihu. Nejdříve jsem ji chtěla vytisknout v Braillově písmu, aby ji mohli číst zrakově postižení lidé. Dnes je dostupná ve formátu pdf, takže pokud máte software na převod textu do řeči, můžete si ji nechat přečíst. Existuje ale také verze pro vidoucí – podotýkám, že považuji za důležité ji takto nazývat. Jedná se o dlouhou báseň, vyprávěnou indonéskou dívkou, která byla unesena a nachází se na lodi se svým únoscem. Její hněv na něj je jen částí rozhořčení nad tím, co se děje s jejím domovem, deštným pralesem, z něhož pochází, a s jejím lidem. V básni sledujeme pouť této dívky.

Zaujalo nás gesto předání slova unesené dívce, jež se tak stane aktivní postavou a vymaní se z pasivní role, kterou si normálně s uneseným člověkem spojujeme. Samotná báseň je zajímavou kombinací nezápadní racionality a emocionální reakce na krizi a nespravedlnost... To byl můj záměr. Když zažíváte krizi, když jste uneseni, panikaříte. Není to racionální, protože tělo není zvyklé na to být pod takovým stresem. Většina barevných žen se proto může snadno stát obětí fyzického nebo sexuálního násilí. Jejich příběhy neznáme, a pokud ano, dostanou tyto ženy nálepku obětí. Pokud se vám podaří před něčím uniknout, budete chápáni jako oběť, a nikoli jako člověk, kterému se podařilo přežít. Chtěla jsem, aby se čtenář dostal do hlavy ženy procházející krizovou situací a uvědomil si její sílu. Ačkoliv

má svázané ruce, představuje pro svého únosce hrozbu.

Kombinace různých typů útlaku ve výsledku násobí zranitelnost oběti, nicméně vaše postava se dovolává své síly. Podobně radikální je tvrdit: „Jsem sice invalidní, ale se svou pozicí se nemusím smířit. Jsem jenom vedena k tomu, abych se cítila zranitelná a iracionální.“ Ano, jsem sice invalidní žena, ale cítím se velmi silná. A přesto jsem často žádána, abych mluvila o tom, jak je moje tělo vůči jiným tělům zranitelné. Společnost je prostoupená ableistickými představami a situace se mění jen velmi pomalu. Lidé mě automaticky litují, ale já mám pokaždé chuť jim říct: „Strčte si svou lítost někam!“ Občas někdo vysvětluje moji situaci způsobem: „Pochopte, je to zdravotně postižená žena...“ Já ale dokážu mluvit sama za sebe. Má se mnou být zacházeno jako s dítětem jen proto, že jsem invalidní? Když se člověk věnuje aktivismu spojenému se zdravotním postižením, je součástí komunity, kde se s ním zachází s respektem a empatií, ale nikoli se soucitem. Sama jsem předtím, než jsem se stala invalidní, také byla soucitná, a nikoli empatická. Jenže zrakově postižení nebo hluchí mají své vlastní kultury a jazyky. Někoho to možná šokuje, ale někteří neslyšící jsou rádi, že jsou hluchí.

V jedné debatě jste zmínila, že se díky klimatické změně rychle mění globální zdravotní situace a zdravotně postižení lidé jsou nejrychleji rostoucí menšinou na světě. Přesto se zdá, že tváří v tvář blížící se katastrofě má navrch mýtus zdravého člověka. Apokalypsy už se dávno dějí. To je případ deštného pralesa nebo třeba kolonialismu, který představoval apokalypsu pro barevné lidi. Líbí se mi představa, že budoucnost je bezbariérově přístupná a invalidní. Zdravotně postižení lidé by daleko lépe věděli, jak v ní žít naplněné životy, tedy skutečně blahobytně, a nikoli jen po vzoru ableistického zdraví. Jako zdravotně postižení musíme neustále vyjednávat se svým okolím, abychom přežili. Já například trpím chronickými bolestmi a únavou. Každý den musím řešit, jak daleko mohu dojít, kde jsou východy z dané budovy, jestli je tam výtah, a neustále tak myslím o krok dopředu. Je to vyčerpávající, ale získávám tím obrovské schopnosti. I když jste zdravotně postižení, neznamená to, že váš život nestojí za to – pořád můžete prožít šťastný život plný lásky. To je něco, co se bude muset stále víc lidí naučit, už jen kvůli stárnutí populace, a každý by to měl pochopit. Apokalypsy mohou nastat, ale nemusí znamenat konec světa.

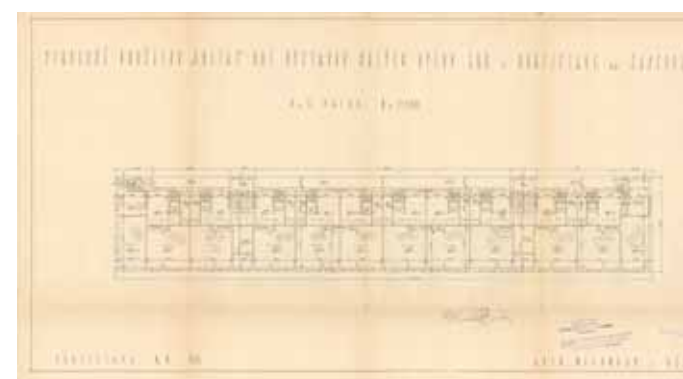
Z angličtiny přeložil **Martin Vrba**.

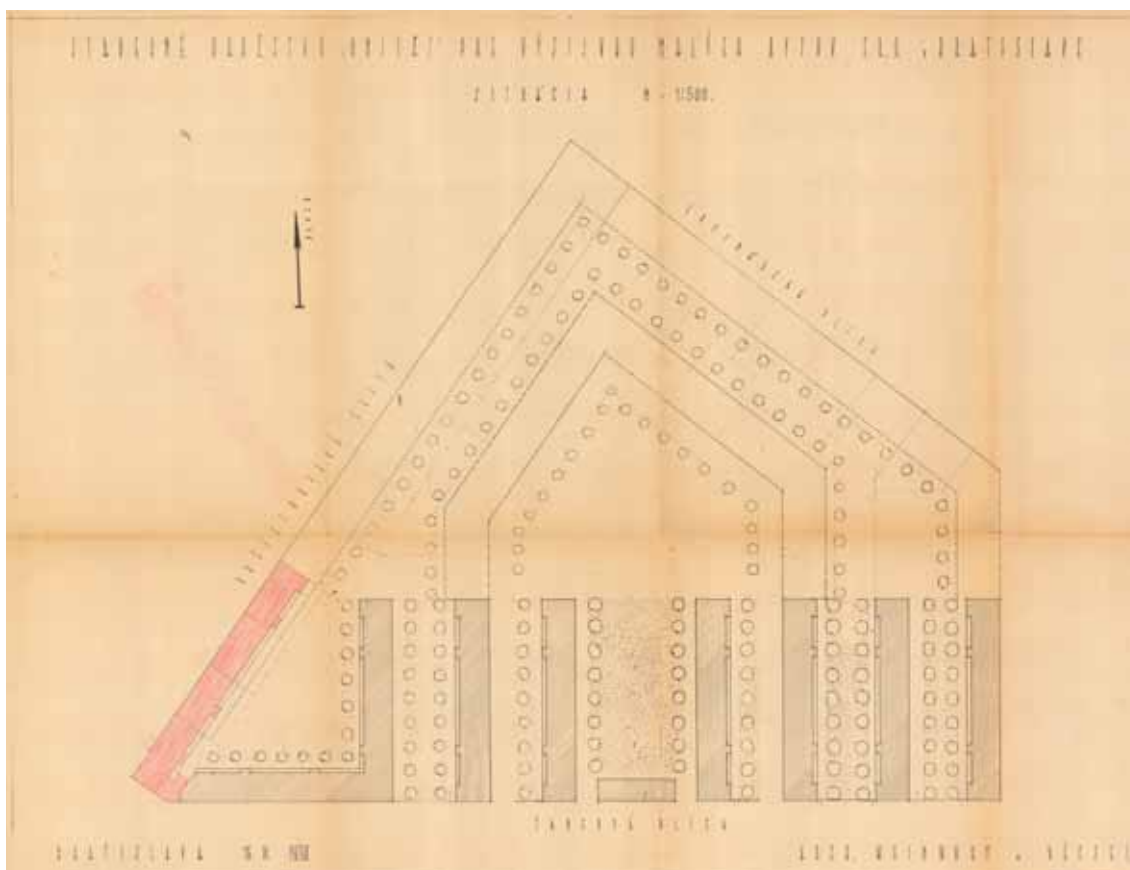
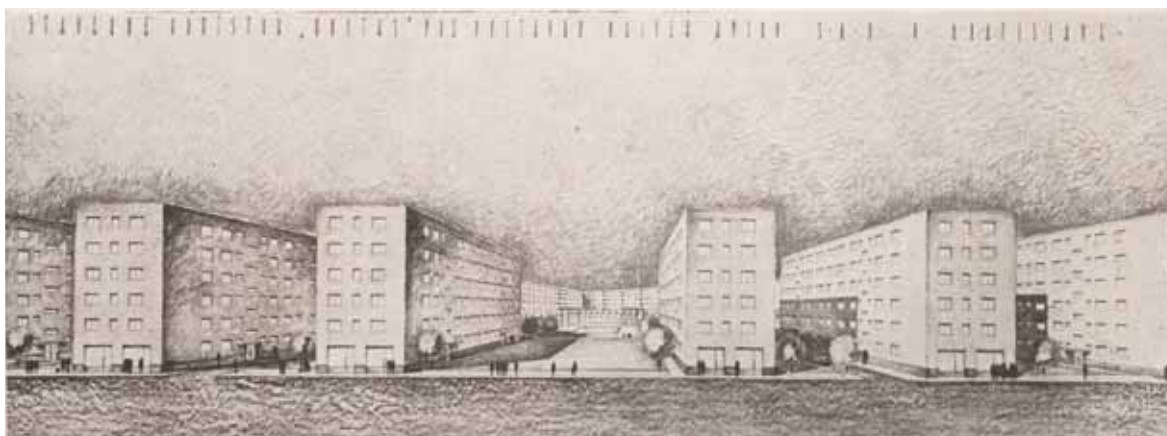
Khairani Barokka (nar. 1985) je spisovatelka, básnířka a interdisciplinární umělkyně. Je členkou kolektivu Malika's Poetry Kitchen a doktorandkou na katedře vizuálních kultur londýnské Goldsmiths College. Stala se první indonéskou spisovatelkou, která získala rezidenci centra Vermont Studio. Vydala knihy poezie Indigenous Species (Domorodé druhy, 2016) a Rope (Provaz, 2017) a je také autorkou divadelních scénářů, například Eve and Mary Having Coffee (Eva a Mary pijí kávu, 2016). Mimoto je editorkou knih HEAT: A Southeast Asian Urban Anthology (HEAT. Urbánní antologie jihovýchodní Asie, 2016) a Stairs and Whispers: D/deaf and Disabled Poets Write Back (Schody a šepot. Hluší a invalidní básníci odepisují, 2017).

Unitas Fridricha Weinwurma

V roce 1930 v Bratislavě realizoval ateliér Weinwurm-Vécsei výstavbu nových bytů pro sociálně slabé podle projektu Unitas slovenského architekta Fridricha Weinwurma. Komplex Unitas se skládá ze sedmi dlouhých pavlačových domů umístěných volně v městské zeleni, což byla v dané době novinka. Domy mají šest podlaží, dělí se na tři sekce se samostatnými schodišti a jednotlivé byty mají vstupy ze společných pavlačí. Dispozice bytů je velice úsporná, ale účelná a její součástí byly i vlastní kuchyňky.

Autor tohoto jednoduchého, ale kvalitního projektu levného bydlení Fridrich Weinwurm (1885–1942) se narodil v Borském Mikuláši, architekturu studoval v Drážďanech a Berlíně a po vzniku Československa působil v Bratislavě, kde se vypracoval na jednoho z nejvýznamnějších slovenských architektů meziválečného období. Udržoval kontakty s představiteli československé, rakouské, ruské a německé avantgardy a byl jedním ze zakladatelů levicového časopisu Nová Bratislava. Jako angažovaný levicový intelektuál se zasazoval za humanistické ideály a pokrokovou architekturu pro lidi.

Připraveno na základě výstavy Architekt Fridrich Weinwurm: Nová cesta (Slovenská národní galerie, Bratislava, 25. 1. – 20. 5. 2018).

Použité fotografie pocházejí z archivů Národní banky Slovenska a města Bratislava.

Otevírání černé skříňky

Ze života ve městě se stalo luxusní a nedostatkové zboží. O bydlení se čím dál častěji uvažuje spíše jako o investici do nemovitosti či potenciálním nástroji výdělku než jako o domově či lidském právu. Jaké jsou důsledky globalizace a vzrůstající nedostupnosti bydlení pro méně majetné?

MICHAL LEHEČKA

Město je konstantní proces zahrnující produkce, kooptace, souhry, nesoulady a tření, jež vzniká interakcemi mezi lidskými a nelidskými součástmi obce. Díky propojenosti městské společnosti a technologie si stále víc uvědomujeme určitou neviditelnost a zároveň nezbytnost infrastruktur a služeb pro naše každodenní fungování. Proto se cítíme nejistě, pokud je ohrožena jedna ze základních domén lidského života a podmínek naší existence – dostupné a kvalitní bydlení.

Organizace spojených národů očekává, že do roku 2050 budou dvě třetiny světové populace žít ve městech. Příliv obyvatel do velkých měst je skutečně enormní, v zemích západního světa je poměr lidí žijících ve městech a na venkově okolo 80 ku 20 procentům. Města akumulují možnosti, tím v nich ale vzniká přetlak. Odborníci a média často hovoří o počátku globální krize bydlení.

Bydlení bez vyhlídek

V České republice se tento jev už nějakou dobu projevuje v Praze a v posledním roce i v jiných větších městech. Z bydlení ve městě se stává luxusní a nedostatkové zboží. Realitní kanceláře, developéři, architekti, urbanisté, sociální vědci a aktivisté se v médiích předhánějí v hledání viníků, kořenů a důsledků této tendence a předkládají své vize udržitelnosti života ve městě. Pravidelné analýzy procentuálního nárůstu cen nemovitostí a nájmu společně s zehráním na stagnaci výstavby se staly specifickým žurnalistickým žánrem. Obtíže spojené se získáním hypotéky či rostoucími cenami nájmu jsou frekventovaným tématem i v hospodských debatách. Náléhavost problému umocňuje fakt, že se jedná o mezigenerační téma: starší generace začínají pozorovat, že generace jejich potomků mají se zajištěním bydlení oproti dřívějším dobám naprosto odlišnou zkušenost. Občanská aktivita však zpravidla končí pouhým lamentováním. Aktivní zásahy státu či samospráv jsou sice deklarovány, zásadní a koncepční řešení ale nemá v současné době nikdo ani na stole. Sečteno a podtrženo: žádné nadějné vyhlídky.

Města se „přehřívají“. Přesněji řečeno, přehřívají se především lokální centra kapitálového trhu. Praha je podle některých statistik stavena na šesté místo v žebříčku nejbohatších metropolitních regionů v Evropské unii. Ať už jsou tyto statistiky i všemožné analýzy růstu cen nemovitostí a nájmu spolehlivé nebo ne, Praha se stává centrem, které akumuluje nadregionální ekonomické zdroje. Rozsah ukazatelů dynamiky vývoje města je přitom tak obsáhlý a roztržštěný, že je nemožné sledovat jeho pulsování v reálném čase. Systém samosprávy, údržby i plánování města je navíc pomalý, neefektivní a neprůhledný. Ti, kteří mají toto složité soukolí řídit, potom v očích voličů zákonitě selhávají.

Jsme v paradoxní situaci: město tu je i není. Žijeme v něm, ale není v našich rukách. Nadějně a podbízivě tvrzení, že město rozsahu Prahy jsme schopni účinně řídit, je v současných podmínkách jedním z libivých klišé, jež si před komunálními volbami z úst politiků vyslechneme v tisícerých variacích.

Město se vyvinulo do formy černé skříňky. Sice nám „patří“, ale moc do něj nevidíme. Jinými slovy, víc než kdy jindy si uvědomujeme, že městu nerozumíme, jen se snažíme udržet je v mezích obyvatelnosti. Tato ošemetná situace má samozřejmě své historické kořeny. Zkusme se vrátit o pár desetiletí zpátky a trasovat vývoj trhu s bydlením prostřednictvím dvou sbíhajících se trajektorií – neoliberální ekonomiky postindustriálního města a dědictví kolektivního plánování, stavební produkce a bytové politiky bývalého socialistického sektoru. Právě trh s nemovitostmi a bydlením v Česku je totiž

příkladnou asambláží těchto sbíhajících se tendencí.

Postindustriální metropole

Západní společenskovědní diskurs se nesamozřejmostí moderního městského způsobu organizace v kapitalistických podmínkách zabývá již dlouho. Kromě Engelsových protoanalýz života dělnictva v Británii poloviny 19. století se kořeny systematictějších náhledů dají hledat ve dvacátých letech 20. století. Tehdy sociální vědci okolo takzvané chicagské školy začali soustavně sledovat různé městské fenomény: pracovní migraci, provázanost města a průmyslu, důsledky fordismu, subkultury, projevy sociální marginalizace. Vědci jako Robert Ezra Park či Oscar Lewis tehdy také analyzovali a diskutovali vztah města a venkova. Vycházeli přitom z předpokladu, že na nebývalém rozvoji Chicaga mohou sledovat univerzální urbánní jevy. Chicago si nevybrali náhodou, neboť tehdy představovalo typický výsledek kapitalistické prosperity, stejně jako dějiště procesů vedoucích k hospodářské depresi.

Když v šedesátých letech počala industriální povaha světových metropolí citelně ustupovat, bylo třeba proměnit i teoretické nahlížení města. V západním světě byl tento ústup doprovázen dekolonizací, oslabením sociálního státu a větším upravením pozice bankovního sektoru. Mnohá původně industriální města byla transformována v sídla postindustriální, tedy v metropole založené na postfordistických způsobech produkce. Rodí se města bílých límečků, výspy globálního trhu. Některé metropole přestávají být závislé na lokální průmyslové výrobě. Místo toho se vyvíjí závislost na kapitálu navázaném na globalizující se finanční sektor a přítomnost nadnárodních korporací. Sociální geograf David Harvey k tomu dodává, že tato transformace proběhla logicky ve chvíli, kdy růstem tlačená globální ekonomika začala narážet na limity hmotné výroby. Posílení finančního sektoru dopomohlo razantnímu nárůstu multiplikace peněz a otevřelo cestu k dalšímu bezprecedentnímu růstu.

Nástup neoliberálních politik v sedmdesátých letech a jejich šíření prakticky po celém světě ovšem dovedly světovou ekonomiku do konstantní křeče vyplývající z nutnosti všeobecného růstu. V zájmu prosperity je nezbytné vytěžovat i domény, o jejichž profitabilitě se do té doby neuvažovalo. Globální ekonomika se pozvolna dostává do stavu „pažravosti“, tedy směřuje k tendenci pohltnout a obrátit v zisk cokoli, tedy i to, co se jeví jako nepozřítkelné. A tak se hlad trhu silněji než kdy předtím obrátil i k oblasti bydlení. Vedle prorocké studie Ruth Glassové z roku 1964, ve které na základě analýzy proměny některých čtvrtí v Londýně definovala dnes nadužívaný a poněkud vyprázdněný pojem gentrifikace, existují k tomuto tématu i další zajímavé práce z poloviny sedmdesátých let 20. století. Například antropoložka Ida Susserová brilantně popsala vliv nemovitostního kapitálu na proměnu stagnujících centrálních čtvrtí v New Yorku. Pozvolný návrat bílé střední třídy k životu v městském centru a tlak developerů tehdy vytvořily tlak na ty nejslabší – nájemníky.

Obecnou proměnu režimu vztahu k bydlení popsal v roce 1986 sociolog Peter Marcuse, když definoval pojem komodifikace bydlení. Jedná se o tendenci či stav, kdy je bydlení definováno spíše jako nemovitost a potenciální prostředek výdělku či investice než jako právo na domov. Tato tendence je stále silnější, což je možné sledovat zejména na projevech globalizace bydlení a narůstající nedostupnosti bydlení pro méně majetné.

Socialistické predispozice

Přesuňme se ale nyní do východního bloku osmdesátých let. I Marcuse si povšiml, že ve východoevropských socialistických

zemích je situace značně odlišná. Socialistické vlastnictví a systém výroby je kapitola sama pro sebe. Logika socialistického vlastnictví a funkce práva na užívání byly však tak pervazivní, že v transformovaných podobách v českém prostředí přetrvávají jejich deriváty dodnes – zejména ve strukturách bytových družstev, ale i ve společenstvích vlastníků nemovitostí.

Na konci čtyřicátých let byl prostřednictvím znárodnění status osobního vlastnictví osekán na možnost vlastnit rodinný dům, vilu či chatu. Ostatní nemovitosti, a tedy i většina bytového fondu ve městech, byly proměněny ve „společenské vlastnictví“, tedy v něco, co by mohlo být chápáno jako „common property“ (německy allmende, česky občina). Podobu „společenského vlastnictví“ v devadesátých letech velmi detailně analyzovala Olga Matoušová Šmídová. Poukázala na to, že bylo často kooptováno a ovládáno klientelistickými skupinami loajálními tehdejšímu způsobu společenské organizace (ne vždy však režimu). Šmídová tuto formu vztahu k bydlení definovala jako kvazivlastnictví: stav, kdy i přes formální absenci osobních vlastnických práv vznikají neformální obdoby těchto práv v kontextu společenských vazeb a přístupu k socialistickým zdrojům.

Kvazivlastnictví je vlastně skrytým prototypem porevolučního osobního vlastnictví. Na první pohled může vytvářet pocit, že socialistická bytová politika byla něčím zcela negativním, falešným a veskrze zkorumpovaným, ve skutečnosti ale zakrývá, že svou podstatou tato povaha neformálních majetkových vztahů již neměla se socialistickými myšlenkami mnoho společného. Kritika socialistického bydlení může zároveň zastínit fakt, že tehdejší politiky výstavby a přidělování bytů nebyly zcela nefunkční a že je nasnadě oprášit některé produktivní principy. Rozsah a zásady socialistické politiky bydlení v poslední době skvěle rehabilituje zejména výstava *Bydliště: panelové sídliště*, která probíhá v pražském Umělecko-průmyslovém muzeu.

Československá republika se musela od padesátých let vyrovnávat s krizí bydlení a silným demografickým boomem. Řešením socialistického establishmentu i plánovačů byla idea robustní prefabrikované výstavby a od šedesátých let takzvané komplexní bytové výstavby, tedy snahy o vytvoření soběstačných satelitních sídlišť s kvalitním napojením na vnitřní město (Jižní a Jihozápadní Město v Praze, Severní Předměstí v Plzni, Petržalka v Bratislavě). Tato výstavba přinesla do bytového fondu socialistického státu stovky tisíc bytů, a ve spojení s demografickou stagnací tak ještě dlouhou dobu po pádu socialistického režimu tyto byty naplňovaly poptávku po bydlení. Socialistická sídliště, i když všemožně stereotypizovaná a dlouhou dobu opomíjená, jsou fakticky největším odkazem socialistické společnosti posttransformačnímu období.

Touha vlastnit

Po roce 1989 se dvě předchozí trajektorie sbíhají. Praha je příliš atraktivní a úspěšná na to, aby se nestala lokálním ekonomickým centrem. Socialistická bytová politika byla kooptována a transformována působením nových vizí ekonomické organizace a především dlouho potlačovanou touhou obyvatel vlastnit. Vše hrálo pro osobní vlastnictví: restituce a privatizace bytového fondu se staly kostrou dnešní majetkoprávní situace většiny českých měst. Do konce devadesátých let se stát, města i městské části zbavily velké části obytných nemovitostí. Různé formy privatizace takto „zkomodifikovaly“ bydlení i ve zbytku takzvaného východního bloku. Sonia A. Hirtová popisuje, že transformační kvas stvořený „čekáním“ na možnost něco vlastnit

Co napáchala ve městech privatizace bydlení

v těchto zemích vytvořil prostředí „privatismu“, tedy myšlenkové nastavení většiny společnosti, podle kterého je osobní vlastnictví nemovitosti jednou ze základních známek patřičného společenského statusu.

Výsledkem je, že v Praze v současné době město a městské části vlastní jen něco přes třicet tisíc bytů, což je v porovnání například s Vídní či Amsterdamem, kde města drží dvacet pět, respektive padesát procent bytového fondu, žalostně málo. V českém prostředí je na tom o poznání lépe například Brno, což v současné době městu otevírá možnosti k progresivnímu řešení bytové nouze.

Socialistická absence osobního vlastnictví již dříve mnohé pokrivila, a kapitalistický pohled na bydlení jako obchodní artikl to dorazil. Hladký proces privatizace bytového fondu navíc vytvořil skupinu obyvatel, kteří k bydlení přišli poměrně snadno splacením mimotržní ceny nemovitosti (často více než desetkrát nižší oproti skutečné hodnotě). Další generace už bohužel tolik štěstí neměla, neboť ceny státem a městy odprodávaných nemovitostí samozřejmě během let vzrostly a logicky klesl i počet privatizací. Nové obecní byty přitom od roku 1989 téměř nevznikaly. I přesto například Praha směřuje k tomu zbavit se obecního bytového fondu nadobro.

Hyperkomodifikace

Z podrobného sledování facebookové skupiny Bydlení v Praze velmi záhy nabudete dojmu, že někteří lidé při prvním hledání bydlení vůbec nemají pojem o tom, co se s cenami nájemního bydlení děje. Garsonka za 7000 korun včetně poplatků, 2 + kk do 12 tisíc korun? Zapomeňte na to, to je dávná minulost. Že se vás to netýká? Pokud nevlastníte byt či dům a nejste dostatečně zajištěni, může se příští vynucené stěhování stát pro vás či vaši rodinu likvidačním. Zlepšení je v nedohlednu, a to i přes různé pokusy o regulaci po celém světě. Například Vancouver zavedl speciální daň z koupě nemovitosti pro nově přicházející obyvatele. To však vyvolalo reakce označující toto

opatření za diskriminační. Takový spor dobře ilustruje povahu situace. Samospráva stojí před nelehkým úkolem: na jedné straně chtějí svá města otevírat světu v zájmu konkurenceschopnosti. Na straně druhé tato otevřenost vede k nekontrolované ekonomické exploataci a zásadním proměnám fungování městského společenství.

V pražském případě se hovoří o tom, že je zhruba čtvrtina nových bytů nakoupena ne za účelem bydlení, ale jako investice – často zahraničních investorů. V Berlíně se už nějakou dobu pokoušejí takzvané zastropovat, tedy regulovat, nejvyšší hladiny nájmu v jednotlivých lokalitách. Kvůli drahotě bydlení oblasti San Francisco Bay volí někteří zaměstnanci Silicon Valley možnost bydlet v karavanu a ve čtvrti Boyle Heights v Los Angeles vytlačování obyvatelé ostentativně útočí na nově vznikající galerie, které jsou pro ně symbolem „artwashingu“, tedy procesu revitalizačního „čištění“ čtvrtí prostřednictvím přílivu kreativního kapitálu. „Artwashing“ však po nějaké době smete i kreativce, kteří proměnu odstartovali. Zárodkům něčeho takového se ostatně v současné době snaží bránit i Bajkazyľ na pražském Rašínově nábřeží.

Vraťme se ale k bydlení. Komodifikační logika směřuje ke struktuře, ve které je společenské postavení spoludefinováno vlastnictvím obytných nemovitostí. Dům, byt nebo aspoň chata je totiž jistota. Nevadí, že nemovitosti nevyužijete či nepronajmete nastálo, jsou tu další a často lukrativnější možnosti – třeba využít je jako prostředek výdělků prostřednictvím takzvané sdílené ekonomiky. Hon na Airbnb jako nejviditelnějšího představitele neregulovaného turismu je v některých svých momentech až humorný a poukazuje na neustálé vážení na „komodifikačních“ vahách: na Airbnb a spol. si obyvatelé na jedné straně stěžují, na druhé straně však při cestách po světě tyto služby mnoho lidí využívá, neboť je to často jedna z posledních dostupných forem krátkodobého ubytování.

Globalizační étos volného pohybu a cestování za rozmanitostí se tak střetává s lokálními frustracemi rezidentů ohrožených vymisťením a požadujících své „právo zůstat“, a to i otevřenými protesty.

Politika pro spekulanty

Turisté ale nejsou hlavními viníky. Stěžejním problémem jsou neaktuální bytové a rozvojové politiky měst. Ty cílí na prosperitu, příliv kapitálu a podporu privatismu místo toho, aby byl kladen důraz na obyvatele, tedy na rozvoj obecního bytového fondu a městské infrastruktury. Růst privátního stavebního průmyslu a počet nemovitostí nabízených k prodeji situaci nevyřeší. Jinými slovy, bez diverzifikace produkce a nabídky bydlení zmizí každý nový tisíc bytů z trhu během pár týdnů. Spekulanti se „nažerou“ a ceny bydlení budou dál růst.

Pražská politická reprezentace zůstává kupodivu v klidu. Privatismus totiž vytváří dojem, že skoro všichni už něco vlastní (asi osmdesát procent nemovitostí v Česku je v osobním vlastnictví). Je to ale složitější, neboť zejména mladší generace se k osobnímu vlastnictví propracovávají stále obtížněji, anebo je dokonce z různých důvodů zavrhlý. Souběžně s tím samospráva nečiní žádné zásadní kroky k tomu, aby se mohly stát „státními“ developery. Stát a stavební úřady kontrolují developery tím, že je nutí získat desítky razítek, ale zároveň neumějí přímo vyjednat to, co se osvědčilo jinde: města a městské části si za zvýhodněný prodej pozemku developerovi vymínily, že část bytového fondu (v Evropě deset až třicet procent) developer po dostavbě převede do jejich správy. Situaci navíc komplikuje to, že v Praze už město lukrativních pozemků moc nedrží, leda že by je odkupovalo.

Moc dalších možností nezbyvá. Implementace stěžejních strategických dokumentů, které nastavují vizi udržitelného města i v oblasti bydlení a lokálních komunit a soustředí se, se zdržuje nebo je zadušována ideologickým nesouladem s jinými dokumenty.

S postupnou aktivizací obyvatel se spojené nádobí bydlení, správy města a územního rozvoje dostávají do situace, kterou Steven Graham a Simon Marvin ve své knize *Splintering Urbanism* (Tříštění urbanismu, 2001) už před více než patnácti lety popsali jako princip „otevírání černé skříňky“ (unblack-boxing). Rozvoj města se tříští vlivem vzniku komplexních situací spojených s tím, jak se odborné oblasti správy a plánování města otevírají občanům. Pod tlakem idejí dobré správy a participace se tak město snaží občanům ukázat svoji sympatičtější tvář, tím ale zároveň odkrývá slabá místa svého fungování. V agendách se sice dlouhodobě zorientují jen ti občané, kteří mají prostředky, čas nebo erudici se tou kterou doménou rozvoje systematicky zabývat, ale i když se nikdy nezapojí všichni, vzniká produktivní diskuse. Ta ovšem rozvoj města razantně zpomaluje, neboť odkrývá často arbitrární a problematickou urbanistickou víru v pokrok a ekonomický rozvoj. Aktivní oponenti z řad široké i odborné veřejnosti, kteří zpochybňují primát prosperity, jsou ovšem v těchto situacích obviňováni z nekompetentnosti, což strany sporu uvádí do stavu hněvu a negace. Obyvatelé jsou zoufalí a cítí, že jim je upíráno jejich právo na město. Urbanisté, úředníci samospráv a politici jsou popouzeni projev aktivismu a NIMBY efektu („not in my backyard“). A developeri? Ti si stěžují na všechny a hlavně na to, že všechno dlouho trvá a proces povolování je příliš byrokratický.

Že nemohou být vyslyšeny všechny individuální zájmy, je všem jasné. Na obsah černé skříňky mají jednotliví aktéři různé názory. V takových sporech by však měl zvítězit společný zájem a tím je dostupné a obyvatelné město. Návrat funkčního města zkrátka nevyřeší adorace privatismu, manažerského řízení a maximalizace zisku, ale renesance proaktivního sociálního citění občanů, aktivní zapojení města do výstavby bydlení a celospolečenský dialog.

Autor je urbánní antropolog.

Socialistická absence osobního vlastnictví již dříve mnohé pokrivila, a kapitalistický pohled na bydlení jako obchodní artikl to dorazil. Foto Gemma Schiebe

Přeformulovat soukromé a veřejné

Bydlení začíná být v Česku luxusem. Ukazuje se to především ve velkých městech, kde se koupě bytu stává nedostupnou už i pro střední třídu. Sledujeme vývoj, který jedněm upírá právo na důstojné bydlení a jiné vede k tomu, že se uzavírají do drahých sídel. To může podle antropoložky Elišky Černé brzy vyústit v krizi.

MATĚJ METELEC
LUKÁŠ RYCHETSKÝ

V programových prohlášeních posledních vlád, včetně té současné, se objevily přísliby, že stát bude usilovat o dostupné nájemní bydlení pro všechny, že se bude řešit situace osob v bytové nouzi, že vláda bude podporovat přístup nízkopříjmových skupin k bydlení a podobně. Zdá se tedy, že se na bydlení pohlíží jako na základní právo. Projevují se ale tyto proklamace v praxi?

Myslím, že tato problematika má dvě roviny. Jednak se ona prohlášení v praxi příliš neodrážejí. Neexistuje žádná centrální bytová politika, která by reagovala na divokou privatizaci bytového fondu v devadesátých letech nebo na to, že v posledních deseti letech na trh s bydlením vstoupily velké nadnárodní společnosti. Druhá rovina se váže k předstávě, že bytová politika vyřeší všechny problémy s bydlením, což je tak trochu mýtus. I když vznikne funkční legislativa, problémy nezmizí. To vidíme ve státech, kde třeba existuje legislativně zakotvené právo na bydlení, ale jeho vymahatelnost je slabá nebo skoro žádná. David Madden a Peter Marcuse v knize *In Defense of Housing* [Na obranu bydlení, 2016] v kapitole nazvané právě Mýtus bytové politiky upozorňují, že stát intervenuje jenom tam, kde je to pro něj výhodné, a málokdy klade důraz na reálné potřeby lidí. Což je samozřejmě dvojsečná argumentace, protože jejím výsledkem může být třeba současná neoliberální politika, kdy není regulované v podstatě nic. Nicméně legislativa sama o sobě málokdy něco vyřeší, už proto, že bývá kompromisní, dojednává se v nějaké koalici a bere v potaz různé zájmy a nátlakové skupiny. Přesto musím zdůraznit, že je velmi důležité, aby u nás konečně vznikl zákon o sociálním bydlení.

Co jiného by tedy mělo působit kromě legislativy?

Nemělo by se zapomínat na organizování zespoda a samosprávné aktivity. Mohou to být lokální družstva nebo komunitní či participativní sousedství. Je dobré mít oporu v legislativě, ale vedle toho je potřeba rozvíjet místní iniciativy, což je vlastně také politika, ale v trochu jiné podobě. Ovšem z hlediska občanské iniciativy je u nás docela rozvinutý lobbying, zejména kolem zákona o sociálním bydlení, ale téměř zcela tu chybějí sousedské iniciativy, které jsou neméně důležité. A také přímé akce s mobilizačním potenciálem, dávající lidem zkušenost, že se věci mohu proměňovat, že na ně můžeme mít vliv.

Když ale vezmeme v úvahu, jak rychle rostou ceny bydlení ve velkých městech (třeba v Praze meziročně stouply o 13 procent), o jaké vlastně půjde sousedství? Nestane se nakonec bydlení ve městě luxusem pro ty bohatší?

Ano, dnes dochází k vymístování – ti, kteří si najednou nemohou dovolit bydlet v rozšiřujících se centrech měst, jsou vytlačováni do jiných částí. Bylo by dobré podobné procesy vizualizovat, abychom viděli, čemu vlastně čelíme. Nejsem si vědoma, že by třeba pro Prahu existovala nějaká studie, která by ukazovala, kde jsou ta místa, odkud byli lidé vymístěni, protože už nezvládli uplatit nájem, a kam se přesouvají. Bez toho je složité se situací nějak pracovat. I participativní územní plánování vyžaduje nějaký základ, je důležité vědět, kde se které jevy dějí. Pak se teprve můžeme do hloubky věnovat tomu, proč se dějí, jaké jsou jejich konkrétní mechanismy, jakou skupinu lidí postihují a podobně.

Lze tedy s tímto trendem něco dělat?

Já vidím příležitost právě v organizování se zdola. Je důležité rozpoznat instituce a struktury, které z daného stavu profitují a udržují

ho. Podle autorů, jako jsou Costas Lapavitsas nebo Nancy Fraserová, žijeme v době financializovaného kapitalismu, tedy v éře finančních institucí, bank a investičních společností, jejichž konání je posvěcováno vládami. Či zájmy stát ve skutečnosti hájí? Pokud stojí za bankéři a velkými firmami, pak logicky není možné, aby došlo k regulaci soukromého trhu s bydlením. V současnosti stát říká, že je to sféra, do které nemůže vkročit, a přitom jsou tím významně zasaženi jeho občané. Je proto zapotřebí přeformulovat naše chápání soukromého a veřejného.

Neměly by přitom hrát významnou roli místní samosprávy, které stojí mezi státem a lidmi?

To je pravda, obce jsou zásadní, protože jsou blízko potřebám místních lidí. Zároveň ale často tvrdí, že nic nezmohou, že jsou příliš malé. Přitom jde často jen o rozhodnutí přistoupit na jiné pojetí politiky. Je otázka, do jaké míry jsou u nás radnice zvyklé stavět svou politiku na informacích a spolupráci s obyvateli nebo odborníky.

V posledních dvou letech Česká republika prodělala největší růst cen bydlení v Evropské unii. Proč se to děje zrovna u nás?

Souvisí to s tím, kam kapitalismus expanduje. V roce 2008 byly objektem expanze realitního trhu země jako Španělsko nebo Kypr. Dnes se přesouvá do zemí, které byly v oblasti bydlení téměř netknuté. Nám se totiž poslední krize přinejmenším v oblasti bydlení do velké míry vyhnula. Také jsme měli donedávna velmi výhodný systém hypoték a dostupné hypotéky mají v důsledku vliv na růst cen nemovitostí. Navíc dnes existují konzultantské firmy, které pro nadnárodní společnosti zmapují a zanalyzují situaci a jsou schopny říct, kam se vyplatí investovat. Třeba firma Deloitte dělá každoročně mezinárodní srovnání, v jakých segmentech se vyplatí investovat: u České republiky se ukázalo, že má výhodné podmínky pro hypotéky a investice do nemovitostí včetně nájemného bydlení. A protože jsme na tak velký příliv kapitálu nebyli připraveni, je jednoduché tu dosahovat velkých zisků. Otázka je, jaké to bude mít důsledky v následujících letech.

Aktuálně je v Praze údajně až 18 tisíc bytů spojených do sítě Airbnb a 30 procent bytů slouží jako investice nebo ke krátkodobým pronájmům. Jak to ovlivňuje trh s bydlením?

Tyto faktory tlačí ceny nahoru a zmenšují v dané lokalitě nabídku bydlení. V důsledku je bydlení pro lidi nedostupné. A ovlivňuje to i strukturu měst nebo čtvrtí, které se gentrifikuji.

Jakým způsobem vzdorují podobným platformám v jiných městech?

Třeba tak, že podrobí provozovatele Airbnb povinné licenci, přičemž licenci se vydá jen omezený počet. Ve vstupu Aairbnb se mimochodem také projevuje financializace. Původní myšlenka byla, že si člověk, který žije ve velkém bytě a nezvládá platit nájem, přivydělá tím, že část bytu pronajme. Potom se toho ale chytly firmy, které pronajímají celý byt, celé patro nebo dokonce celý dům, čímž v podstatě tu myšlenku zneužily a v rámci kapitalistické logiky byznysu ji dovedly do extrému.

Není problém v tom, že řada lidí sice nerada vidí Airbnb ve svém městě, ale když vyjedou do zahraničí, sami této službě využívají? Jak tomu čelit?

Je možné rozhodnout se nevyužívat Airbnb. Nejsem si ale jistá, jestli je spravedlivé přenášet

zodpovědnost pouze na klienty. Je to podobné jako s leteckými společnostmi, které nabízejí levné letenky. Třeba i chcete jet vlakem, protože si uvědomujete environmentální dopady létání, ale vzhledem k tomu, že cesta vlakem je násobně dražší, spousta lidí na ni prostě nemá peníze. S Airbnb je to podobné. Ten, kdo má čas, zdroje a příležitosti, si může dovolit prověřit si poskytovatele ubytování a pak se rozhodnout jít spát do hotelu. Ne všichni ale mají tu možnost, spousta lidí ani nemá šanci se k podobným informacím dostat.

Někteří antropologové a sociální demografové si všímají, že se vedle vyloučených lokalit, kde se koncentrují ti nejchudší, rozmáhá i opačný jev, reprezentovaný třeba takzvanými gated communities, v nichž se naopak ti nejbohatší uzavírají před světem. Existuje něco podobného i u nás?

Myslím, že ano. Nedávno jsem se setkala například s developerským projektem KKCG Real Estate v Praze. Jednalo se o řadové rodinné domky, ale s recepcí u vstupu do areálu a polosoukromým hřištěm a parkem. KKCG Real Estate Karla Komárka se dohodla s městskou částí, že tu oblast revitalizuje, ale učinila to v důsledku jen pro ty, kdo si mohli dovolit zaplatit asi 80 tisíc korun za metr čtvereční. Paradoxem je, že Komárek, který začal podnikat v nemovitostech, zároveň založil Nadaci Proměny, díky níž se obyvatelé mohou ucházet o granty na oživení a rozvíjení veřejného prostoru. To je trochu výsměch, když na druhé straně vydělává stamiliony na tom, že veřejný prostor svými developerskými projekty gentrifikuje. Takovým způsobem se ovšem veřejný prostor ztrácí. Když jde město do partnerství s developery, ti nevyhnutelně stavějí tak, aby se jim to vyplatilo. Místo toho by město mělo konečně vstoupit do partnerství se svými obyvateli.

V Brně už dva roky běží projekt Rapid Re-housing, užívající metodu housing first a bojující s bezdomovectvím. Oč vlastně jde a jaké jsou dosavadní výsledky? Projekt sliboval, že zabydlí rodiny, které by se běžně k bydlení nedostaly, protože jsou dlouhodobě v bytové nouzi. Šlo o rodiny, o nichž panovala široce sdílená představa, že nemají šanci zvládnout bydlení a patří maximálně do azylového domu, ale ještě spíše do ubytoven. Jiná alternativa pro ně neexistovala. Brněnský projekt měl dokázat, že i tyto rodiny nájemné bydlení zvládnou, a že jejich problém tedy netkví v osobní nedostatečnosti, nýbrž pouze v tom, že pro ně byty byly nedostupné. Nyní už víme, že minimálně 80 procentům zčástněných se povedlo si bydlení dlouhodobě udržet. A patrně to bude ještě vyšší procento z padesáti rodin totiž z programu zatím vypadly pouze dvě. Bezesporu tedy jde o velký úspěch.

Když pomineme samotné bydlení, jak se nová sociální situace projevila v životě dotčených rodin?

Původně jsme předpokládali, že se v rodinách stabilizuje ekonomická situace, což se zatím neprokázalo. Stejně tak se zatím neukázalo, že by se k rodinám postupně vracely děti z ústavní péče. Na to běží projekt příliš krátkou dobu. Zabydlení mělo ale nesporně příznivé dopady na psychické i fyzické zdraví všech členů rodin. Je potvrzeno, že se u nich zlepšil spánek, snížil počet zranění, hospitalizací i četnost užívání antibiotik. Zároveň se zvýšila celková spokojenost s vlastním životem, ale i pocit důvěry vůči ostatním lidem. V současnosti získáváme data, z nichž zjistíme, zda se dětem zmenšila absence ve škole. Celkově lze konstatovat, že jde o jasné zlepšení kvality života.

S Eliškou Černou o blížící se krizi bydlení

Eliška Černá. Foto Petr Zewlak Vrabec

Brněnský projekt dokonce získal první cenu za nejlepší počín v oblasti řešení bytové nouze v rámci Evropské unie. Lze tudíž očekávat, že se rozšíří i do dalších měst v České republice?
Součástí projektu je poradní a expertní skupina, která je složena z lidí z neziskového sektoru a zástupců obcí, kteří usilují o vznik funkčního sociálního bydlení a mohou se brněnským přístupem inspirovat či se z něj poučit. V poslední době se přístup housing first rozhodly testovat Liberec a Praha 7. V Brně se chystá akční plán, který by do programu zahrnul dalších sto rodin. Zároveň ministerstvo práce a sociálních věcí realizuje pilotní projekt testující různé druhy podpory v sociálním bydlení, což poběží do roku 2020.

Leccos lze tedy realizovat i bez zákona o sociálním bydlení...
To ano, ale nemělo by to sloužit jako argument, že vlastně žádný zákon nepotřebujeme. Vidíme, že se něco sice dělat dá, ale většina obcí a měst se nezapojuje. Pouhé příklady nestačí. Pokud obce samy nezačnou řešit bytové problémy svých občanů, dál se nedostaneme.

Z čeho pramení strach Svazu měst a obcí ze zákona o sociálním bydlení a z přístupu housing first, který považují za příliš radikální?
Přitom jde o vyloženě reformní přístup. Důvodem onoho strachu je prostě neoliberální ideologie, představa, že bez práce nejsou koláče a člověk si musí bydlení především zasloužit. Mezi obyvateli, kteří vedle sebe žijí, tak dnes často neexistuje žádná solidarita. Odráží se v tom vývoj, kterým naše země prošla,

skutečnost, že se v posledních 27 letech klade důraz především na individuální svobody. Pak je tu také aspekt diskriminace: část rodin zasažených bytovou nouzí, i když nejde zdaleka o všechny, je romského původu, a ty nemá šanci dostat se k bydlení na trhu.

Podle dostupných údajů stále roste počet lidí bez domova a také lidí, kteří jsou ztrátou bydlení bezprostředně ohroženi. V čem se současné postindustriální bezdomovectví liší od toho z minulosti?
Pro postindustriální bezdomovectví je typické, že plošně postihuje nejrozličnější skupiny, včetně střední třídy, která v minulosti ztrátou bydlení ohrožena nebyla. Vede k tomu více důvodů – na jedné straně deregulace a privatizace a na straně druhé otevření obchodu s bydlením mezinárodním tržím prostřednictvím globalizace. V devadesátých letech neměli všichni stejnou výchozí pozici, a i když byly byty levné, ne všichni si je mohli dovolit. Tehdy se vytvářela a upevnila nerovnost, která se pak už jen prohlubovala komodifikací bydlení a neexistující bytovou politikou. Rodina ze střední třídy, která si zařídila v devadesátých letech družstevní bydlení, má dnes již dospělé potomky, kteří už jen těžko mohou dosáhnout na vlastní bydlení, a jsou tedy často v horší pozici než jejich rodiče.

Velká finanční krize z roku 2008 začala jako krize hypoteční. Nevzniká dnes nová realitní bublina? A pokud ano, co se stane, až praskne?
Někteří ekonomové mluví o horizontu maximálně pěti let, ale mohou to také být dva či tři roky. Pravděpodobně dojde k tomu, že budou

zasaženi lidé s hypotékami, protože ty byly v minulosti relativně dostupné. Je třeba říct, že v roce 2008 banky v Česku s hypotékami ještě neobchodovaly, nepřeváděly je do dluhopisů a nezastavovaly je u dalších společností. Je ale otázka, zda s tím od té doby nezačaly, což je velmi pravděpodobné, protože je to současný trend. Ve Spojených státech nebo ve Španělsku to vedlo k zabavování nemovitostí a vystěhovávání lidí na ulici. Znamenalo by to zasažení střední třídy, tedy mnohem masivnější problém, než prožíváme nyní. Zvláště pokud by se přidala politika škrtů, snižování doplateků a příspěvků na bydlení a podobně.

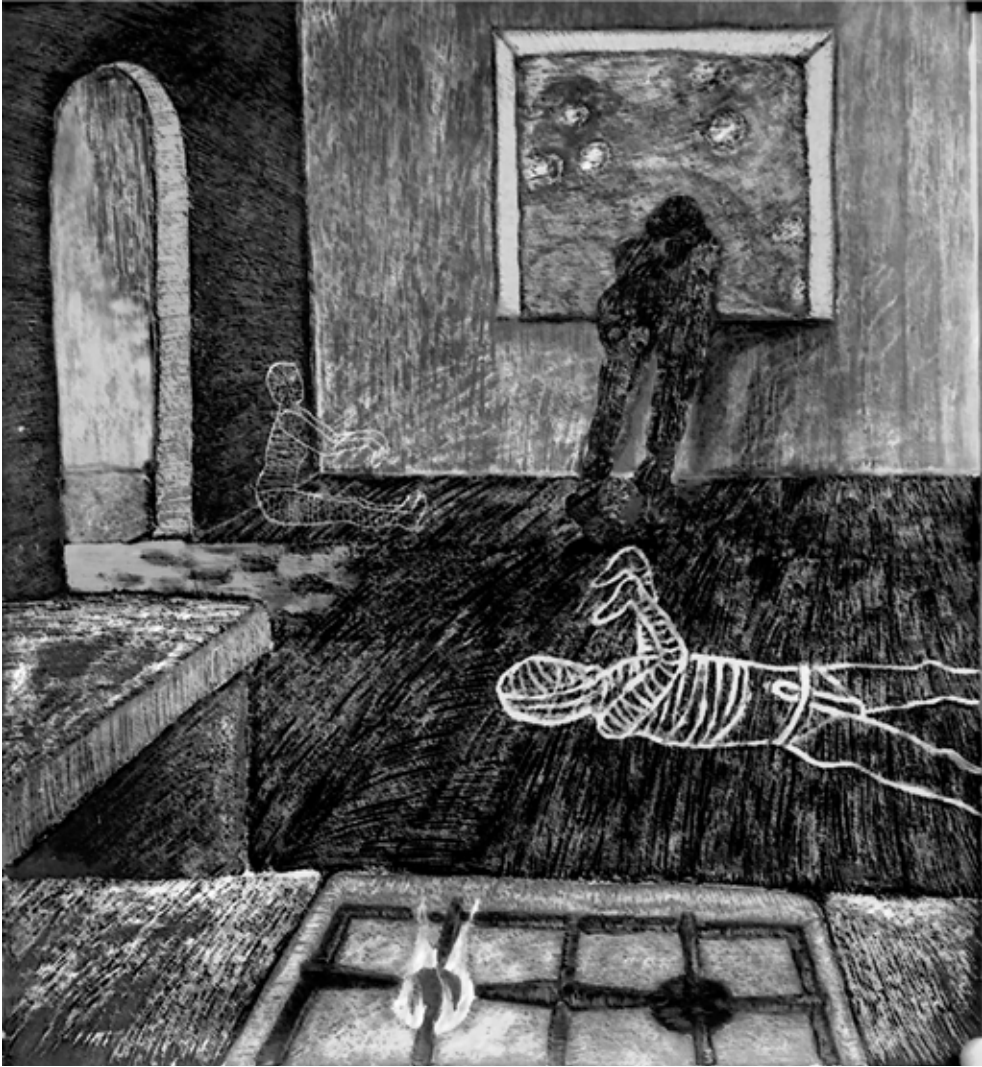
Mohla by se po prasknutí hypoteční bubliny města vrátit z rukou spekulantů zpět jejich obyvatelům?
To záleží na tom, zda se budeme radikálně organizovat kolem tématu bydlení a zda budeme patřičně připraveni. Požadavek na změnu statu quo by musel být většinově podporován. Nicméně třeba ve Spojených státech, ale především ve Španělsku minulá krize vedla k vzednutí občanské organizovanosti. Stačí si připomenout španělské Indignados a aktivistické skupiny, které okupovaly zabavené byty a nemovitosti a prostě si je braly zpět. Půjde o to, jaký se prosadí narativ – zda se opět podaří lidem uvěznit v pocitu, že si za vše mohou sami, nebo zda se podaří naopak poukázat na nefunkční struktury, které nás do krizí přivádějí.

Z toho, co říkáte, se zdá, že dnešní města jsou tu často spíš pro developery nebo turisty a až poté pro své obyvatele.
Přesně tak to vypadá. Na prvním místě je zisk. Některé snahy o zvrácení této situace ale přece

jen vidíme. Je však potřeba, aby se o změnu snažili různí aktéři. Podle jedné typologie existují při dosahování sociální změny různé role. Jsou to třeba „advokáti“, tedy lidé, kteří dané myšlenky prosazují na odborné a politické úrovni, pak „helpři“ v podobě neziskovců, „rebelové“, kteří by měli dělat radikální akce, a nakonec organizátoři spojující všechny tyto role. V Česku chybějí především poslední dvě skupiny, takže tu k mnoha průnikům zatím nemůže docházet. Nezapomínejme ale, že podobné sociální boje nejsou ničím novým a docházelo k nim i v minulosti. Na začátku 20. století probíhaly například takzvané rent strikes, při kterých se nájemníci organizovali a odmítali platit předražené nájemy. Je zkrátka na co navazovat a další generace budou zase navazovat na nás. Sociální změna se vždy odehrává v procesu.

Eliška Černá (nar. 1982) vystudovala sociální práci na Fakultě sociálních studií Ostravské univerzity. Odborně se věnuje zejména bezdomovectví a kritické a radikální sociální práci. Spoluzaložila Asociaci lidí pro domov (ASLIDO), která sdružuje lidi se zkušeností s bezdomovectvím. Je členkou ostravské iniciativy Probuď domy a spolupracuje s Evropskou akční koalicí pro právo na bydlení a na město. V současné době jako výzkumnice evaluuje brněnský projekt Rapid Re-housing.

Soukromé jazykolamy / Tomáš Přidal

Kresba Eliška Plyš

Básně Tomáše Přidala se koncentrují na jazyk a s téměř věšteckým nasazením zpracovávají vážná a výsostně poetická témata: čas spojený se smrtelností, přírodu, která má kosmické rozměry, a podobně obsáhlou lásku, jež se střetává se zánikem a konečností.

Soukromé jazykolamy

Pašovali jsme
Přes hranice
Neúnosnosti
Cizokrajná slova

Nikdo nerozuměl
Jejich významům
Celní opičáci
Bili se do hlav

Nás pohlavkovali
Rozzuřenýma očima
Jedovatými jazyky
Až nás to dočista otrávil

Už nikdy víc
Nebudeme tajit
Své soukromé jazykolamy
Ani kdyby nás lámali

Přes nepohodlí
Dálkových komunikací
Napůl a do lidských placek
Nechutných kompozic (kulinářství)
Dobrého mravu raného středověku

Srdcová partie

Připnu srdeční cévu
Zavíracím špendlíkem

Hezky zostra
Zatáhnu a nechám bít

Srdeční ozvěny
V klidu pochodovat

Levou i pravou
V komorách pracují

Na stálé směny
S výpovědí na stáří

Pokud někomu dříve
Neprasknou nervy

V oběhu tělesné schránky
Do smutného cíle

Kam všichni
Jednou – a nikdy víc
Dojdeme bez pochodu

Život je směřován
Poháněn vpřed
Vzad ukážeme jenom strach

Časosběrna

Sbíráme drahocenný čas
Jsou to peníze k nezaplacení
Měna prchavá i stálá
Prsty prohrabujeme éter

Dává nám sílu
Troška vytěženého volna
Z dolu, kde se mísí
Myšlenkové proudy věčnosti

Myšlenky zůstanou
Peníze budou

Ale...
My nebudem...

... věčně nakládat s časem
Jak bychom si přáli
Nakonec nám to sám spočítá
A vezme nám i naše životy

Smrtelnost je spravedlivá měna života
Dá se snadno vzít – ale opětovně
Nedá se vrátit nazpátek...
Je to dar (s konečnou platností)

Peklo svatých

Pohřbívám pocity
Porůznu – potají
Po padajícím popelu
Podsvětních pravd

Svatě stínám svatě
Střenku stříbrného stylu
(sepsané smlouvy)
Sunu směrem smrti

Smířit se se svatým Satanem?

Proboha!

Peklo propadlo pamětní
Posledního pobožníčka
Padli potupně
Pána pekla převezli polidštění psi

Strachem sýčkoval
Svatě splatil své služby
Stékající suše svinutými střevy
Stokrát složil slib:

Pokud propadne Peklo
Podzemním podnikům
Přestanu přepadávat poutníky půlnocí
Pomáhaje při první příležitosti

Strachu sblíženým svatým
Srovnat spory se smrtelníky
Sluhy stvořenými smilně
Slušivě si směňující své slasti

I peklo má své svaté...

Již mimoděk zhřešili
Ve vlastních řadách

Horor

Z černých příkop
Vyčnívají vyzábělé ruce
Lační po pevném stisku
K láskyplnému zadušení

Z rozřezaných kotoučů
Pomalu odkapává
(směrem nahoru i dolů)
Bezcitná tmavá krev

Chodci bez nohou
Kejklíři bez porozumění
Vrazí do vás malá dívka – omluví se
Z štěrbin očí jí lezou brouci a stonožky

Ze zadu vás obejmě vysoký muž
Z hlavy mu vyčnívá řvoucí pila
Úpěnlivě prosí – nerozumíte mu v tom
kraválu
Naklání se hlavou tak blízko, že vidíte...

Dost!

Vaše noční můra
Zatřepotá křídly
Vznese se k nebi a odletí
Zatímco odeznívá šok

Uvědomíte si, že ležíte
Klidně a bez hnutí
Nevnímaje okolí

Na pitevním stole!

Vyhlídky

Končetiny času
Uťali břitvami slov
Vágními proslovy
Odnikud... kam?

Šířili pohlavní vědomí
V souložích o nestydatostech
V ústřích nevzniknutelnosti
Mluvili zpátečně a dýchali jed

Jed, jenž zakapával
Do štěrbin morfologie *jinak*
Konstruován plastickým vyprávěním
Syčel jazykem bolestné úmluvy

Necítím ten obvyklý stisk
Když na moji první tvář
Dosedá světlo hájenek
Tápající chapadly, která zachytila...

Mojí druhou tváří
Podstatu o zánikovém horizontu
Stratigrafie světa
V označené skořápce zrození

Jsme tu proto, abychom
Udělali svět krásnějším
Ctili vzájemnou blízkost
Společenství a rodů

I přesto, že jsme časem
Výrazněji dál...

Šíré dechy

Slzy nekonečna bohů
Korodují klamem
V otevřených blecích

Rozčešou prameny vod
Pohladí do rozbíhavých vrásek
Mučivě zahřmí Neptunovu baladu

V potápkách leknínů
Smějí se rybky bez hlasu
Obloučkovitě roztancují vítr

Sukénky v oblohách
Meandrovitě poskotačí
Napínají dechy tichými hříchy

A v mezidobí
Od jarních námluv
Do zimního zplazení

Novorozené dny
Křičí ústy matek
Sblížení dvou růží

Rozkvete láska
Mezi hadovitým listovým
V objetí rudých mezí

Tomáš Přidal (nar. 1990) je básník a amatérský archeolog. Publikoval mimo jiné v literárním obtýdeníku *Tvar*, časopisu *Host*, měsíčníku *Pevnost* a ročence *Nejlepší české básně 2013*. Aktuálně připravuje svoji básnickou prvotinu s pracovním názvem *Studování mělkého kroku*. Žije v Náměšti na Hané u Olomouce.

Deník / Aleš Kauer

V deníku básníka a výtvarníka Aleše Kauera čteme o prchavých momentech zachycených v běhu všedních dní, o prázdnotě spojené s tvorbou i o revoluci, která nepřijde.

3. prosince 2016

Společně s přítelem jsme v kavárně o něčem diskutovali a vášnivě při tom gestikulovali, když si kousek od nás přisedly tři osoby. V úplné tichosti si objednaly čaj a každá po jednom chlebičku. Když dojedly, usmívaly se, vůbec nic neříkaly a byly očividně šťastné.

Vpisuji sem tento vjem ani ne tak pro tu samu skutečnost, ale proto, jak si ji po několika hodinách přebíral můj mozek. Vidím totiž celou tuto situaci stylizovanější, v sytých barvách, postavy mají nekonkrétní tváře a nepatrně zpomalené pohyby. Důkaz toho, jak mozek pracuje nezávisle. Nabízí alternativu pro pocit okamžiku, který má být z nějakého důvodu zapamatovatelný. Troufám si dokonce tvrdit, že má přesnější formu.

4. prosince 2016

Obávám se, je-li všechno skutečně tak, jak to vidíme, slyšíme nebo cítíme. Například večer ve všech ulicích Jihlavy, kterými jsem procházel, byla cítit marihuana. Točil jsem se jak korouhev, ale nikde nikdo. Přemýšleli jste někdy nad tím, do jaké míry může být vlastní duch pro váš maloměstský život nebezpečný?

16. prosince 2016

Sleduji La Grande Bellezza a přesně v duchu tohoto filmu mi na červenou zeď pokoje přilétl motýl *Aglais urticae*. Vypnul jsem film, přinesl vodu s cukrem, nakrojil banán a společně jsme povečeřeli.

Na netu jsem se dozvěděl, že tento druh žije samotářsky a před přezimováním se věnuje pouze sání nektaru. Tuším, že si budeme rozumět. „Vibrace poezie se nedá popsat vulgárností slov.“

18. prosince 2016

Jsou knížky, které vás nepustí dovnitř. Silou ani vůlí nic nezmůžete, je to jakýsi třetí rozměr odporu. Až jednou přečtu Muže bez vlastností, budu zcela jistě mužem s jinými vlastnostmi.

17. ledna 2017

Vy, kteří píšete nebo kreslíte, znáte asi ten pocit hrůzy z prostoru bílého papíru nebo čistého monitoru. Když berete do rukou tužku nebo usedáte ke klávesnici, máte hlavu plnou konkrétních nápadů, vhodných obrátů, paralel, vizí – a pak, těsně před tím sklonem, je najednou všechno mnohem abstraktnější. Myšlenku pohltí prázdnota a prázdnota je jako domek obílený vápnem. Vtahuje a svléká. Bílá barva je nebezpečná, ani ne tím, jak pohlcuje, ale tím, jak odhaluje, přesněji – prozrazuje.

24. ledna 2017

Adam mi napsal, že jsem morous. Vyhledal jsem si tedy vhodnou literaturu a něco si o tomto pojmu nastudoval.

Morous přežívá v lidové tradici, kde se vypravuje, že tato bytost utlačuje lidi a že se takové obludě také říká mūra. Pochází z odvozeného slova „morousovati“ – celé noci bdít, po nocích chodit. Bloumá jako duch, stín, modla, bludná ovce i páv... Morouse jako bytost zlou, s nevlídnýma, uhrančivýma očima pod srostlým obočím, poznají všichni na první pohled.

Tak! Snad je teď všem dostatečně jasné, že já rozhodně morous nejsem.

13. února 2017

Můj syn by mohl mít sedmnáct. Mohl bych mu napsat dopis, odeslat mu novou knížku

nebo kresbu. Vsunout mu do obálky stočenou tisícovku, jako to do dnešních dnů dělá moje máma. Jenomže mládí je tak krásně nezodpovědné, že bych se asi žádné odpovědi nedočkal. Ale co kdyby jednou jeho syn... Třeba objeví můj dopis adresovaný otci (bez tisícokoruny) a odpoví mi, nebo se rozepíše o tom, co ho těší, co ho baví, koho má rád. Myslím si, že mám velkou naději. Naději, kterou mnoho rodičů ani nepozná!

14. února 2017

Ještě se to nepřehouplo, ale nastane doba, kdy se to spustí, takové „urvi, co můžeš“, doba, kdy se nebude hledět doleva doprava a člověk se bude rvát o základní potřeby, jako jsou voda, jídlo, kousek tepla. Existence, v níž důstojnost bude nadbytečná. Toto mě napadá při pohledu na Antarktidu, kde se zvětšuje prasklina v ledovcovém šelfu. Odlomením ledovce vznikne jedna z největších plovoucích ker a bude se rozpouštět a rozpouštět. A co dál? Co ještě popřeme pro svoji vlastní pohodlnost?

Nějakou zvláštní shodou náhod mi do tohoto obrazu zní Within od Daft Punk – fňukající roboti se dotazují: „Prosím, řekněte mi, kdo jsem...“

16. února 2017

Depeche Mode se v nové písni ptají: „Where's the Revolution?“ Na Facebook jsem zavěsil tento ostřejší status: „Tak co, zvedneme konečně své tlusté prdele, oprostíme se od chytrých telefonů & Facebooku a něco skutečného provedeme? Ti dědkové to sami nedají! Běda, jak to tady někdo lajkne! Očekávám obsáhlý manifest! Pište do mé schránky Divadelní 4, Jihlava.“

Ticho, samozřejmě.

Zhruba každých dvacet let přichází s novou generací nový odpor, zvrát, rebelie, revoluce. Současná generace postrádá nejen rebely, ale i názor, třeba mylný, ale názor. Vidíme to v politice i kultuře. Mladí jsou nudní i ve svém vlastním prostoru, který nazvali

Facebook. Poslední generační masa konzumuje, přežvýkává přežvýkané a jediné, na co se zmožila, jsou tepláky. Jednoho dne se probudila a navlékla si tepláky!

18. února 2017

Já a moje nálady... To, co by mělo povznášet, mě strhává na kolena. Biblické písně Antonína Dvořáka mě uvěznily v depresi. Večer mě čeká zkouška s kapelou. Nejraději bych ji odvolal. Ale copak se mohu odvolat na Dvořáka?

„Zvuč, moře, i to, což v něm jest,/ okršlek světa, i ti, což na něm bydlí./ Řeky, rukama plesejte,/ spolu s nimi i hory, prozpěvujte./ Plesej, pole, a vše, což na něm,/ plesej, země, zvuč, i moře,/ i což v něm jest.“

Snad mě kluci večer rozplesají a rozezvučí vše, co ve mně ještě k rozezvučení je.

4. března 2017

Sedmnáct stupňů Celsia a jihlavská ZOO se může posrat. Fronta dvaceti aut čekajících, až se uvolní místo k zaparkování. Před kasou asi sto lidí, cca hodina a půl ve frontě s cizími lidmi. A to jen proto, aby se živočich-člověk mohl podívat na zvíře v kleci! Tygr běžící zblble dokola to asi nevnímá v kontextu, ani žirafa z nahladu. Dovést sem dítě je demoralizující. Vrcholem lidského cynismu je vegetariánská restaurace v zoologické zahradě.

6. března 2017

Zruinovat se kvůli poezii, to mi bude sloužit ke cti. Tuším, že parafrázuji Oscara Wildea, ale jistý si tím nejsem.

30. března 2017

Bezkontaktní práškové mytí. Auta stojí ve frontě a chtějí být krásná. Muži ve sportovním šustáku mluví o výsledcích Dukly. Mačkají kelímky od kávy, rozhlížejí se a házejí je do trávy. Odbarvené ženy odhazují cigaretové nedopalky na zem a pak je zašlapují. Pitbulové tvoří pitoreskní stíny. Auta s trpytíovým úsměvem vítají své pány, dámy a psy, po nichž vždycky někde zůstane nějaké hovno. A pak se tak trochu vulgárně rozplynou nad tetelící se vozovkou... Jaro v mnoha podobách!

13. června 2017

Byl jsem svědkem telefonického rozhovoru, v němž se asi čtvrt hodiny řešilo, co se bude snídat, co se bude podávat k obědu a jak propečený bude steak k večeři. Po pěti minutách jsem to chtěl vzdát a vzdálit se. Ale něco hodně zvráceného uvnitř mi našeptávalo – zůstaň. V tom dialogu byla absolutní angažovanost. Byl obscénní i obskurní. A byla v něm láska, ta nižší, ale byla. Věnovat tolik pozornosti roastbeefu je prostě maso!

Aleš Kauer (nar. 1974) je výtvarník a básník, zakladatel bibliofilského nakladatelství *Adolescent*, člen avantgardního hudebního projektu *Make Up Not War* a organizátor řady kulturních akcí. Vydal sbírky *Dynamika s harmonickou opojností* (2011) a *VNĚ/MNĚ* (2014). Žije v Jihlavě.

Kresba Přemysl Černý

Vídeň ukazuje, že to jde

Výstavba komunálních bytů v rakouské metropoli

Rakouská metropole je příkladem velkoměsta, kde se dlouhodobě daří projektům sociálního bydlení. Jaká je historie tamní komunální výstavby a bytové podpory nejchudším vrstvám obyvatel a jak vypadá vídeňská bytová politika dnes?

ZUZANA BREJCHA

Vídeň má téměř dva miliony obyvatel. Každý čtvrtý přitom bydlí v bytě, který patří městu. V letech 1918 až 1934 vládla ve Vídni sociálnědemokratická strana, která se po rozpadu monarchie rozhodla katastrofální bytovou situaci řešit výstavbou komunálních bytů, které by odpovídaly moderním standardům.

Das rote Wien

V roce 1919 se stal vídeňským starostou sociální demokrat Jakob Reumann, který propagoval ideu komunální bytové výstavby už před válkou. Iniciativa tehdy ztroskotala na odporu radnice, vedené křesťanskými sociály. V roce 1922 však Vídeň nabyla statusu spolkové země a oddělila se od Dolního Rakouska, čímž získala možnost vydávat vlastní zákony. Starosta Reumann navíc našel v tehdejší radním pro finance Hugo Breitnerovi spřízněného tvůrce daňové politiky města. Na jeho návrh vstoupil v platnost zákon na ochranu nájemníků, který omezil růst nájemného a výrazně posílil ochranu nájemníka při výpovědi. Tento zákon platí pro byty postavené do roku 1945 s obměnami dodnes. Následně se v roce 1923 podařilo prosadit daň pro majitele pronajímaných objektů, která se řídila hodnotou objektů a šla ve prospěch výstavby nových bytů. Breitner prosadil dokonce i daň z luxusu (luxussteuer), využívanou na podporu nejchudší části obyvatelstva. Vídeňský magistrát v té době odsouhlasil a naplánoval výstavbu celkem padesáti tisíc bytů.

Reumann zemřel v roce 1925, ale jeho nástupce Karl Seitz v politice komunální výstavby pokračoval. V roce 1926 byl jako první blok komunálních domů dostavěn komplex Reumannhof. Podle architekta Huberta Gessnera měla být tato monumentální stavba obsahující 480 bytů symbolem moderní Vídne, tehdy nazývané „rudá Vídeň“. Komunální výstavba pokračovala a v roce 1928 byla dostavěna čtvrt Sandleiten s celkem 1587 byty a s obytnými bloky uskupenými kolem zelených prostranství. Obytný blok Metzleinstalerhof obsahoval 252 bytů, ale měl vlastní knihovnu, prádelnu i mateřskou školku. V letech 1927 až 1930 následovala stavba Karl-Marx-Hofu, který symbolicky působí jako palác nebo také pevnost.

200 tisíc bytů

Rakouská politická situace se nicméně stále horšila. Po zapálení Justičního paláce v roce 1927 už bylo jasné, že se schyluje k občanským nepokojům. Vídeň přesto dál stavěla a v roce 1934 už bydlel každý desátý obyvatel v některém z domů patřících městu. V roce 1933 rozpustil kancléř Dollfuss parlament, založil takzvanou Vlasteneckou frontu, a když byl v únoru 1934 zavražděn, vypukla občanská válka. Při střetech sociálnědemokratické milice Schutzbund s ozbrojenými skupinami křesťanských sociálů Heimwehr se sociální demokraté stahovali právě do komunálních dvorů, kde odolávali náporu Heimwehru i armády. Právě o Karl-Marx-Hof se vedly prudké boje, budova byla těžce poškozena a únorové události se staly symbolem prohraného boje proti austrofašismu. Výstavba komunálních bytů byla přerušena až do roku 1945.

Na konci války bylo 20 procent domů ve Vídni zničených a město čelilo bytové nouzi. Starostou se ovšem stal opět sociální demokrat, Theodor Körner, a výstavba komunálních bytů navzdory nedostatku stavebního materiálu i pracovní síly pokračuje. V roce 1947 vznikl velký blok komunálních bytů v desátém okrsku a během dalších dvou let také Fond pro obnovu obytných domů. Celkem se mezi lety 1923 a 1951 ve Vídni postavilo 100 tisíc bytů. V roce 1954 pak rakouský parlament odhlasoval zákon na podporu výstavby bytů, na základě něhož dodnes ve Vídni každoročně vyroste asi sedm tisíc bytových jednotek. Každý zaměstnanec a zaměstnavatel platí půl procenta ze mzdy na podporu zřizování bytů v soukromém vlastnictví.

V šedesátých letech město ročně zřídilo devět tisíc komunálních bytů. Současně vznikl program na renovaci bytů stavěných před válkou – komunální banka Zentralsparkasse dává výhodné půjčky na nová okna, koupelny či topení, úroky přitom platí město. Na začátku osmdesátých let předalo město dvousettisíci byt. Zároveň se experimentuje s architekturou a technologiemi: vzniká dům postavený podle umělce Friedensreicha Hundertwassera a první budovy na solární energii, architekti se zabývají i ekologickou výstavbou.

Žádná hotovost, žádná kauce

V devadesátých letech Vídeň reagovala na příliv migrantů ze zemí bývalého východního bloku. Zároveň se projevila tendence bydlet „single“. Město tedy renovovalo a dále stavělo. Vznikla diskuse o tom, zda by občané, kteří už nesplňují podmínky pro nárok na městský byt, neměli dosavadní bydlení opustit, pořídit si jiné za příznivých podmínek a přenechat byt potřebnějším, třeba mladým rodinám. Radnice však tuto politiku odmítla, aby nevznikala ghetta chudých. Zároveň došlo k demokratizaci rozhodování o domech, nájemníci získali právo spolurozhodovat o svém bydlení. Zatím poslední komunální dům byl dostavěn v roce 2004. S přílivem migrantů a uprchlíků ovšem stoupají ceny bytů na volném trhu a tlak na město, aby zase začalo s výstavbou komunálních bytů, roste. Ve volební kampani v roce 2015 sliboval nynější starosta Michael Häupl další výstavbu bytů, které by zůstaly majetkem obce. Problémem jsou nicméně ceny pozemků v centru. Vídeň proto sází na nová sídliště na kraji města, kam se současně také rozšiřuje metro.

Příkladem je Seestadt Aspen, což je kompletně nově vyprojektovaná čtvrť. V současné době zahrnují plány výstavby čtyři tisíce bytů, nájemné je přitom omezené na 7,5 eura za metr čtvereční i s provozními poplatky domu. Pro získání bytu není třeba žádná hotovost, žádná kauce a smlouva je na dobu neomezenou. Platí ale určité výtěžkové limity (v roce 2017 to bylo na dvě osoby 66 tisíc eur ročně) a žadatel musí bydlet nejméně dva roky legálně ve Vídni. Pro akutní případy existují byty, do kterých jsou lidé umístěni dočasně. Asi není třeba dodávat, že seznam zájemců o bydlení je dlouhý, a čekací doba je tedy nejméně dva roky. K zápisu přitom není třeba občanství, stačí doložit legální pobyt ve Vídni.

Komunální výstavba, která často zahrnuje i knihovnu, mateřskou školku, lékařské středisko, prádelnu, kulturní prostor a někdy i koupaliště nebo třeba kostel, se v průběhu let stala nedílnou součástí architektonické tváře Vídne, ale také důkazem, že i dnes lze stavět sociální byty namísto ubytoven v sociálně vyloučených lokalitách, ghettech a takzvaných no-go zónách.

Autorka žije ve Vídni.

Nejznámějším vídeňským komunálním domem je Karl-Marx-Hof. Foto Dieter Domakowski

Za rudý Berlín

Strategie bydlení pro socialistické město

Berlínská mimoparlamentní skupina Intervencionistická levice přichází s návrhem radikální proměny bytové politiky německého hlavního města, jež je založena na principu komunálního bydlení po vzoru Vídně dvacátých let. Plán, který vznikl v diskusi s obyvateli města, předpokládá postupné zrušení trhu s bydlením.

TOMÁŠ SCHEJBAL

Iritující název „Das Rote Berlin“ může mnohým evokovat státní plánování výstavby panelových bytů. Intervencionistická levice (IL), která takto pojmenovala svou vizi berlínské bytové politiky, však vznikla v roce 2014 jako radikální mimoparlamentní koalice menších uskupení. Jednou z jejích stěžejních agend je právě nájemné a bydlení. Spolu s hnutím ...ums Ganze! tvoří postautonomní proud německé radikální levice, což znamená, že se angažuje v pří-
mých bojích spolu s jejich dalšími aktéry.

Bez výsledků

Intervencionistická levice v Berlíně spolupracuje s iniciativami nájemníků, jako jsou Kotti & Co nebo Bizim Kiez, na kampaních proti gentrifikaci a letos v lednu vydala padesátistránkovou brožuru *Das Rote Berlin*, v níž reaguje na dosavadní výsledky bytové politiky berlínské vládní koalice sociální demokracie, Die Linke a Zelených. Přestože koaliční smlouva berlínské levicové vlády slibuje řešit bytovou nouzi investicemi do veřejné výstavby nových sociálních bytů, podle Intervencionistické levice prý neexistuje politická vůle ani praktická možnost program dodržet, takže zůstane jen na papíře. Navíc byl kvůli kampani vedené ze strany Křesťanskodemokratické unie (CDU) nucen odstoupit bývalý státní tajemník pro bytovou politiku Andrej Holm

(Die Linke), jenž měl program prosazovat. Ani existence „rudé radnice“ a levicového programu tedy není zárukou realizace bytové politiky vstřícné k nájemníkům. Ostatně právě rudo-rudá koalice SPD a postkomunistů z let 2002 až 2011 je spojena s takzvaným bankovním skandálem. Obecní byty byly tehdy privatizovány nikoli nájemníkům, ale do vlastnictví investiční společnosti MediaSpree. Tato firma je přitom jedním z největších spekulantů s realitami v Berlíně, a je tedy spoluzodpovědná za navyšování místních nájmu a vytlačování chudých v posledních dvou desetiletích.

Výsledky bytové politiky současné magistrátní koalice nejsou od podzimu 2016, kdy vznikla, podle Intervencionistické levice v podstatě žádné. Sociální byty ze sedmdesátých a osmdesátých let už dávno nestačí stále přibývajícím obyvatelům sužovaným diskrepancí mezi výši svých příjmů a náklady na bydlení. Migrační krize z roku 2015 problematický stav jen prohloubila. Navíc dosavadní praxe bytové výstavby, založená na spolupráci města

a lokálních investorů, končívá v korupční změti klientelistických vazeb.

Všechnu moc nájemníkům

„Rudá Vídeň“, kde Intervencionistická levice hledá inspiraci, proslula reformou bytové politiky ve dvacátých letech, která přečkala dokonce i nástup austrofašismu a byla relativně úspěšná i v rámci kapitalistického systému. Vídeňští sociální demokraté podporovali vznik bytových družstev, v nichž rozhodovali jejich členové – nájemníci. Dokladem budiž soustava komunitních dvorů s byty, školkami a prádelnami, z nichž nejznámější je Karl-Marx-Hof. Politika veřejně financovaného komunitního bydlení ve Vídni přetrvávala přes mnohé problémy dodnes. Jako nezbytný předpoklad úspěšné bytové politiky vidí proto Intervencionistická levice co možná největší omezení privátního trhu s vlastnickým bydlením a absolutní zákaz přeměny nájemního bydlení ve vlastnické. Za nežádoucí považuje také podporu těchto forem bydlení, jejichž cílem je spíše financionalizace bytového sektoru

než řešení neúnosné bytové situace stále většího počtu lidí.

Aspoň částečně se Intervencionistická levice shoduje s berlínskými zastupiteli na programu takzvané rekommunalizace. Ačkoli koaliční smlouva hovoří o plánu učinit z více než poloviny městských staveb nemovitosti pronajímané šesti veřejnými firmami vlastněnými spolkovou zemí Berlín, má jít o doplňující sektor, koexistující se stávajícím soukromým trhem a vlastnictvím. Intervencionistická levice naopak navrhuje kapitalistické nájemní vztahy minimalizovat. Třetím a zdá se nejdůležitějším bodem jejího programu je demokratizace rozhodování v rámci bytových družstev. Ani přítomnost sociálních demokratů, Zelených a Die Linke ve vedení města nicméně nedává velké naděje na uskutečnění výše zmíněných záměrů. Plán na změnu v hlavním německém městě, které je zároveň jednou ze spolkových zemí, nicméně alespoň existuje, což se o většině ostatních evropských metropolí nedá říct.

Autor je publicista.

Intervencionistická levice v Berlíně společně s iniciativami nájemníků bojuje proti gentrifikaci. Foto Kotti & Co

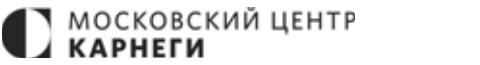
par avion

Z RUSKÝCH MÉDIÍ VYBRAL ONDŘEJ SOUKUP

РБК

V Česku není aplikace pro posílání zpráv Telegram příliš známá, i když po celém světě má přes 200 milionů uživatelů, z toho patnáct milionů v Rusku. Je anonymní a nabízí šifrovanou komunikaci. Rusové si oblíbili i nástroj na vytváření informačních kanálů, jehož prostřednictvím si tisíce lidí píší o politice, ekonomice nebo třeba o kulinárním umění. Jenže podle ruského zákona, který vstoupil v platnost začátkem dubna letošního roku, musí každý provozovatel messengerů ruské tajné služby FSB poskytnout klíč k dešifraci komunikace. To však zakladatel Telegramu Pavel Durov kategoricky odmítl, a moskevský soud proto rozhodl o zablokování Telegramu na území Ruska. Organizace Roskomnadzor, která má cenzuru internetu v zemi na starosti, se vrhla do boje s elegancí slona v porcelánu a začala blokovat všechny IP adresy, které Telegram používá. Problém je, že si messenger najímá adresy na cloudových serverech Amazonu, Googlu a dalších poskytovatelů. **Roskomnadzor zablokoval**

celé subdomény, dohromady téměř 19 milionů IP adres, a uživatelé tak měli nesnáze dostat se na YouTube, do vyhledávače Google a ke stovkám dalších služeb. Dopad popisuje moskevský list RBK z 27. dubna. Ředitel komunikační agentury SNMG Denis Těrechov se rozhodl podat na Roskomnadzor žalobu kvůli nemožnosti splnit některé své zakázky. „Běží nám asi 25 zakázek, včetně těch pro státní instituce. Informace, které sbíráme, nahráváme do cloudových úložišť Googlu nebo Yandexu, aby k nim měli přístup i naši pracovníci v regionech. Teď je naše práce zpomalená každodenním blokováním nejružnějších služeb a museli jsme si za značné peníze pořídit soukromý VPN kanál, což je absurdní,“ říká Těrechov. Ztráty své agentury odhaduje na zhruba sto milionů rublů (asi 40 milionů korun). Nejhorší byla situace v noci 27. dubna. Tehdy se Roskomnadzoru podařilo zablokovat i část služeb sociální sítě Vkontaktě, komunitního serveru Odnoklassniki nebo ruského internetového gigantu Yandex. „Podle odhadů softwarové společnosti Flexbby mohou obchodní ztráty způsobené aktivitami Roskomnadzoru dosáhnout dvou miliard dolarů. Z toho polovina jsou ztráty ruských společností, druhá půlka je ušlý zisk společností, jako jsou Google nebo Amazon.“

Reakci veřejnosti na činnost Roskomnadzoru popisuje Andrej Percev na stránkách Carnegie.ru.

Například největší ruská banka Sberbank rozeslala svým pracovníkům návod, jak obcházet blokace. Jejich vnitřní komunikace totiž funguje právě na bázi Telegramu. Dokonce i náměstek ministra spojů Alexej Volin se přiznal, že si nainstaloval virtuální privátní síť (VPN), aby mohl messenger nadále používat. Politizovaná část Rusů přirozeně proxy servery nebo VPN dávno používá, protože hodně opozičních serverů se stalo obětí Roskomnadzoru už před pár lety. Tentokrát se ale jeho aktivita týká i zcela apolitických občanů. „Značná část ruské společnosti, jakkoli je vzdálená opozičním náladám, vědomě odmítá dodržovat nový zákaz. Nepomáhá ani neustálé zdůrazňování, že Telegram mohou používat teroristé, jakkoliv byl antiteroristický konsenzus v Rusku vždy jedním z nejspolehlivějších argumentů. ‚Porušujete zákon,‘ říká moc. Ruská společnost na to jen krčí rameny a pokračuje v šíření návodů, jak blokace obejít. Vláda postavila občany před volbu, doprovodila to řečmi o právním nihilismu a teroristech a počítala s obvyklou odezvou. Jenže dosáhla přenesného opaku,“ píše Percev. **Moc ztrácí kontrolu nad „šedou zónou“, lidmi, kteří nemají nic proti politice Vladimira Putina, ale také nemají pocit, že se musí sklánět před libovolným rozhodnutím úřadů.** A začíná protestovat i byznys mimo IT sféru. „Když si vzpomeneme na bitvu sankcí a protisankcí z roku 2014, všichni její ruští účastníci umanutě tvrdili, že sankce jim jen prospívají. Nyní moc zavádí nové zákony a podnikatelé už se stavějí proti nim,“ tvrdí Percev.

Republic

Souboj Roskomnadzoru s Telegramem bude mít nejspíše dopad na celý ruský IT sektor. Dočteme se o tom na serveru Republic v článku Dmitrije Butrina z 25. dubna. „Zhruba před rokem jsem byl na poradě o projektu AutoNet, zjednodušeně řečeno o vývoji ruských nákladních aut bez řidiče. Vysoce postavený úředník sdělil členům pracovní skupiny, že není kam spěchat, protože proti vývoji takového stroje velmi agresivně vystupuje FSB a nehodlá v Rusku připustit jeho použití. Řídicí centrum totiž může být za hranicemi státu, a co když se ho někdo rozhodne vypnout? Co bude s naší ekonomickou bezpečností?“ tlumočí slova kremelského úředníka komentátor Butrin. Problém vidí v tom, že chaotické akce Roskomnadzoru ohrožují celý ruský IT sektor: **„Musíme se jen modlit, aby třeba program tomografu v nemocnici nebo software v chemickém závodě nepotřeboval data, jež by mohla být zablokována soudruhy z Roskomnadzoru.“** Podle Butrina je úspěšně se rozvíjející sektor IT zcela závislý na garantovaném přístupu k internetu. „Události kolem Telegramu ukazují, jak vážně to vláda myslí s termíny jako průmysl 4.0, digitalizace ekonomiky nebo internet věcí, o nichž úředníci mluví na nejružnějších domácích a zahraničních fórech. Jenže vyspělé ekonomiky v nejbližších dvaceti letech budou stát na stabilní komunikaci, na zdvojených či spíše zmnohonásobených spojích, které nemůže žádný úředník přerušit,“ konstatuje Butrin.

elbedock.cz

UJEP
KRAJSKÝ ÚŘAD
ČESKÉ REPUBLIKY
O HRANICÁŘ
fkuk
JEDEN SVET
PARTNERI
ADA
W
ZA PODPORY

ROZHNĚVANÁ PLANETA 2: OPERACE POKRAČUJE *ANGRY PLANET II: OPERATION CONTINUES* 25.4.–10.6.2018

LÖRINC BORSOS, RADOVAN ČEREVKA, JURAJ DUDÁŠ, JAN KADLEC, ALEXEJ KLYUYKOV A VASIL ARTAMONOV, MILAN KOHOUT, JAN JAKUB KOTÍK, BJØRN MELHUS, MICHAELA MILDORFOVÁ A BARBORA ŠIMONOVÁ, JARMILA MITRÍKOVÁ A DÁVID DEMJANOVIČ, LEXA PEROUTKA A NONGKRAN PANMONGKOL, MARTHA ROSLER, VLADIMÍR TURNER, IVAN VOSECKÝ, MARTIN ZET

Dům pánů z Kunštátu
The House of the Lords of Kunštát
Dominikánská 9, Brno

Otevřeno Open
út–ne 10–18 h Tue–Sun 10 am–6 pm
www.dum-umeni.cz

Statutární město Brno dotuje provoz Domu umění města Brna, příspěvkové organizace
The Brno House of Arts is a contributory organisation funded by the Statutory City of Brno

Hlavní mediální partner

A2

Mediální partneři

art

artmap.cz

artalk.cz

Artiki

Scale

Francouzské divadlo
Kredenc naživo
David Prachař

Festival francouzského divadla
Festival du théâtre français

10–13/5/2018
Studio ALTA - Praha

WWW.SNEZTUZABU.CZ

O Fotki

O Fotki

O Fotki

O Fotki

O Fotki

O Fotki

O Fotki

O Fotki

Andrej Pešta: **O Fotki**
Doprovodná publikace k výstavě Andrej Pešta: Míre světi / Světy Andreje Pešty
Muzeum romské kultury, 23. 3. – 30. 9. 2018

mrk

Hypoteční úvěrový večírek

Jak překonat krizi bydlení?

Současné problémy spojené s nízkou dostupností bydlení v Česku mají mnoho příčin – jednou z nich je privatizační diskurs, jinou dlouhodobá výchova k vlastnickému bydlení. K uvažování o družstevním nebo komunitním bydlení dnes potřebujeme především odvahu a představivost.

TOMÁŠ SAMEC

V posledních letech jsme byli svědky hypotečního úvěrového večírku, po kterém musí přijít vystřízlivění. Vyjádřeno číselně, objem hypotečních úvěrů vzrostl mezi lety 2013 a 2017 téměř o polovinu, na 1498 miliard korun (pro srovnání: výdaje státního rozpočtu pro rok 2017 byly 1309 miliard korun). Podle konvenční ekonomické zákonitosti, která říká, že snižování úrokových sazeb provází nárůst objemu nových i stávajících úvěrů, se tedy musí zvyšovat ceny nemovitostí a nájemného. A to se skutečně děje – podle údajů Českého statistického úřadu se ceny novostaveb i starších bytů v posledních dvou letech zvýšily o téměř 30 procent. Kdo se hypotečního večírku nezúčastnil a nezapojil si nákup vlastní nemovitosti, je dnes

a specificky představou o tom, že lidé žijící v privatizovaných bytech budou „lepší hospodáři“. Na jednu stranu se řadě lidí naskytla možnost zajistit si výhodně bydlení a získat majetek, který jim poskytl určitou nezávislost. Na stranu druhou se vytvořila vrstva nepriprivilegovaných, kteří byt nepřivatizovali nebo vstupovali na nově utvářený trh bydlení až po privatizaci. Ti už měli na výběr jen nejistý nájem, anebo drahý úvěr. Zároveň se rozvinula státní podpora vlastnického bydlení formou příspěvku na stavební spoření nebo daňového zvýhodnění hypotečních úvěrů, které od přelomu tisíciletí postupně expandovaly a etablovaly se jako jeden z hlavních způsobů financování nákupu nemovitosti. Sektor obecních a také družstevních bytů se tak

úvěry jsou představovány jako stále úspěšnější a výhodnější nástroje k dosažení bydlení, aniž by se diskutovalo o rizicích nebo nevýhodách. Média dokonce apelují, aby si lidé pořídili hypoteční úvěr, než „bude pozdě“, a na rovině emocí vzbuzují v lidech kombinaci strachu z velkého úvěru a naděje, že skuteční výhodný nákup a budou mít jistotu vlastního bydlení.

Jestliže jsme vychováváni k tomu stát se vlastníky a média nás kontinuálně informují o tom, že „teď je ten nejlepší čas vzít si hypotéku a pořídít si domeček“, je opravdu těžké odolávat, zvláště v situaci, kdy jsme stále znovu vybízeni, abychom o dané situaci přemýšleli jako o rozhodování mezi dvěma variantami – vlastnickým bydlením, anebo nájmem. Obecní, družstevní nebo jiné formy bydlení nejsou vůbec zmiňovány. Převládající diskurs tak rezonuje s podmínkami na trhu a vytváří situaci, kdy se „správnost“ vlastnického bydlení neustále potvrzuje jak verbálně, tak reálným vývojem na trhu. Za této situace je obtížné formulovat alternativy a panující systém zpochybňovat. Jenže dané nastavení může fungovat jen určitou dobu. Trhy jsou nestabilní a cyklické a už v současnosti se zdánlivá dostupnost a výhodnost hypotečních úvěrů začíná rozplývat – a s tím také dostupnost bydlení.

Představivost a odvaha

Jak se k této zdánlivě bezvýchodné situaci postavit? Zní to jako klišé, ale potřebné jsou představivost a odvaha. Klíčová je schopnost nabourávat stávající diskurs, přesahovat ho a doplňovat o nové způsoby uvažování a hodnocení různých alternativních forem bydlení. Tyto nové formy by ovšem měly být srozumitelné a přijatelné pro ty, kteří mohou daný systém svým jednáním měnit – tedy pro zájemce o bydlení. Jinak se zdánlivě přirozenou preferenci vlastnického bydlení nepodaří překonat. Schopnost představit si jako skutečitelné družstevní, komunitní nebo jiné způsoby bydlení by měla být rozvíjena zdola a měla by rezonovat nejen v úzce zaměřených fórech, ale i v mainstreamových médiích. Jen opakované nabourávání diskursu může změnit realitu bydlení v dnešním Česku.

V této souvislosti je nutná odvaha těch, kteří budou nové způsoby bydlení testovat a zkoušet – a to nejen jakožto obyvatelé, ale i jako realizátoři. Příkladem odvážných institucí mohou být Brno, Liberec nebo Praha 7, které se snaží řešit novým způsobem otázku sociálního bydlení. Je však třeba jít ještě o krok dál a aktivizovat další veřejné instituce, aby řešily otázku bydlení jako prioritní. Konkrétně se nabízí možnost institucionální podpory pro družstva, komunity nebo jednotlivé domácnosti při podávání žádostí o různé dotace, pronájem obecních pozemků nebo kreativní formy garantovaných úvěrů. V řadě případů se návrhy nabourávající dnešní diskurs budou setkávat s nepochopením a nerozuměním, ale i tím mohou posouvat hranice možného a představitelného. Jinak se budeme dále propadat do propasti nevyváženého systému bydlení spojeného s intenzivní komodifikací a financizací a uspokojivé bydlení nadále nebude právem pro všechny, ale privilegiem pro některé.

Autor je sociolog, působí v Sociologickém ústavu AV ČR a dokončuje doktorandské studium na FSV UK.

Foto z výstavy Bydlet spolu – České kolektivní domy, Oblastní galerie Liberec

chycen v pasti stoupajících nájmů a hůře dostupných úvěrů. Situaci v krajských městech a zejména v Praze přitom ještě zhoršuje nárůst krátkodobých turistických pronájmů a obecně tendence považovat bydlení spíše za investici než za domov.

Bydlení, věc soukromá

Současný stav je běžně vysvětlován zjednodušujícím poukázáním na nedostatek nové výstavby, případně i na levné úvěry. Takové vysvětlení nás ale odvádí od původních příčin dnešního stavu. Dnešní situace je totiž také důsledkem dlouhodobé absence koncepční a reálně uskutečněné politiky bydlení na státní i lokální úrovni, která by vyvážila současný systém, jenž preferuje vlastnické bydlení a vede k chápání nájemního bydlení jen jako přestupní nebo konečné stanice – v závislosti na sociální pozici domácnosti. Trvajícím dualita vlastnictví a nájmu způsobuje nerovnosti mezi těmi, kteří na vlastnické bydlení dosáhnou například díky mezigenerační finanční výpomoci, a těmi, kteří žijí v prekarizovaných soukromých nájmech. Systém, ve kterém je preferováno a zvýhodňováno vlastnické bydlení, nicméně nevznikl přirozeně a není výsledkem pouhé „racionální volby“ rodin nebo jedinců, kteří uvažují o řešení bydlení. Naopak, jako klíčový se ukazuje vliv historické zkušenosti, institucionalizovaná podpora vlastnického bydlení a specifický diskurs ovlivňující způsoby porozumění tomu, jak řešit otázku bydlení.

V devadesátých letech 20. století se zdála privatizace státního bytového fondu nevyhnutelná. Byla odůvodněná narativem o univerzální nutnosti privatizovat veřejný majetek

v průběhu privatizace postupně rozpouštěl. V politickém diskursu se bydlení ustavilo jako věc soukromá, kterou má v první řadě řešit jedinec – a instituce mají intervenovat jen v krizovém případě. Příklady daného přístupu jsou nekonečná příprava zákona o sociálním bydlení a prodlužovaná regulace nájemného, která jen přizivila obecnou averzi k jakékoliv veřejné intervenci v oblasti bydlení.

Než bude pozdě

Kromě těchto institucionálních podmínek však existují i další – řekněme kulturní – aspekty, které v české společnosti utvrzují obraz vlastnického bydlení jako ideálního řešení. Představa o tom, že bydlení v nájmu je nevýhodné a nejisté, se v nově vyrůstající generaci (aktuální třicátníci a dvacátníci) často spíše než přímou zkušeností s privatizací bytů a nejistými nájmy rozšířila výchovou v rodině. Ta nemusela mít charakter intencionální „výchovy k vlastnictví“ ve stylu explicitních rodičovských rad typu: „Kup si raději byt.“ Spíše jde o kontinuální vytváření představy o tom, co je v kontextu bydlení správné, a vytváření diskursivních nástrojů pro to, jak se v souvislosti s bydlením rozhodovat. Především v rodinách vlastníků se automaticky předpokládá, že dospělí potomci přvezmou štafetový kolík a pomocí úspor, hypotečního úvěru nebo rodičovského daru či půjčky si také pořídí vlastnické bydlení.

Další významnou doménou, kde se diskursivně konstruuje vlastnické bydlení jako normální a nevyhnutelné, jsou média. V mainstreamovém mediálním diskursu je jasně patrná tendence vykreslovat vlastnické bydlení jako tu „nejlepší investici“ a hypoteční

Bratislavský Knižný Festival
Bratislava Book Festival

Hlavní partneri

u. Univerzita Komenského Bratislava LITERÁRNE INFORMAČNÉ CENTRUM Transbook

 Visegrad Fund Spolufinancované z programu Európskej únie Kreatívna Európa

17. — 20. máj 2018
Pisztoryho palác
Téma: Jazyky knihy
www.brakfestival.sk

Anarchistický festival knihy

knihy
časopisy
ziny
koncerty
workshopy
diskuze
přednášky

a — bookfair.cz — 19 — 5 — 2018 — Praha — Šternia

Svět knihy 2018

David Grossman
Robin Cook
António Lobo Antunes
... a 300 dalších hostů

Fantasy & Sci-fi
Audioknihy
Pořady pro děti a mládež
Udílění cen a soutěže
Vaříme s knihou
Desko herní zóna

Online předprodej vstupenek

24. mezinárodní knižní veletrh a literární festival

Čestný host: Izrael

10. — 13. 5. 2018
Výstaviště Praha

BOOKWORLD.CZ
SVETKNIHY.CZ

 ISRAEL
KREATIVNÍ PARTNER

Pořád na ubytovně

Peripetie zákona o sociálním bydlení

O zákonu o sociálním bydlení se sice už hodně dlouho mluví a byl mnohokrát přepracován, ale k jeho schválení stále nedošlo. Ještě horší je, že podoba současného návrhu by žádné výrazné zlepšení patrně nepřinesla, naopak by mohla situaci sociálně znevýhodněných zhoršit.

PAVEL ŠPLÍCHAL

Zákon o sociálním bydlení se stal v roce 2017 pro část levice, experty na sociální vyloučení a některé sociální pracovníky jednou z největších nadějí spojených s končící vládou Bohuslava Sobotky. Naděje ovšem vystřídalo zklamání, když vláda po neshodách v koalici ČSSD, ANO a KDU-ČSL zákon neprosadila. Odbýt tento neúspěch s tím, že příště třeba návrh projde, bohužel dost dobře nelze. Ve své stávající podobě totiž zákon může situaci tisíců českých rodin rozmístěných dnes na ubytovnách v nevyhovujících bytech a často i v prostorech, které k bydlení ani nejsou zkolaudované, ještě zhoršit. Bohulibě znějící slůvko „sociální“ totiž vůbec nemusí znamenat, že finální podoba zákona skutečně pomůže těm, kterým by pomoci měla.

Podle angažovaných odborníků, kteří se v roce 2017 sdružili v iniciativě Mít svůj domov, tvořené několika neziskovkami lobbujícími za zákon o sociálním bydlení, mohlo přijetí zákona v té podobě, v jaké byl předložen za Sobotkovy vlády, vyřešit několik vzájemně provázaných problémů sociálně znevýhodněných a vyloučených občanů. Ze zkušeností terénních sociálních pracovníků totiž vyplývá, že mizerné podmínky bydlení a nejistota s ním spojená jsou klíčovým prvkem při reprodukci chudoby. Naopak standardní nájemní bydlení v obecním bytě může velmi rychle ke zlepšení situace sociálně vyloučených rodin. Prekérní bydlení na sebe váže další negativní jevy, například špatnou docházku do školy a špatné výsledky.

Začalo to privatizací

Příčiny problémů s bydlením, které nakonec vedly až k současnému neutěšenému stavu, je třeba hledat už v devadesátých letech, kdy se začaly privatizovat bytové fondy. Privatizace bytů byly často náhodné, nesystémové a zdaleka nebyly pro všechny. Od roku 2006 se spustila deregulace nájemného, což vedlo k dalšímu vytlačování sociálně slabých na okraje měst a do ubytoven. O potřebě zákona o sociálním bydlení mluvil už v roce 2007 ombudsman Otakar Motejl. Ve svých zprávách zdůrazňoval, že je třeba v této věci přesně definovat povinnost měst a obcí a také vymezit minimální standard bydlení. Toto vymezení nám chybí dodnes – a tak například ve Slaném žijí lidé v budově bývalé továrny, a přitom mohou čerpat doplatek na bydlení, k čemuž je v případě nebytových prostor potřeba speciální povolení stavebního úřadu.

Jako první si dala za cíl prosadit zákon o sociálním bydlení vláda Mírka Topolánka. Měl být připraven v gesci Ministerstva pro místní rozvoj, ale z přípravy sešlo. Už v té době se objevil silný odpor ze strany Svazu měst a obcí. Ty dlouhodobě odmítají převzít odpovědnost za bydlení sociálně slabých občanů. Asi nejbizarnějším momentem v historii přípravy zákona představuje takzvaná Čunkova varianta. Vsetínský senátor a tehdejší člen vlády proslul přemístěním Romů z centra Vsetína na okraj do provizorních obydlí, kde dodnes žijí. Čunkův návrh obsahoval kastování lidí podle „sociální úrovně“, a v podstatě tak rozšiřoval vsetínský model segregace na celou republiku.

Zatímco se zákon odsouval, náklady na bydlení rostly a problém se stal natolik velkým, že se v roce 2013 všechny strany vládní koalice shodly na potřebě zákon připravit a schválit. Ani ony ho ale neprosadily – do značné míry opět kvůli Svazu měst a obcí.

Řešení, nebo šetření?

Jedním z argumentů při prosazování zákona o sociálním bydlení je ukončení takzvaného obchodu s chudobou. Na nemorálnosti tohoto byznysu, založeného na zneužívání dávek ve velkém, se totiž vzácně shodnou politici všech stran. Tato obecná shoda ale zároveň naznačuje, že si pod správným řešením problému každý dost možná představuje něco jiného. Je zde například vidina výstavby nových bytových domů, kam by se nastěhovali lidé žijící v nevyhovujících podmínkách a kde by se pak zavedl pořádek, jenž je v aktuálním návrhu zákona kontrolován jakýmsi „vrátnými“. Kromě toho současný návrh zákona operuje s pojmem „finanční a morální kompetence“ – zákon by se měl týkat občanů s nedostatkem těchto dvou schopností. Protože ale bydlení s podobným režimem spouště lidí nevyhovuje, hrozí, že by se obchod s chudobou nevyřešil a jen by se prohloubila ghettoizace. Do systému různých nevyhovujících druhů bydlení by vedle azylových domů a ubytoven přibyl další článek.

S tím souvisí i jiné úskalí, které by mohlo znamenat výrazné zhoršení situace sociálně vyloučených. S prosazováním zákona je spojená představa o šetření na dávkách, které by bylo možné, pokud by se podařilo potříit obchod s chudobou. To sice může být správná úvaha, ale zároveň často vede k tomu, že politici chtějí šetřit na dávkách ještě dříve, než se zákon vůbec schválí. V roce 2015 tak

díky takzvanému Stanjurovu přílepku k novele zákona o hmotné nouzi získaly obce pravomoc rozhodnout o tom, kdo má nárok na doplatky na bydlení. Jeden muž z ubytovny na Ostravsku pak spáchal sebevraždu. Stanjurův přílepek byl nakonec zrušen, ale nahradila ho možnost, aby obce vyhlásily takzvané bezdoplatkové zóny.

Když není cesty ven

Zachovávat stávající stav bez zákonné normy s tím, že by mohlo být ještě hůř, ovšem nikam nevede. Život na ubytovnách, ze kterého často není cesty ven, je sociální problém, jehož následky pro rodiny postupně jen narůstají. I když se situace liší město od města, na spoustě míst je pouze otázkou času, kdy se celé rodiny ocitnou na ulici, načež se radnice rozhodnou věc vyřešit tím, že je vypudí ze svého území. Lidé na ubytovnách je přitom stále víc. Mezi lety 2011 a 2015 se počet příjemců doplatku na bydlení v jiných prostorech, než jsou byty (tedy typicky v ubytovnách), ztrojnásobil. Obchod s chudobou se svým způsobem postupně zprofesionalizoval a podnikatelé se začali specializovat. Tento trend potvrzuje i skutečnost, že do tohoto byznysu začali investovat i zahraniční podnikatelé, kteří skupují nemovitosti například v Ústeckém kraji.

Dobrym příkladem jsou tak nakonec jen politiky několika málo měst. Nejvíce se mluví o brněnském projektu Rapid Re-housing, který získal několik evropských ocenění. Ale obdobné projekty spouštějí i další města, například Liberec a brzy snad i Ostrava. Městská politika má určitou výhodu v tom, že může počítat s doplatky na bydlení, které nejsou v její gesci, a lokální politici tedy nepodléhají tlaku na těchto sociálních výdajích šetřit. Naopak si mohou říct, že čerpat doplatek do městské kasy za smysluplné bydlení je lepší než ho nechávat provozovatelům nevyhovujících ubytoven. I tato úvaha je ale bohužel pro spoustu starostů příliš složitá a přednost dávají represí a zavádění bezdoplatkových zón.

K jedné věci se ale zatím neodhodlalo žádné české město. Krize bydlení se totiž výrazně zvětšila s deregulací nájemného. Proto by se právě o regulacích nájemného mělo začít opět mluvit. Neregulované tržní bydlení je totiž problém pro všechny nájemníky a nejde zdaleka jen o lidi na okrajích. Regulace a smysluplná politika bydlení by pomohly všem.

Autor je redaktor internetového deníku Alarm.

Místo sociálního bydlení máme ubytovny. Foto Nikol Hoangová

Přehušťování v Praze

Revitalizace obchodních center na sídlištích

Nové byty se dnes v Praze budují i tam, kde se s nimi nikdy nepočítalo – například na místě původních nákupních center uprostřed sídlišť. Jejich zahušťování se mezi developery stává oblíbeným způsobem, jak lehce přijít k velkým výdělkům. Ovšem na úkor starousedlíků, kteří se proti tomu bouří.

JIŘÍ G. RŮŽIČKA

Zájem o byty v Praze v posledních letech rychle stoupá – mimo jiné i kvůli nízkým úrokům, které z uložených peněz nabízejí banky. Investice do bydlení se tak ukazuje jako nejen bezpečná, ale i efektivní, a tak developeri stěží zvládají uspokojit poptávku po bytech i přesto, že cena za metr čtvereční se pohybuje kolem 85 tisíc korun, a koupí bytu v Praze si tak většina populace nemůže dovolit už ani s hypotékou. Kupci jsou přitom ze všech koutů republiky, ale také ze zahraničí a mnoho nemovitostí pak musí svým majitelům vložené peníze zpětně vydělávat, třeba jako součást sítě pronájmů Airbnb. Současnou urbanistickou strategií metropole je nerozrůstat se do šířky, ale zahustit místa dosud nevyužívaná – například bývalé tovární haly nebo nevyužívaná kolejistě u nádraží. Tedy ušetřit na nákladech za infrastrukturu a budovat byty tam, kde už nějaká sociální obslužnost existuje. Specifickým trendem mezi současnými developerskými projekty je zahušťovat už tak zahuštěná sídliště. Zejména původní nízká nákupní centra uprostřed sídlišť tak mají nahradit vysokopodlažní věžáky. To se místním lidem pochopitelně nelíbí, protože to omezí jejich už tak skromný životní prostor a na oplátku za to nedostanou vůbec nic.

Čtyři věže

Jeden z takto koncipovaných projektů by měl stát na sídlišti Ďáblice (viz A2 č. 13/2017).

Zastaralý jednopatrový komplex obchodů, restaurace a pivnice by se měl proměnit ve dva moderní věžáky o patnácti patrech. Místní obyvatelé, kteří by spolu s obchodním centrem přišli také o výhled a kteří by se museli potýkat se zhoršenou dopravní situací, na protest proti projektu založili spolek Krásné Kobylisy. Vadí jim především zastínění stávajících bytů, přetížení hromadné dopravy, přelidnění sídliště, nedostatek míst ve školách a školkách, ale také hluk a prach v okolí stavby. Spolek proti stavbě sepsal petici a zároveň na internetu vysvětluje, jak interpelovat jednotlivé radní na zastupitelstvech městské části Praha 8, ale i na Magistrátu hlavního města Prahy.

Městskou částí, jež je výrazně postižena přestavbou stávajících obchodních center, je v současnosti Praha 12, zejména lokality Modřany a Kamýk, spadající původně pod Prahu 4. Tady se má bourat a stavět hned na několika místech a také zde vznikají spolky, které se proti výstavbě bouří. Zastupitelka za Stranu zelených s podporu Pirátů a Liberální ekologické strany Eva Tylová shrnuje, co na takzvané revitalizaci místním vadí, a zároveň se vyslovuje proti narušování původního urbanistického plánu sídliště: „Záměrem jejich tvůrce byla vyváženost staveb, která společně s hojnou zelení vytvoří na relativně malé ploše přijatelné bydlení pro velký počet obyvatel. Vyšší obytné bloky domů jsou tak vyvažovány nižšími objekty občanské vybavenosti.“ V některých místech je přitom už teď občanská vybavenost mizerná. Týká se to třeba sídliště okolo dalšího z kandidátů na přestavbu, bývalého obchodního centra Sáza-va, kde se kromě restaurace nachází i jediná prodejna potravin v okolí. Místní obyvatelé tak minimálně po dobu rekonstrukce budou muset na nákup dojíždět, případně docházet do vzdáleného obchodu na druhém konci sídliště.

Obyvatele sídlišť teď navíc postihne změna Pražských stavebních předpisů, z nichž kvůli výstavbě vysokých domů vypadla povinnost oslunění bytů. Bez slunce však budou nejen

obyvatelé nových domů, ale i těch, před nimiž tyto věžáky vyrostou.

Sídliště není brownfield

Pro developery je výstavba na místě starých obchodních center samozřejmě velmi výhodnou investicí. Tylová k tomu uvádí: „Nechali jsme si spočítat náklady na osmipatrový dům a vyšlo nám, že náklady se zaplatí prodejem bytů od čtvrtého do pátého patra, prodej bytů v dalších patrech už představuje čistý zisk.“ Developeri si přitom nechávají vypracovávat takzvanou územní studii, která je jejich plánům většinou nakloněna. Ostatně, zohledňuje se hlavně to, zda budova nenaruší stávající panorama Prahy, což je u objektů postavených v údolích, ale i v okrajových částech Prahy dost nepravděpodobné. Developeri argumentují zástavbou v blízkosti, respektive hmotou okolních budov, a na sídlišti se vždy najde nějaká vyšší budova, s níž je ta plánovaná výškově srovnatelná. Současné stavební předpisy ještě jakžtakž řeší problém s parkováním budoucích vlastníků a nájemníků (vybudováním podzemních parkovišť pod budovou), nezabývají se už ale tím, jak auta v ranní a odpolední špičce ovlivní už dnes katastrofální dopravní situaci na pár kilometrů vzdálených křižovatkách. Městské části navíc budou obtížné shánět peníze na rozšiřování kapacit stávajících či stavbu nových škol a školek, které povinně zřizují.

Architekt Roman Koucký, duchovní otec Metropolitního plánu, tedy budoucí verze územního plánu pro Prahu, tvrdí, že metropole je dnes málo „zahuštěná“ obyvateli. To je v zásadě pravda, pokud ovšem máme na mysli současné brownfieldy nebo třeba vyliďněnou Prahu 1. Rozhodně to ale neplatí o sídlištích, která dnes fungují primárně jako noclehárny, protože o mnoho víc než ubytování většinou nabídnout nedokážou. To je problém, který by měli řešit nejen místní zastupitelé, ale i zmíněné spolky odporu proti výstavbě. Bez ohledu na to, zda se jim podaří či nepodaří zastavit developery, by z nich mohly vyrůst občanské iniciativy s vizí, jak situaci lidí žijících na sídlištích do budoucna zlepšit.

napětí

Asi dvě stovky lidí 25. dubna krátce zablokovaly Libeňský most v Praze, čímž protestovaly proti záměru vedení města jej zbourat a na jeho místě vybudovat most nový. Nevolí vzbuzuje i magistrátní rozhodnutí vybrat nový projekt bez architektonické soutěže. Demonstraci svolal architekt a univerzitní pedagog František Gattermayer, jenž v projevu upozornil na to, že Libeňský most má neoddiskutovatelné architektonické kvality. Do provozu byl uveden v roce 1928 a jde o jediný most v kubistickém stylu v Evropě.

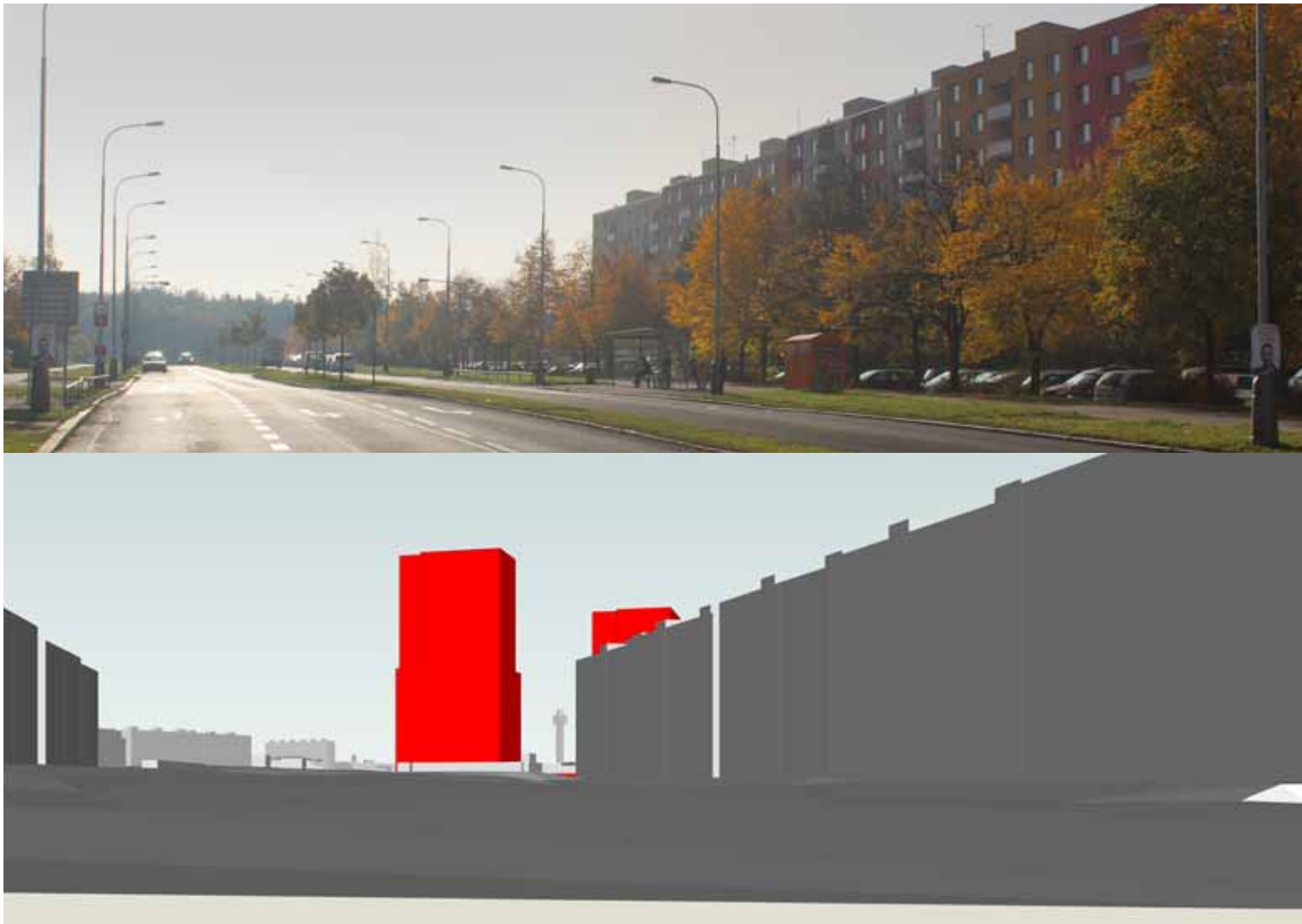
Ve čtvrtek 26. dubna vstoupilo v platnost kontroverzní opatření, které zakazuje vjezd cyklistů do několika desítek ulic v centru Prahy mezi 10. a 17. hodinou. K vjezdu do pěších zón má přitom povolení několik stovek vozidel. Týž den se uskutečnila protestní cyklojízda zhruba čtyřiceti lidí ulicemi, na něž se zákaz vztahuje. Cyklisté zákaz považují za nesmysl a nehodlají jej dodržovat.

Letošní prvomájové demonstrace v Praze měly k pouličním bouřím, které začíná v posledních týdnech například Francie, daleko. Připomínaly spíše poklidná setkání přátel, kteří se dlouho neviděli. Anarchisté svátek práce oslavili ve skromném počtu pár desítek lidí na Stěřeckém ostrově. Socialistická solidarita spolu s Alternativou zdola uspořádaly demonstraci za dostupné bydlení a důstojnou mzdu. Ani zde se ale stovky, natož tisíce lidí neukázaly.

V mexickém městě Guadalajara poslední dubnový týden probíhaly studentské demonstrace proti vládě, která nedokáže zabránit vraždám, jichž se po celé zemi dopouštějí gangy narkomafie. Spouštěčem demonstrací se stala vražda tří studentů, které unesl, mučil a následně zabil drogový kartel, neboť je omylem považoval za členy konkurenčního gangu. Unášení a vraždy mladých lidí jsou v Mexiku běžné. Jen v posledním roce bylo v zemi zabito 25 tisíc lidí, nejvíce za posledních dvacet let.

Další masové protesty vypukly v Arménii 1. května v návaznosti na to, že kandidát opozice Nikola Pašinjan nebyl zvolen premiérem, neboť jeho zvolení zablokovala dosud vládnoucí Republikánská strana. Lidé hodlají zůstat v ulicích tak dlouho, dokud nedojde ke změně režimu. Připomeňme, že protesty vypukly před několika týdny, když se premiérem stal Serž Sargsjan, který byl předtím deset let prezidentem a byl viněn z toho, že se snaží v Arménii vytvořit autoritářský policejní režim. Po pouličních protestech však na svůj post rezignoval. K další volbě musí podle ústavy dojít do sedmi dnů. Pokud nebude Pašinjan zvolen ani napodruhé, čekají Arménii předčasné volby.

—lr—

Městskou částí, jež je výrazně postižena přestavbou stávajících obchodních center, je v současnosti Praha 12, zejména lokality Modřany a Kamýk. Foto Qarta architektura

Maxim Bahdanovič
Přetržený náhrdelník
 Přeložil Max Ščur, přebásnil Jan Frolík
 Národní knihovna ČR 2018, 124 s.

Výbor z tvorby Maxima Bahdanoviče (1891–1917), jednoho z nejvýznamnějších běloruských autorů počátku 20. století, vyšel díky Slovanské knihovně. Je to událost, neboť překladů z běloruštiny, a zvláště ze starší literatury, máme pořád málo. Bahdanovič navíc byl ve své době pro běloruskou kulturu vpravdě zakladatelskou postavou. Ačkoliv většinu svého krátkého života strávil v Rusku, rozhodl se posílit řady obrozenců a značnou část svého díla vytvořil v běloruštině. Díky svému talentu navíc patřil mezi první autory, kteří do tohoto jazyka uváděli ty či ony klasické básnické postupy, a kromě toho překládal Verlaina, Verhaerena, Puškina či římské klasiky. Útlý svazek dává možnost poznat nejrůznější oblasti básnickovy tvorby, která je s ohledem na to, že zemřel už v pětadvaceti letech, překvapivě pestrá – najdeme tu přírodní i sociální lyriku, básně milostné, historické i hluboce osobní, vždy ale formálně dokonalé. Běloruský překladatel a spisovatel Max Ščur, který básně vybral a přeložil podstročníky, spojil síly s básníkem Janem Frolíkem, jenž jeho podklady zdařile přebásnil. Doprovodné texty pak Bahdanoviče zasazují do běloruského literárního a historického kontextu. Silnou stránkou publikace je grafická podoba – ilustrace běloruské výtvarnice Maryny Žvirbli evokují atmosféru snového neskutečna, typickou pro přírodu této přehlížené země. Jde prostě o knihu příkladnou, která si svou hodnotu podrží po desetiletí.

Miroslav Tomek

Günter Grass
O konečnosti
 Přeložil Jiří Stromšřík
 Atlantis 2017, 178 s.

Günter Grass o sobě ve své poslední knize z roku 2015 prohlašuje, že je „skoro na dně hrnce“. Jak se ukázalo, tato typicky grassovská metafora byla až příliš přesná – ještě v témže roce spisovatel zemřel. Tím spíš lze ocenit nejen schopnost dělat si z blízkosti vlastní smrti legraci, ale také užít citovaného kulinárního přírměru. Recepty totiž tento vášnivý milovník jídla zaplnil ne jeden ze svých textů. Kniha O konečnosti vznikla po Grassově autobiografické trilogii, z níž zatím v češtině vyšly svazky Při loupání cibule a Příběhy z temné komory. Protože už mu ale podle vlastních slov na epičtější náměty nezbyvaly síly ani čas, nejde o ucelené vyprávění, nýbrž o soubor fragmentů a črt – jednotlivé prózy a básně zabírají většinou jednu či dvě stránky, někdy pouhý odstavec. Báseň vždy komentuje nebo rozvíjí to, co je prozaicky probráno na předchozí stránce. Totéž lze říct také o Grassových kresbách. Vyučený kameník a později student sochařství a kresby své texty vždy provázel vlastními ilustracemi a byl stoupencem klasické zobrazovací techniky. Na kresbách v přítomné knížce je však znát, že už mu prsty nesloužily tak jako dříve. Což je pochopitelné u svazku, jehož nejdelší próza se příznačně týká dvojice rakví, které si Grass a jeho manželka nechali vyrobit na míru a uskladnili je ve sklepe. Spisovatelův literární odkaz kniha nijak výrazně nedoplňuje, je ale melancholickým i černohumorným rozloučením pro ty čtenáře, pro něž Grass něco znamená.

Matěj Metelec

Philippe Lançon
Le Lambeau
 Gallimard 2018, 514 s.

Prozaický debut uměleckého kritika deníku Libération Philippa Lançona, nazvaný Le Lambeau (Úlomek), líčí osobní zkušenost autora s atentátem na pařížskou redakci satirického týdeníku Charlie Hebdo, při němž 7. ledna 2015 bratři Kuachiové zavraždili dvanáct osob. On sám byl vážně zraněn v obličeji a musel podstoupit sérii operací čelisti. Coby „zraněný z války v mírové zemi“ se vypořádává se „zvláštní fikcí, jíž je náhlá přemíra reality“. Samotný útok zabírá několik desítek stran, většina knihy popisuje proces fyzického uzdravování, ale hlavně psychické následky. Předchozí život se autorovi zdá „brutálně cizí“, ale uvědomuje si, že zásadní je „zapomenout toho co nejméně“. Zaujme erudovanost a stoický tón vyprávění i filosofické úvahy podobné těm Montaignovým. Kniha se tak řadí mezi „postpostmoderní“ romány, které se vracejí od formy k obsahu. Lançon líčí „varovná znamení“ před tragickou událostí i náhody, které ho osudového den dovedly do redakce. Opakovaně v knize zmiňuje Michela Houellebecqa, jehož Podvolení vyšlo den po útoku. Slavný kolega ho mimochodem k osudné události až groteskně doprovází: když ráno 7. ledna zapne rádio, slyší ho, jak unaveným hlasem mluví o nebezpečí islámu pro republiku. Atentátníci si tou dobou připravují zbraně. V redakci pak kolega Lançonovi navrhně, aby příští sloupek napsal o Houellebecqovi. Pak už jde všechno ráz naráz, stejně jako v Houellebecqově Platformě. Netřeba dodávat, že když konečně vyrazí do společnosti po dlouhém pobytu v nemocnici, narazí na Houellebecqa...

Alan Beguvin

Hanna Krall
Srdcový král
 Přeložila Helena Stachová
 Absynt 2018, 136 s.

„Tohleto mu nikdy neříkej. Že přežil díky tobě,“ radí jedna ženě druhé. Na tom by nebylo nic příliš pozoruhodného, kdyby věta nevystihovala hlavní téma románu o skutečném příběhu polské Židovky Izoldy, která během druhé světové války zachraňuje svého manžela. Jednou ho dostane z varšavského ghetta, jindy se za ním vydává do koncentračního tábora v Mauthausenu. Její muž je oním titulním „srdcovým králem“, kvůli kterému Izolda zažije zatčení, útky, transporty, souložení se strážníky, rozhovor s Mengelem a počítání mrtvých v Osvětimi. Kniha z edice Prokletí reportéři neplývá patosem, natož přehřší slova či moralizování. Autorka Hanna Krall dokazuje, že titul „legenda polské reportáže“ jí nenáleží náhodou. Výslednou podobu textu si přitom musela vyzdorovat na hlavní hrdince, která podle doslovu toužila po velkolepějším díle. Minimalistická forma ovšem zachycuje složitý a nejednoznačný svět. Vytahuje na světlo zasutou vzpomínku na dobu, kdy největším problémem nebyli Židé, protože řešení už existovalo. Zachycuje rozporuplnou situaci Židovky přeživší holocaust, jejíž děti nyní na hranicích rozdělují Palestince. Gestapo, Osvětim, transporty i ghetto zde nakonec slouží jako kulisa k osudu mimořádně odvážné ženy, která přes pragmatismus všedního přežívání na konci příběhu trne, pro koho to vlastně všechno dělala. Protože „když jste Židovka, zemřete samozřejmě také, ale bez viny“.

Vojtěch Ondráček

Bratři Lumièreové
(Lumière! L'aventure commence)
 Rézie Thierry Frémaux, Francie, 2017, 87 min.
 Premiéra v ČR 26. 4. 2018

Film Bratři Lumièreové je zvláštní útvar. V podstatě jde o kurátorský výběr 108 filmů bratrů Lumièreových prezentovaných v restaurovaných kopiích ve špičkové obrazové kvalitě a doprovozených komentářem. Autorem výběru i komentáře je programový ředitel festivalu v Cannes a především filmový historik, který se Lumièry dlouhodobě zabývá, Thierry Frémaux. Právě Frémauxův komentář skvěle pomáhá oživit prastaré pohyblivé obrazy, k nimž si mnoho dnešních diváků obtížně hledá cestu. Frémaux je zjevně poučený novějšími historickými bádáními o raném filmu a snímcích Lumièrů obzvlášť, protože se vyhýbá většině klišé, která jsou s nimi spojená. Komentář například zdůrazňuje, že velká část jejich filmů byla předem inscenovaná, a nelze tedy tvrdit, že šlo o „první dokumentární filmy“. Frémaux věnuje velkou pozornost formální stránce snímků a přesvědčivě ukazuje Lumièry jako „poslední velké vynálezce, ale první velké tvůrce“ v dějinách kinematografie, jejichž snímky byly pečlivě promyšlené, co se týče prostorové i časové kompozice záběru. Probírá však také význam jejich filmů jakožto archivů historických lokací, produktů společnosti přelomu 19. a 20. století i atrakcí, nad nimiž první diváci žasli způsobem, jaký si dnes nedovedeme představit. Frémauxovo doprovodné slovo nám tak umožňuje uvědomit si a částečně překonat propastné rozdíly mezi světem, v němž filmy Lumièrů vznikaly, a současností.

Antonín Tesař

Zhang Xiaogang a Wang Guangyi
The Reunion of Poetry and Philosophy
 GHMP, Dům U Kamenného zvonu, Praha,
 7. 2. – 13. 5. 2018

Asi každá výstava ve střední Evropě, která si klade za cíl prezentovat tvorbu umělců z Dálného východu, si musí nejprve položit praktickou otázku: jak se v koncepci instalace vyhnout orientalistickým klišé a stereotypizující exotice? Otázka se stane ještě naléhavější, pokud dospějeme k rozhodnutí, že by se předmětem naší pozornosti měly stát dvě velké postavy současného čínského umění (přičemž ani jednou z nich není už patřičně pozápadněný Aj Wej-wej), na nichž se má poukázat na jeden z bytostných rozporů čínského výtvarna. Galerie hlavního města Prahy se společně s kurátorem Lü Pengem v romanticky pojmenované výstavě The Reunion of Philosophy and Poetry rozhodla usouvztažnit intimní lyrickou malbu Zhanga Xiaoganga s konceptuálnějsími a politicky angažovanými pracemi Wanga Guangyiho. Orientalistické předsudečnosti se sice vyhýbá, ale pouze za tu cenu, že nám zprostředkovává setkání s patřičně stravitelnou podobou čínského umění. Oba umělci jsou ostatně ve své domovině i na západ od ní dobře zavedenými jmény, mimo jiné i proto, že počátek jejich tvorby lze situovat už do osmdesátých let. Nepřekvapí ani to, že i když snad obsah jejich děl vypovídá o svébytné čínské zkušenosti (ať už existenciální nebo politické), umělecká forma, kterou si oba autoři volí, je silně poznamenaná euroamerickými vlivy. Spíše než o sjednocení poezie a filosofie se tedy jedná o docela jednostranné sjednocení Východu se Západem.

Martin Vrba

Lenka Horňáková-Civade
Marie a Magdalény
 CD, OneHotBook 2017

Prorazí-li český spisovatel v zahraničí, je třeba to považovat za úspěch. Výtvarnice Lenka Horňáková-Civade se ve své nové francouzské domovině prosadila svou prvotinou, do češtiny jí samotnou přeloženou jako Marie a Magdalény. Autorka za román obdržela v roce 2016 cenu Renaudot des lycéens, tedy jednu z odnoží Renaudotovy ceny, jejíhož vítěze vybírají středoškolští studenti. Jak napovídá název, knihu o čtyřech generacích žen žijících v Československu 20. století pojala dost symbolicky. Marie je matkou rodu a zároveň nositelkou „selské“ moudrosti. Její dcera Magdaléna je první vypravěčkou románu (v audioverzi knihy se její role ujala Valérie Zawadská) a také první z řady nemanželských dětí. Narodila se za krize koncem dvacátých let a za Vítězného února 1948 se stala matkou Libuše, posléze další vypravěčky (v podání Terezy Bebarové), dítěte zrozeného z krátké lásky sluzky a velkostatkáře. A nakonec tu je Eva (v podání Lucie Pernetové), zplozená na konci srpnových dnů roku 1968 při ještě kratším románu Libuše s ruským vojákem. Spisovatelka zkrátka těží z proměnlivosti českých dějin minulého století – podobně jako dnes mnoho jiných autorů. K tomu přidala romantiku a postavy charakterově pevných žen vzdorujících často bezcharakterním mužům – v případě Magdalény je to nejprve její nápadník-komunista a poté manžel, chromý tyran. Přes francouzský úspěch je jasné, že toto téma je už poněkud oťrepané a v tomto případě navíc až moc zlehka uchopené.

Jiří G. Růžička

The Breeders
All Nerve
 CD, 4AD 2018

Dějiny popkultury jsou přeplněné mylnými interpretacemi, jejichž síla mnohdy nabývá intenzity křivd. Letošní album skupiny The Breeders nám dává příležitost jednu takovou křivdu napravit. Jde mýtus, že Kim Deal zanechala v dějinách popmusic stopu především díky působení v kapele Pixies. S tím souvisí názor, že Breeders jsou pouhým derivátem slavnějšího předobrazu. Breeders ovšem nebyli založeni proto, aby klonovali Pixies, ale naopak aby nabídli odvážnější indie rock, který si Pixies nikdy nedovolili hrát. Svoboda Breeders spočívala i v rozhodnutí hrát tišší písně, které se odklonily od explicitně hlučných devadesátých let a které se dají charakterizovat atraktivní metaforou „udušeného vzteku“. Ještě důležitější je, že ani dnes, na svém pátém albu, se Breeders nestali kopií své minulosti, ani nepůsobí jako „rodičovský doprovod“ současných dívčích kapel či písničkářek typu Dum Dum Girls nebo Courtney Barnett, jež se k Breeders hlásí. Albu All Nerve se podařilo dosáhnout rovnováhy, o níž ženský indie rock vždy snil – spojuje osobní „sebevystavení se“ s provokativním performativem, vztek s melancholickou zpovědí. Tlumený noiserock prostupuje emocionální zpěv, který není pouze vokální výplní, ale naopak oním „sebevystavením se“. Breeders tak dokážou posluchače stále hluboce zasahovat – což je schopnost, kterou si Kim Deal udržuje od momentu, kdy se rozhodla, že se nenechá omezovat očekáváními spjatými s Pixies. Od momentu, kdy začala řvát tiše.

Benjamin Slavík

HOVORY Z REZIDENCE
SCHLECHTFREUND

© MONSTRKABRET FŘEDA BRUNOLDA 2018

PŘEDPLAŤTE
SI KULTURNÍ
ČTRNÁCTIDENÍK

Objednejte si roční předplatné A2! Ušetříte, každou středu vám **Ádvojka** přijde až domů, podpoříte své oblíbené periodikum a navíc jako dárek získáte **designový zápisník!**

Standard	799 Kč
Mecenáš	1 500 Kč a více
Elektro	499 Kč
Student	719 Kč

O roční předplatné (26 čísel) si napište na adresu:
distribuce@advojka.cz.

Ke studentskému předplatnému vyžadujeme potvrzení o studiu.

eskalátor

Fáma o řepkovém původu žlutého pylu, který pokryl republiku, se rozšířila jako požár, a to je fajn. Je na tom znát, že oligarcha z Agrofertu štve čím dál víc lidí. Zkoumání žlutých zrněk pod mikroskopem ale ukazuje, že pyl pochází z jehličnanů a jeho nevídané množství je způsobeno extrémním teplem a suchem. Občanům tedy zasvinila auta a balkony nikoli nenáviděná řepka určená na výrobu biopaliv, ale sama klimatická změna, dalo by se říct. Ta ovšem také nevzniká samovolně. Kromě energetiky a dopravy je jednou z jejích hlavních příčin industrializovaná zemědělství, především živočišná výroba. Střízlivá (rozuměj podhodnocená) data Mezivládního panelu pro změny klimatu (IPCC) odhadují podíl živočišné výroby na emisích skleníkových plynů mezi čtrnácti a osmnácti procenty. Podle novějších dat by metan z trávení přežvýkavců spolu s dalšími plyny z mnoha souvisejících jevů mohl mít na svědomí přes dvacet procent celého skleníkového efektu. Jistě tušíte, kam tato úvaha směřuje: největším zvířecím koncentračníkem je u nás přece tentýž oligarcha. Takže klid, Babiš za pylovou záplavu může tak jako tak.

S. Vandrovec Špaček

Když se před lety v Adenském zálivu a Indickém oceánu objevili piráti, kteří žádali

výpalné po tankerech a nákladních lodích, vytvořila proti nim mezinárodní komunita velice rychle specializované komando. Svým dvěma centy tehdy přispěla i naše suchozemská republika. Šlo přece o obnovení mezinárodního práva proti zloduchům, a to je nám vždy svaté. Piráti, již občas unesli i nějakého bohatého turistu, vymizeli, přesto se v tamních vodách stále děje bezpráví. Jak upozorňuje koalice Stop Illegal Fishing, nedostatečně chráněné zóny ekonomické exkluzivity Somálska a dalších afrických zemí drancují obří rybářské lodě z Číny a Evropy. Většinou se plaví pod vlajkou nějakého daňového ráje a jejich působení je natolik zničující, že ruiny hospodářství místních rybářských komunit. Plavidla mezinárodní strážné práva však tentokrát zůstávají v přístavu. Koneckonců zlotřilí velkorybáři námořní stezku levného spotřebního zboží neohrožují a do Evropy každoročně dovezou tisíce tun nelegálně vylovených ryb. Tváří v tvář tomuto systematickému drancování působí řeči o tom, že se má africkým obyvatelům pomáhat doma, jako nedozírný cynismus.

J. Horňáček

Vedení belgické banky KBC, pod níž spadá i česká ČSOB, dalo ruce pryč od dalšího financování těžby uhlí v České republice, a potvrdilo tak své rozhodnutí ustoupit od investic do fosilních paliv. Je to velké vítězství jak ekologů (především hnutí Greenpeace), kteří tlak na banky vyvinuli, tak ekonomů, kteří

se rozhodli uznat klimatické změny za ekonomický imperativ a dostát závazkům klimatických dohod z Paříže. Po mnoha letech nejistoty se bude moci radovat i Horní Jiřetín. ČSOB totiž financovala také projekty skupiny Czech Coal (České uhlí) kontroverzního uhlobarona Pavla Tykače, usilujícího prolomit těžební limity a Horní Jiřetín zbourat.

J. Malík

Vzdělání je priorita – tuto základní manturu známe léta. Není tomu tak dávno, co ji doplnila jiná: Prostě to zařídíme. Po blamáži s několikasetmilionovými škrtky v resortu kvůli slevám na jízdném se hnutí ANO vytasil s dalším plánem na zlepšení tristního stavu školských institucí. Tentokrát na regionální úrovni a ve spolupráci například se Stranou práv občanů – Zemanovci či Svobodou a přímou demokracií Tomia Okamury. Vzletný název „Koncepce středního školství v Karlovarském kraji“ přináší vzdělávacímu systému časem prověřené eugenické metody. Střední školy totiž člení podle náročnosti do šesti kategorií a na základě Gaussovy křivky inteligence v populaci určuje počty dětí na školách – chytrí k chytrým na osmileté gymnázium a debila k blbečkům na učilištích první a druhé kategorie. Aby nevznikl zmatek a vše vypadalo náležitě metodicky, je k tomu letu k dispozici spousta excelových tabulek. A příště děti seřadíme třeba podle barvy vlasů, a rovnou na celostátní úrovni...

T. Čada

Vcelku tristní byl letošní český První máj z pohledu těch, kteří se k jeho odkazu hlásí především – tedy radikální levice. Zatímco na Střeleckém ostrově se sešel tradiční hlouček sezvaný Anarchistickou federací, Prahou prošla vcelku malá demonstrace (maximálně dvě stě lidí) proti bytové situaci, svolaná Socialistickou solidaritou a Alternativou zdola. Večer si několik pamětníků ještě připomnělo dvacáté výročí obsazení squatu Milada. Obě pořádající organizace, Anarchistická federace a Socialistická solidarita, tu jsou už od první půle devadesátých let. Ani neuspěly, ani nezanikly, staly se zkrátka tak trochu nemrtvými. Řídnoucí řady jejich příznivců svědčí o věrnosti určitým idejím, ale také a především o slabosti těchto idejí. Chybějí nové ideje, cíle a nápady. Tradicionalismus stále stejných míst, obdobných platform a hesel radikálům moc nesluší. V celé společnosti můžeme pozorovat gerontokracii vládnoucí už od devadesátých let a únavu z ní. (Vzpomínáte, jak se lidé smáli funkcionářům, kteří byli „tam nahoře“ třeba dvacet let? Klaus a Zeman tam jsou už skoro tři desetiletí.) A podobná atmosféra panuje i tam, kde bychom to nečekali. První máj ukázal, že prostředí, které často mluví o „revoluci“ jako kýženém skoku do nové budoucnosti, samo potřebuje nové začátky. Radikální levice pojatá jako ideologické a především identitní retro je trochu trapas.

O. Slačálek